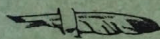

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KAROLY,

TITKÁR.

XXVI. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL

1910.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége, további három évre is megmarad.

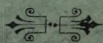
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot célja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat céljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használhatására.

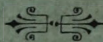
Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás címzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

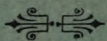

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.
Alelnök: Latinovits Géza Budapest.
Titkár: Trencsény Károly Zombor.
Másod titkár: dr. Závodszy Levente. Zombor.
Ügyész: dr. Grünér Samu Zombor.
Múzeumőr: Gubitza Kálmán, Monostorszeg.
Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

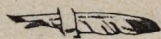
A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A boríték tulsó oldalára fölhevjuk a figyelmet!!

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KAROLY,

TITKÁR.

XXVI. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL

1910

Kozma László elnöki megnyitó beszéde

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1910. május 1-ji közgyűlésén.

Tisztelt közgyűlés !

Ha már szétágazó és mégis összeható feladataink között, törekvéseink közé tartozik az is, hogy felkeressünk minden forrást, mely multunk homályos mozzanataihoz adatot szolgáltat: soha se haladjunk el az utunkba eső tanulmányi anyag mellett kevélyen annak szerényebb arányait talán kicsinyelve, mert csak az elfogulatlan figyelmes megvizsgálás segítségével állapíthatjuk meg az anyag értéke tekintetében azt: vajjon visz-e az, vihet-e az új gondolatot, új vonást a történet eseményeinek, a népsors alakulásának magyarázatába, vagy sem ?

Ha már vallott hivatásunk az, hogy a multak felderítésében nemcsak érdeklődést ébresszünk, de érdeklődést irányítsunk is: kíséreljük meg azt ezuttal a következőkben.

Szőnyi Virágh Mihály, a dunamelléki református egyházkerületnek volt superintendense már 1757-diki pásztorlevelében meghagyja a Senioroknak, az eklézsiák predikatorainak, hogy a nevezetesebb dolgokat a maguk protokollumaikba beírassák és beírják és a következő maradéknak megtartsák, *ne seculum, quo vivimus, a sera posteritate seculum obscurum ignominiose nominetur.*

A szabály, az utasítás érvényesülése ebben az esetben is, a foganatosítására hivatottak rátermettségétől és buzgal-

mától függött. A lelkészek egy része az egyházi felsőség parancsát épen csak a kénytelen engedelmesség mérsékletével teljesítette; míg azok, kikben megvolt a történeti érzék, s többre becsülték a mult emlékeit, semhogy azokat közönyösen a falánk feledés martalékává lenni engedjék: feljegyzéseikbe felvettek nem egy olyan mozzanatot, mely az egyház életével is érintkezik ugyan, de lényege szerint a haza egyetemes történetének keretébe is beleilleszkedik.

Ilyen feljegyzéseket, t. közgyűlés, a Bács-Bodrog megyebeli református egyházak protokollumai is tartalmazznak. Forduljunk feléjük figyelmünkkel t. közgyűlés! Valószínű, hogy ebben az anyagban sok lesz a kavics, melyből az értéket ki kell majd tisztogatni; de szinte bizonyos, hogy értékekre is akadunk közöttük, melyek a mi törekvéseinket szolgálni alkalmasak, tükördarabokra, melyek mult események részleteit tiszta képekben mutatják. Nem ritkán megközelítik ezek az irások az emlékirat jelentőségét, melyben a krónikás nemcsak korának eseményeiről, de embereiről is tartózkodás nélkül, leplezetlenül jegyzi föl megfigyelését és véleményét, s ennyiben számbavehető anyaggyűjteménye a történetírónak is.

Megtalálni ezekben a feljegyzésekben a XVIII. század utolsó tizedében végbement telepítések módszerét, viszontagságait, a püspöki egyházlátogatások felekezeti közti jelentőségét, az egyház életének mozgalmait, melyek nem egyszer az ország történelmével vannak egybeszővődbe . . . Vértárgot vetnek ezek a feljegyzések abba a szomorú időszakba, amikor az egymásra uszított fajgyűlölet tűzbe-vérbe borította Bács-Bodrog vármegyét . . .

Méltóztassék csak meghallgatni némi töredékét annak a közvetetlen leírásnak, melyet az ómorovicei, most már kossuthfalvai protokollumba jegyzett az egyház lelkésze: „1849. január . . . Feketehegy és Verbász alól feltakarodván a katonaság, Bácska és az alsóbb részek (pors pro toto) a szerbek rablásának és gyilkolásának martalékul hagyatott.

Amint a katonaság távoztával csakhamar ki is törtek sáncaikból, Verbászt és Feketehegyet rabolták és égették, a menekülni nem tudó vagy nem akaró lakosok közül többeket megöltek — köztük az utcán életét szaladással menteni akaró Keresztes József feketehegyi lelkészt agyonlőtték. Már január 29-én Topolyát égették és rabolták, lakosai közül többeket leöltek, köztük a papi segédet kivégezték, a plébánost handzsárral annyira megvagdalták, hogy a fején és nyakán ejtett tenyérnyi sebek begyógyultával is hivatala folytatására alkalmatlan lett és deficientiába tétetett. Báró Kray önagságát, Topolya földes urát, ingre-gatyára vetköztetve Bajsára magokkal hurcolták.“

„Proximus ardet Ucalegon. A tűz világa s a gyilkolás hallása népemet megrémítette, kicsinyek, nagyok sirása s jajveszékelése közt a gyülekezet nagy része szabadkai szállásokon, Mélykuton, Halason, Csanádon kereste menhelyét. Gondnokomat is a pénztárral Halasra küldöttem; a jegyző — s anyakönyveket pedig a feketehegyi helység és egyház jegyző — és anyakönyveivel együtt, miket hozzám biztosításul küldöttek, föld alá rejtettem; ezeket, az itthon, zavarosban halászni maradtak ellen őrizni magamat hon maradásra határoztam . . .“

Ime e sorokban egyszersmind az igazi lelkipásztor alakja, hiveinek atyja, aki a veszedelem óráiban őrizeten marad, noha szomszédos paptársai már a rémnapok áldozataivá lettek. Gyász és rettegés szól azokból a sorokból, mikben ezután a császáriak parancsnoksága alatt garázdálkodó gyülevész nép durvaságait panaszolja el; majd így ír:

„. . . Márc. 2. Cs. k. general Dragits önagsága Bajmokról, az ügyet és hadiszerencsét veszélyeztető fegyelmetlen csordát táborából haza zavarván, a Szivac s Bajsa felé vonulók helységünket kiméletlenül rabolták, férfiakat s asszonyokat egyformán, alsó s felső öltönyeiktől, ágyneműiktől megfosztották; az őket szállító kocsisokat ülésükből letaszi-

tották s lovaikat elhajtották. Engemet is, lelkészt, tettes Szalmásy Gyula úr házába szorított 50 csavargó, s míg Gyula barátom a speisban, porciónként méregette számukra pálinkáját, engem zongorázni késztettek; s az összevissza handramandrázott egyenetlen hangokon fegyvereik agyát a vixelt padlóhoz verve, egyenetlenül össze-vissza ugráltak.“ stb. stb.

A szabadságharcunk leveretését követő időben megtaláljuk ezen feljegyzésekben a nyomát az abszolút kormány félelmének is attól a lehetőségtől, hogy a holt betűkbe temetkezett eszmék is feltámadhatnak halottaikból, megtaláljuk a kormánynak azt a törekvését, hogy egy ilyen feltámadásnak a hite is lehetőleg kiirtassék a lelkekből.

A cservenkai egyház jegyzőkönyveinek elfakult betűi között olvashatjuk Geringer Károly bárónak, Magyarország akkori helytartójának egyik rendeletéről ezeket:

„Mind a megyék, mind az egyes községek jegyzőkönyveire nézve megvan parancsolva, hogy belőlük minden hirdetései és rendeletei a magyar forradalmi kormánynak, különösen az 1849. ápril 14-dike olta keletkeztek, melyek támadásra és hitszegésre lázitottak, mint szégyenleni való emlékei egy gyászos emlékezetű időszaknak, kitörültsessenek. Ilyféle lázító rendeletek, fájdalom, a nagyobb és kisebb egyházi konzistoriumok jegyzőkönyveibe is utat találván maguknak, felhiva érzem magamat megkeresni főtisztelendőségedet oly intézkedés tételére, miszerint a konsistoriumok jegyzőkönyveiben találtatható minden ilyen rendeletei és kibocsátványai a forradalmi kormánynak 1848. és 1849-től fogva, tüstént vagy megsemmisítsessenek, vagy egészen olvashatatlanokká tétessenek. Buda, aug. 31. 1851. Geringer, s. k.“...

Hogy foganatosított ez a rendelet? Volt-e reá ok és alkalom, hogy Cservenkán is foganatosíttassék? ez a jegyzőkönyvekből meg nem állapítható.

De olvasható ugyanazon egyház feljegyzései között, egy felsőbb rendelettel való elbánásnak igazán megállító példája. Azt is lehetne mondani, hogy az elintézés módja emlékeztet az ódára azokról, akiket „*non vultus instantis tyranni mente quatit solida.*“ A kérdéses helytartótanácsi rendeletet érdeklőleg a jegyzőkönyvbe szórul-szóra ez van beírva:

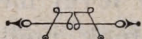
„A püspöki címen való felakadása a helytartótanácsnak. G. betű. Kelt 1841. év ápril 13-án 12690. sz. alatt. Az 1838/9. évi október 21-diki kis-, 1839. évi nov. 10-diki és az 1840. évi június 15-diki nagygyűléseknek, a mult évi június 15-dikén kelt kísérő levél mellett felküldetett jegyzőkönyvei ezen egyházkerületnek, mellékletben oly észrevétellel küldetnek vissza, hogy mivel ezen jegyzőkönyvekből kitetszenék az, hogy az illető superintendens több számok alatt kiadott és minden egyházkerületekben kihirdetett fenálló világos parancsolatok ellenére, a püspöki nevezetet tovább is törvénytelenül használja, ezen egyházkerület, ezen nevezet törvénytelen használatától, királyi névvel ezennel eltiltatik. — E beírásnak közvetlenül utána vezetve pedig ennyi van: „Végeztetett. Ezen intézvény, annak nyilvánítása mellett, hogy *eddig szokásainkhoz ennekutánna is ragaszkodni kívánunk*: tudományul vétetett . . .“

Tisztelt közgyűlés! Az ujsóvéi egyház följegyzései vezetnek rá arra az érdekes bizonyosságra is, hogy Bácsfeketehegyen, a XIX. század elején harangöntő műhely létezett; mert az ujsóvéi egyház egyik harangját 1815-ben Feketehegyen öntette. Ez a harang ugyan már nincs meg. De a bácsfeketehegyi ref. gyülekezet tornyában, ma is szolgál az egyház legnagyobbik, azon harangja, melyen ércebe öntve, a következő feliratok olvashatók: „A teremőnek ditsőségére a feketehegyi ref. eccl. öntette a maga költségén. Ao: 1815. (Alább): Akinek füle vagy on a hallásra, hallja. Mát. XI. 15. Tisz. tud. Kertvellesy Pál paps. öntöd. (Alább): *Fudit Joannes*

Fogarasi in Feketehegy 1815. — És ez a bácsfeketehegyi öntvény ma is, kilencvenötödik esztendejében, érces hangon hirdet övéinek ünnepi örömet, halotti gyászt, ártó veszedelmet.

De nem folytatom. Talán ennyivel is sikerül a hivatottak érdeklődését e tárgyra irányitanom. Lehet, hogy a multakra tartozó ezen anyagkészlet jelentőségében csalódunk, de hiszen a lehetőségnek ez az esélye minden kutatással vele jár.

Szivesen üdvözlöm társulatunknak megjelent tagjait. A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat XXVII-dik évi rendes közgyűlését ezennel megnyitom.

Adatok a zombori ferencrendi zárda és a templom történetéhez.

Körülbelül másfél századra terjed a hazánkban érdemekben gazdag sz. Ferencrendnek működése Zomborban és a környéken elszórtan fekvő községekben, u. m.: Csonoplyán, Küllődön, Nemesmiliticsen, Szondon, Béregen stb. Tudvalevő dolog, hogy a török hódoltság korában a franciskánusok a katolikus hivek elválaszthatlan vigasztalói és tanácsadói. Az időben egy korrajz számba menő közmondásnak volt a divatja: „Ahová a török kardja, utána a barát-korda.“ (Kuda Turci s čordom, tamo fratri s kordom). Ugy tudom dr. Karácsonyi János hirneves történetírónk foglalkozik a magyar franciskánusok történetével; a nemzet multja iránt érdeklődők feszült várakozással lesik ez irányu alkotásait az illusztris történetírónak, abban a biztos tudatban, hogy újabb műve nemcsak a rend érdemeit örökíti meg, hanem annak lapjai egyuttal a magyar közművelődés és tudomány emléklapjai lesznek.

A kalocsai főegyházmegye és benne Bács-Bodrog vármegye multjában igen érdemes helyet biztosítottak magok-

nak a franciskánusok. Kegyeletes föladatra vállalkozik az, aki a vármegyénk területén működő Ferencesek multját kutatja. Bács, Baja, Szabadka, Zombor a XVII. és XVIII. század szellemi életének ugyszólván egyedüli gócpontjai. Azon szomorú időszakban a derék barátok a pasztoráció majdnem kizárólagos apostolai. A XVIII. század első tizedeiben jelentkeznek világi papok is, így gróf Chaky biboros-érsek oldalán látjuk Barbaesy Ferenc és Fábry Jakab világi papokat; később jönnek Antoniola Károly Németországból, Bittermann György a passauai egyházmegyéből az ide telepített német lakosok között. A gróf Patacsics Gábor érsek által alapított kalocsai papnevelő intézetbe jelentkeznek a felső megyékből, a dráván- és dunántúli részekből papi pályára hivatást érző ifjak, akik gróf Patacsicsnak, legnagyobb érsekeink egyikének, nagy tervei megvalósításában munkatársaivá válnak.

Ezen rövid értekezésben kizárólag a zombori ferencrendi zárda és a zárdatemplom történetére szorítkozom. A régi zombori zárda tudvalevőleg a mostani plébánialak, temploma a jelenlegi plébániatemplom.

Mielőtt azonban mostani méreteikben és nagyságban fölépültek volna, már volt ott egy kisebbszerű residencia és assisi sz. Ferenc tiszteletére fölépitett templom a hajdani „Fossatum” belsejében. Ezen régi, nevezzük első zombori templomról az 1734.-i Canonica Visita így emlékezik meg: „Ecclesia est murata, ex turcica moschéa quondam in nomen Ecclesiae reducta”. Ezt a török moscheat vagy egészen lebontották, vagy alaposan restaurálták 1717—1720. között. 1720. június havában már állott az első templom a residenciával, amit a franciskánusoknak nem Zombor közönsége alkotott, hanem naplóföljegyzéseik szerint ők építették a saját megtakarított és mindenünnen összekéregtetett filléreikből, amit az 1739. esztendőben Urbanecz Mátyás vármegyei alispán, Urbanecz Antal és Pavlovics N. megyei esküdtek külön is hatóságilag bizonyítanak.

Mielőtt tovább mennék, szükségesnek találom fölvetni a kérdést, vajjon csak 1717—1720. között kezdődött-e a franciskánusok lelkipásztori működése, mert a plébániát is csak 1718. körül rendszeresítették? Kétségtelen dolog, hogy a plébánia szervezése előtt is voltak Zomborban állandó tartózkodásu missionáriusok. Nem akarom itt a vármegyei újabb monografia Zombor városról szóló és kiváló gonddal megírt értekezés adatait megismételni, de szükségesnek tartom megemlíteni, hogy valamint Baján, Bácsban, úgy Zomborban is már a török hódoltság alatt találkoztunk Ferencesekkel, sőt Benlic Máté belgrádi püspök, több egyházmegye apostoli delegátusa 1664. április 20-iki, a De propaganda Fide Congregatio elnökéhez küldött jelentésében, amelyben a Száva—Dráva, a Duna—Tisza között szétszórtan élő hivek siralmas helyzetét ecseteli, Zomborról ezt olvasom: „Hasonlóképen a kalocsai Érsekségben a boszniai provinciához tartozó hat ferencrendi atya működik és szolgálatára áll a katolikusoknak, ámbár nagy rettegés és veszélyek között vannak, mert a tatárok fejedelmének a fia e télen hadi szállását ütötte fel e vidék közepén, *Zombor* nevű területen“. (Acta Bosnae 510.) Van egy másik adatunk is és pedig az 1693. évi római Capitulum generale aktáiban, ahol olvassuk, hogy a rend egyetemes kormányja megengedi, hogy Bácsban, Baján, Szabadkán és Zomborban Conventeket emelhessenek, föl is épült a bácsi 1698., a bajai 1699. (Pater Fermendzsin jegyzetei.) A zombori residenciáról a rendszeres följegyzések az 1722. évtől kezdődnek. Prezidens Pater Kulisics János, 1727. Pater Gyurgyevics Lukács, 1729. Pater Mikies András, 1730. Pater Gyurgyevics Lukács, 1732. Pater Evetovics Ferenc, 1734. Pater Dubravcsevics György, 1735. Pater József Czernek-ből, 1732. Pater Szekulics Bernardin.

Az első guardian: P. Dezsevics Antal.

Noha a rendszeres följegyzések csak az 1722-ik évről szólnak, de a zágrábi Akadémia kiadásában megjelent „Acta

Bosnae“ c. okmánygyűjteményben találunk egy barátságos megegyezést Bernyákovics Fülöp és Jakab között egyrészről, másrészről a Boszniában fekvő Olovo-i zárda atyái között, amelyben a közöttük fennforgó ellentéteket kiegyenlítettnek jelentik ki egy 1702. május 20.-án Illokon keltezett nyilatkozatban, amely ténykedésnél többi között tanukként szerepelnek Kokics Mihály budai quardián és Barisics József zombori házfőnök.

Az 1720. körül épített kicsiny residencia helyett 1743-ban egy, a rend hagyományai- és szokásainak megfelelő *Convent*-nek tették le az alapkövét. Az alapkö megáldását maga a kalocsai érsek, gróf Patacsics végezte, míg az ünnepélyes latin szentbeszédet Páter Ivanovics Ferenc atya tartotta. A zárda építés befejezése és Zombornak szabadkirályi városi rangra való emelése majdnem egybeesik. Köztudomásu, hogy 1749-ben történt. A város ezen örömnépén nemcsak a zombori rendház, de az egész rendtartomány részt vett. A provincia képviselőiben megjelentek a pozsegai Jeromos atya és a bajai születésű P. Csilics Lukács; az tartotta az ünnepi bunyevác szentbeszédet, ez vette ki Parcsetics Mártonnak, a város első polgármesterének az esküjét. Az új polgármestert szépen jellemzi egy kortársa „judex prudentissimus gnarus linguarum“. A katolikusok részéről szenátorok lettek: Parcsetics Miklós és Markovics József, „Vir doctus“, azelőtt pozsegai szolgabíró. Mily ünnepélyek között tartották az első nagy restaurációt, ezt mellőzöm s csak azért említettem meg, mivel ez bizonyos tekintetben szoros nexusban van a templom építéssel. Az új zárda készen állott, az új városház alapkövét lerakták, a magas kincstár új tiszti lakokat és hivatalokat emeltetett.

Ideje volt az új városnak, mint új kegyurnak, új templomról gondoskodni. De mielőtt ehez hozzáfognak, a rendház szükségesnek látta, hogy az új helyzettel szemben tisztában legyen néhány aggálllyal. Az akkor már elhunyt gróf Patacsics Gáborról nyilvánvaló volt, hogy a rend kezeiben levő plébá-

niákat a világi papságnak adja át és csakis ideiglenesen hagyja benne a franciskánusokat. A rendfőnökség már az 1749. év folyamán tanácskozott a városi szenátorokkal, hogy ezek a rendet örök időkre arról biztosítsák, hogy a plébánia hivatalban a rend mint ilyen a jövőben is megmaradhasson. A megnagyobbított zárdához nagyobb kertet kérnek. Ebben a város részéről valószínűleg nehézségek támasztáltak, de annál könnyebben és kedvezőbben oldotta meg a már akkor hatalmas Grassalkovics Antal, aki 1749. június 13.-án Zomborban időzött, s névnapját is itt tartván, a zárda vendége volt. Délelőtt szentmisét hallgatott, meggyónt, megáldozott, délután a zárda éjszaki oldalán a közterületből kertnek való nagyobb területet jelölt ki annyira, amennyire csak mások jogának sérelme nélkül lehetséges volt.

Ebből az időből, Zombor nagy örömének örökemlékéül két chronostichon maradt az 1749. év megörökítésére.

VIVat perennIsqUe DIVI In posterIs fLoreat InslgnIta IstIs prIVILegIIs CIVItas ZoMborlenIs, a másik:

FaXIIt DeVs Vt Coertae gLorlae Vestrae eXpost aeqVe gratVLarI possIM.

Miután Zombor szabad királyi várossá lett, az impozáns zárda fölépült, az új városháza alapjait lerakták, a magas kamara épületei is ott diszlettek a kicsiny templommal szemben: a rend- és a városi tanács ezen, még ma is álló szép templom fölépítését határozta el. 1752. júniusban tette le az alapkövet Kiss József érseki helynök, főpásztora gróf Klobusiczky Ferenc képviselőjében. Az ünnepi szentbeszédet ez alkalommal Champion Jácint ferencrendi atya tartotta. Alig indult meg az építkezés munkája, abba is kellett hagyni, mert amint a szentély falai emelkedtek, észlelni kezdték, hogy az építész a templomot nagyon kicsinynek tervezte.

Szünetelt is a munka 1760. április 14-ig. (Ugy látszik,

a zombori templomok egyáltalában nehezen, — csak részletekben épülnek). Nagyon valószínűnek tartom, hogy a jó ferencrendi atyák sem szorgalmazták az építés folytatását a fennebb említett okok miatt.

Azért, miután a rendfőnökség a városi tanács sürgető átíratát vette, a Bácsban megtartott Capitulumból (rendi gyűlés) kifolyólag a rend és a kegyuraság között a következő megállapodás jön létre: a város az építés céljaira bizonyos pénzüsszeget és a kézimunkát adja; fenntartja magának a jogot a templomi számadások fölülvizsgálására; a templom a rend tulajdona marad még az esetben is, ha a plébánia vezetését az érseki hatóság a világi papság vezetésére bizná. Ezen szerződést mindkét fél megbízottai aláírják és ünnepélyes isteni tiszteletet tartanak. Nyomban hozzá is fognak a további építés munkájához, úgy, hogy 1762. június 5-én a templomszentelést Sz.-Háromság vasárnapján megtartják a zombori hivek. Hegedüs Tádé quardián atya végzi a templom benedikálást az érseki hatóság megbízásából. Az első szentmisét Bajalics Antal csátaljai plébános végzi. Érdekes lesz fölemlíteni az adományozók neveit.

Első helyen szerepel a városi tanács avval a megjegyzéssel, hogy a városi pénztárból nem adott *semmit*. A zombori hivek gyűjtése: 500 frt, majd 1858 frt; a ferencrendi rendtartomány 8000 frt; a zárdafőnökség és a templompénztár 4022 frt; Latinovits Péter alispán 400 frt; a három Csejtei testvér 300 frt; Kruspér administrator 170 frt; Petróczy István 170 frt; egy budai özvegyasszony 100 frt; a pesti quardián 362 frt; a komáromi hivek adománya 500 frt; Koncsek nevű polgár 257 frt; Nagy István zombori syndikus 440 frt, (ő építtette a kálváriát is); gróf Battyány József kalocsai érsek adja a faanyagot 600, majd ismét 100 ölben; az összes kézimunkát a zombori kath. hivek szolgáltatják.

Ez a zombori ferencrendi zárdá és a templom alapítá-

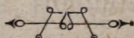
sának története. Amint a templom fölépült és a magyarajku hivek megszorodtak: a rendi főnökség ezek részére magyar hitszónokot rendelt 1771. július 23.

Nem sokáig vezették a jó atyák a plébániát, mert jött II. József az ő ujitásaival, aki a plébánia vezetését világi papoknak rendelte átadatni. Zombor első világi pap plébánosa Jagolics István lett, aki kezdetben nem a zárdatemplomban, hanem a szent Rókus kápolnában végezte az istentiszteletet. 1784. július 18-án meghalt. Utódja a zágrábi születésű Szlatkovics Máté, előbb jézustársasági növendék. A zombori interkoffesszionális viszonyok történetében új aera kezdődik a derék barátoknak a városból való eltávozásával, ami II. József rendeletére történt. A császár hatalmas bizalmi embere, Bachó és ennek megbízottja, Latinovits Miklós végezte az átadás munkáját. Szükséges volt-e az, vagy nem, ennek kutatása nem tartozik ide; azt azonban bátran állíthatjuk, hogy a derék franciskánusok éppen akkor voltak kénytelenek távozni, amikor áldásos munkásságukat a templomból az iskolába is áttették, megalapítván az alsó gimnáziumot Zomborban. Egyet bátran állíthatunk, hogy emlékeket a zombori hivek most is kegyelelesen őrzik és manapság számtalanszor tapasztaljuk a zomboriak ragaszkodását a jó régi barátokhoz.

Hogyan távoztak a ferencesek Zomborból, miként ment végbe a zárda és templom átadása, erről más alkalommal.

Kedves kötelességet teljesítek, mikor itt a nyilvánosság előtt hálásan megköszönöm a kapisztráni szent Jánosról nevezett rendtartomány fő provinciálisának fő P. Tamás Alajos urnak szíveségét, aki a rendi archivum adatait készségesen rendelkezésemre bocsátotta.

Evetovics János.

Társulati ügyek.

a) Titkári jelentés

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1909. évi működéséről.

Ha külön választom társulatunk életjelenségei közül azokat a mozzanatokat, melyek muzeumunk állapotára, az egyes gyűjtemények gazdag gyarapodására, belső rendezésére, a néprajzi és régészeti gyűjtésekre és kutatásokra vonatkoznak, s amelyekről a muzeumőri jelentés fog részletesen beszámolni: akkor társulatunk egyéb irányu működéséről, titkári jelentésemben, a már megszokott szerény körvonalat még szűkebbre kell vennem.

Az érdeklődés lazulása, a pártfogás csökkenése, a tagok szellemi működésének pangása az elmúlt évnek immár nem is meglepő jelenségei. Ezek szerint a gyéren fölmerülő ügyek elintézésére választmányi gyűlések gyakoribb összehívása sem vált szükségessé.

Évkönyvünk alapszabályszerű négy füzetét azonban a kellő időben és terjedelemben kiadtuk. Nagy nehézséggel járt mindig a szerkesztés, mégis — köszönet 6—7 munkatársunknak! — vármegyénk és Zombor régebb és újabb történetéből olyan közleményeket adhattunk, amelyek méltó figyelmet keltettek. A legtöbb „működő” tagtársunk azonban a múlt évben sem gondolt arra, hogy a tagsággal olykor olykor némi erkölcsi kötelesség is jár. Annál dicsérendőbb egyik tagtársunk buzgalma, aki vármegyénkből messze költözötten is megmaradt tettekkel igazolt működő tagnak. Ha talán megvalósíthatnók az alapszabályaink 3. §-ában kifejezett jámbor szándékot: „Ha a társulat anyagi ereje megengedi, a tagok működését a legjobbnak ítélt művek díjazása és pályadíjak kitűzése által is emelni fogja”: akkor talán élénkebb tevékenységre serkennének. Sajnos, anyagi erőtlenségünk tudatában erre most még nem gondolhatunk.

Csekélyre szabott tagsági díjaink gyéren, rendetlenül

folynak be. Pártoló tagjainknak a száma nem hogy ujjakkal növekednék, de sőt régi hiveink is el-elmaradoznak.

Hálás köszönettel emlékezünk meg társulatunk anyagi támogatóiról. A Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének ajánlatára a 800 korona állandó évi államsegélyt a múlt évben is élveztük. Belőle, megszabott és jóvahagyott munkaterv szerint, 500 koronát a regiség- és könyvtár, 300 koronát pedig a néprajztár gyarapítására, illetőleg rendezésére kell fordítanunk, külön elszámolás kötelezettsége mellett. Régi jótevőnk, a Zombori Takarékpénztár, évi 100 korona adományával tavaly is gyámolított bennünket.

Az 1909. év pénztári kimutatása szerint az évi bevétel: 2235·94 K, az évi kiadás: 2005·99 K volt; készpénzmaradvány az 1910. évre: 229·95 K.

A fővárosi 4 s a vidéki 7 rokonegyesülettel a múlt évben is fenntartottuk az összeköttetést kiadványaink kicserélése útján. Szorosabb viszony azonban csak egymás gyűléseinek látogatásával fejlődhetnek ki közöttünk. Az „eszmé-váltó diszes körben“ való megjelenés eszmekeltő hatással is lehetne. Anyagi eszközeink hiánya gátolja ezt a közeledést. A Főfelügyelőség ajánlatára, az állami segély terhére, társulatunk belépett az Országos Képzőművészeti és az Országos Iparművészeti Társulat tagjai közé, s a tagsági díj fejében kapjuk mind a két társulat diszes kiadványát.

Tagjaink sorában a következő változás történt. Elhunytak: Bezerédy István (Szabadka), Falcione Gusztáv (Zombor), Korény Béla (Hódság), Tóth Jenő (Ujverbász), Würth Zsigmond (Mélykut), — pártoló tagok. Kilépésüket bejelentette: Simonyi József (Dávod), pártoló tag; összesen: 7. — Uj pártoló tagokul fölvétettek: Faragó János, kir. tanfelügyelő (Zombor) és Pastrovits Iván, ügyvéd (Zombor).

Ezek szerint a tagok száma az 1910. évre: tiszteleti tag: 6, alapító 44, pártoló 197, működő 34; összesen: 281; vagyis a múlt évinél kettővel kevesebb.

Végül jelentem az igen tisztelt közgyűlésnek, hogy társulatunk három éves ciklusa befejeződött, s így a tisztikarnak és a választmánynak megújítása a jelen közgyűlés főadata lesz.

Kérem az igen tisztelt közgyűlést, hogy titkári jelentésemet tudomásul venni kegyeskedjék.

Zombor, 1910. május 1.

Trencsény Károly.

b) A muzeumőr jelentése.

Társulatunk évi működésének tükrét s muzeumunk fejlődéstörténetét a szokásos titkári és muzeumőri jelentések szolgáltatják. S ha összehasonlítjuk ezeket az évenként megismétlődő, cimbén ugyan egyforma, de tartalomban kaleidoszkopszerűen változatos feljegyzéseket, elmondhatjuk, hogy végeredményében a lefolyt év sem maradt mögötte az átlépett negyedszázad egyik munkás évének sem; sőt mintha az az ismert keret, amelyben eddigi munkálkodásunk mozgott, ki is bővült volna, amennyiben a megyében található történeti romok egyikének: a bácsi török fürdőnek a kiásatásával, de különösen annak *a végpusztulástól való megóvásával*, arra a térre is ráléptünk, amely alapszabályainkban, a társulat céljának megjelölésénél, igen-igen fontos feladat gyanánt szerepel.

De amíg a külső célirányos munkálkodás kerete így bővült, szűkes otthonunk korlátai rátanítottak bennünket, hogy mikép lehet praktikusabb beosztással minden kis teret felhasználni, hogy rohamosan gyarapodó gyűjteményeink újabban érkezett készleteit is kiállíthassuk. Igaz ugyan, hogy ezzel a mesterkedéssel csak a túrt helyzetet tettük tűrhetőbbé, mert már is érezzük, hogy egy újabb gyűjtő ut, vagy egy rendszeres ásatás tárgyanyagának befogadására három szobánk tömött szekrényeiben alig találunk megfelelő helyet.

De ha a lakásbeli viszonyok kényszerítő hatása alatt be is következik a külső munkálkodás, u. m. a gyűjtőutak és

az ásatások szükségszerű — de remélhetőleg csak ideiglenes — felfüggesztése, ez még nem jelenti a gyűjteménytárak gyarapító forrásainak elzsilipezését. Öröndetesen tapasztaljuk, hogy a vidék érdeklődése muzeumunk irányában évről-évre fokozódik. Ennek az érdeklődésnek köszönhetjük, hogy a lefolyt évben — sőt már azóta is — számosan keresték fel társulatunkat önkéntes adományaikkal. Ezt a megbecsülést érdemlő jó viszonyt a helyi lapok útján létesítendő összeköttetés, valamint az ismert munkatársakkal eddig is fenn-tartott állandó levelezés révén, a jövőben még gondosabban fogjuk ápolni.

Évi munkálkodásunk két irányban haladt. Egyik az archaeologia, a másik az ethnographia körében.

Ásattunk Bácsban, Kishegyesen és Gomboson. Mind a három helyen sikerrel. Bácsban felásattuk a török fürdő alsó építményét; Kishegyesen az évek óta kutatott régibb középkori temetőt; Gomboson egy szintén e korból származó sírmezőt.

A bácsi ásatások vezetésére *dr. Pósta Béla* kolozsvári egyet. ny. rendes tanárt, a muzeumok országos felügyelőjét kértük fel, aki augusztus 17-étől mintegy két héten keresztül folytatott nehéz munka árán, fényes eredménnyel oldotta meg a maga elé tűzött feladatot. Az ásatások eredményét a tudós kutató valamelyik előkelő szakfolyóiratban teszi közzé s szíves ígéretét birjuk arra nézve is, hogy tanulmányát annak idején *Évkönyvünk* is átveheti.

Nekem tehát, mint az ásatásokhoz kiküldött muzeum-örnek, nem lehet más feladatom, mint egyszerűen beszámolni azon impressziókról, amelyek az ásatások során tett közvetlen megfigyeléseim alapján jegecesedtek ki.

A fürdő történetéről keveset tudunk. Mikor *Evlia Cselebi* 1664—1666. táján a magyarországi várak és szandzsákok felülvizsgálása céljából Magyarországon járt s Bácsban is megfordult, utinaplójában feljegyezte, hogy:

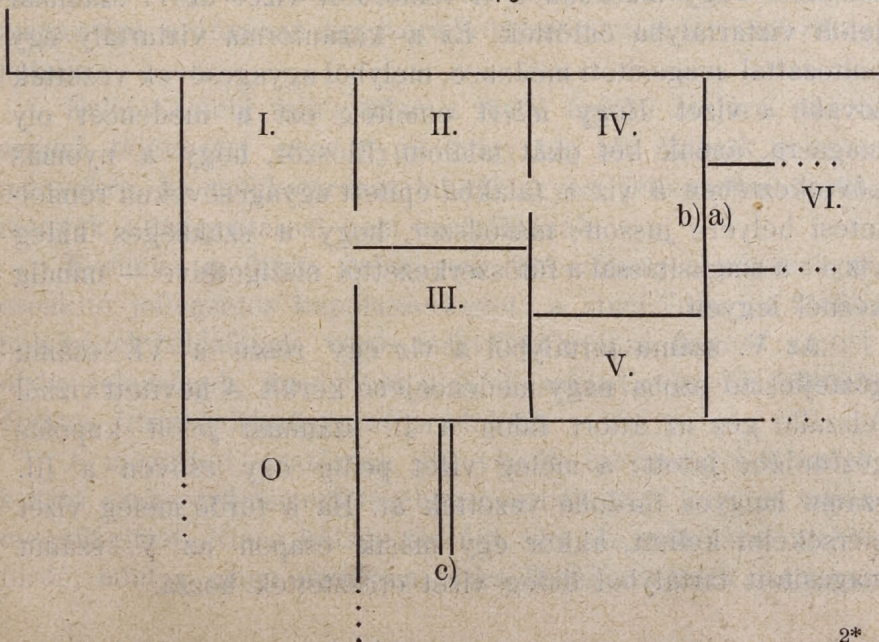
„E városban (t. i. Bácsban) fürdő nincs, hanem a városon kívül van egy kicsiny két rekeszű fürdő.“

A török kiűzetése után a fürdő elpusztult. De romja évszázadok zivatarával dacolva, még ma is elég jó karban van. Vastag falazatát, mészhabaresba rakott vegyes nagyságu és anyagu téglából építették, melyek között itt-ott egy-egy faragott követ is találunk. Tetőzete teljesen elpusztult; a helyiségek kupola- és dongaboltozata beomlott; az alsó építmények föld alá kerültek; környékét benötte a dudva és a gaz. Az érseki hatóság kegyeletes érzésének köszönhetjük, hogy a mindenképpen érdekes romokat még teljes pusztulása előtt alkalmas kerítéssel vétette körül s ezzel legalább a közvetlen rongálódástól megóvta.

Az ásatások eredménye megismertet bennünket a fürdő beosztásával; a helyiségek rendeltetésével; fűtésének rendszerével; építészeti szerkezetével stb.

A fürdő alapját a mellékelt vázlaton mutatom be.

A bácsi törökfürdő alapjának vázlata.

0 = A fürdőszolga szobája.

I. = A vetkező-, öltöző-, pihenő szoba.

II. = A kupolás gőzfürdő.

III. = A langyos fürdő (előfürdő).

IV. = A gőzfejlesztő.

V. = A viktartály.

VI. = A fűtőkamra.

A fürdő bemutatásánál először is a *fűtőszervezetről* szólok. Ez az egymást keresztező légesatornák rendszerén alapul. Ezek a légesatornák behálózák az egész fürdő-épület alját.

Legelőször álljunk meg a VI. számmal jelölt fűtőkamránál. Itt találjuk a kemence száját (a) és a lángosztókat (b), amelyek a gőzfejlesztő szoba (IV.) medencéje alatt a melegvezető csatornába nyitak s a meleget a fürdő helyiségei alatt közvetítették. A füst és a felesleges hő kivezetésére a falakba épített kéménycsövek és szellőző csatornák szolgáltak.

A víz és a gőz alkalmazása a fürdésnél a következőkép történt. A vizet nyilván rabszolgákkal hordották fel a Mosz-tongából vagy máshonnet. A felhordott vizet az V. számmal jelölt viktartályba öntötték. Ez a kazánforma viktartály egy boltozattal magasított medence, melyből agyagsövek vezették tovább a vizet. Hogy miért emelték ezt a medencét oly magasra, annak két okát találok. Először, hogy a nyomás következtében a víz a falakba épített agyagsöveken rendeltetési helyére jusson; másodsor, hogy a szükséges hideg víz — a magasítással a fűtőszervezettől elszigetelve — mindig kéznél legyen.

Az V. számú tartályból a víz egy része a VI. számú gőzfejlesztő szoba nagy medencéjébe került. A hevített vízből felszálló gőz az áttört falon a II. számmal jelölt kupolás gőzfürdőbe jutott; a meleg vizet pedig egy csövön a III. számú langyos fürdőbe vezették át. Ha a fürdő meleg vizét mérsékelni kellett, akkor egy másik csapon az V. számú magasított tartályból hideg vizet eresztettek hozzá.

A felesleges, vagy a fürdés után feleserélendő viz a c)-vel jelzett irányban a földbe fektetett vízlevezető agyagcsövön szűrődött le a Mosztongába.

Már most kerülünk a 0-val jelölt helyiségbe. Ebben a kis előszobában tartózkodott a fürdőszolga. Innen az I-gyel jelölt nagyobb szobába jutunk. Ebben vetkőztek és öltöztek a fürdőzők; fürdőzés után pedig a falak mellett elhelyezett kereveteken pihenték ki magukat. Ez a szoba jól távol esik a fűtőkamrától, de azért a padozat alatt elég sűrűn épített fűtőcsatornák mégis kellemes mérsékelt meleggé tehették a szoba levegőjét.

Az építési szerkezet a török-arab izlés motívumát tükrözi vissza. Különösen érdekes és jellegzetes a gőzfürdő kupolája, amely a □ alakra fektetett pendentivből fejlődik ki; az ajtók stalaktit fülkébe építvük; a helyiségek padozata többszörös granit-terrazzó-réteggel bélelt; a falakat pedig stuccoba nyomott és piros festékekkel élénkített arabeszkék díszítették; azonban a bazének szokásos vörösmárvány vagy majolika burkolatát, körül-belül a falak félmagassága arányában egyszerű vörösre festett terrazzó-réteg pótolja.

Evlia Cselebi feljegyzése a fürdő építési idejére nézve semmi tájékozást nem nyújt s így tág tér nyílnék a véleményekre, ha meghatározásainknál egyes jellegzetes körülmények utbaigazitással nem szolgálnának.

Ilyenek: a fürdő belsejének beosztása; a négyszöget csonkító jellegzetes kupolaszerkezet; a stuccó-dísz; a fürdőhelyiségek oldalának vörös márványt utánzó festése: mind olyan jelenségek, amelyeket a XVI. század második felében divatos izlam-építőművészet produkált.

A megejtett ásatásnak itt vázolt eredményei a tudós kutató szakszerű ismertetésében nyernek majd igazi és teljes megvilágítást. Nincs kétség aziránt sem, hogy a bácsi törökfürdő, mint a maga nemében ritka hazai műemlék, magára

vonja a szakkörök figyelmét és fontos tanulmányi céloknak tesz majd jó szolgálatot a jövőben.

Azt hiszem: a Társulat érzelmét tolmácsolom, midőn ezen jelentésemben is hálásan emlékezem meg dr. Pósta Béla egyetemi tanár urról, mint aki nagyrabecsült közreműködésével társulatunkat komoly törekvésében oly szívesen támogatta. De egysoron hálásan kell megemlékeznem önagyméltósága Városhy Gyula kalocsai érsek urról is, mint aki a romok ideiglenes betetőzéséről gondoskodott.¹⁾

A romok műszaki felvételéről és stylszerű betetőzéséről a Műemlékek Orsz. Bizottsága fog gondoskodni.

* * *

A kishegyesi ásatások eredményéről Évkönyvünk XXV. évfolyamának 117 —123. lapján már beszámoltam. Felástam 22 sirt. A temető eddig feltárt sirjainak a száma 115. Mivel a temetőt a kishegyes—feketehegyi műút metszi keresztül, a munkálatok erre a térre át nem tehetők, környékét pedig már átkutattuk; másrészt újabb kiegészítő leletekkel nem találkozunk: az ásatásokat befejeztem.

Szép sikerrel biztat a gombosi sirmező is.

Alkalmi ásatásokat végeztünk a bezdáni Reiter-féle téglagyártelepen és a zsablyai „Hunka-halmok“ egyikén. Az ásatások eredményét az alábbi leltárjegyzékek illusztrálják.

A bácsi törökfürdő ásatása során előkerült 32 vas-, 51 agyag-, 3 üveg-, 1 csont- és 1 óntárgy.

Ugyancsak Bácsban *vétel* útján szereztünk néhány igen érdekes honfoglaláskori szláv eredetű régiséget; nevezetesen: 4 bronz nyakgyűrűt, 1 igen érdekes ezüst gyűrűt, több bronz gyűrűt, halántékgyűrűt és karikát.

Ezek a leletek egy eddig még át nem kutatott soros szláv temetőből valók, melyet a vasutépítés alkalmával a község közelében fedeztek fel. Érdekes találkozása ez a történeti adatoknak az archaeologia bizonyítékaival. Tudjuk

¹⁾ A társulat már mindkét helyen kifejezte köszönetét.

ugyanis, hogy mikor a IX. század végén őseink ide költöztek, itt az avarok maradvékaira és szláv törzsekre találtak. Steltzer szerint Bács az ó-szláv *bastina* szóból ered, mely a régi iratokban szláv férfinévet jelentett.

Iványi is utal ezen körülményre; Helynévtárában megemlíti, hogy itt a szláv bodrikoknak nagy telepük volt. (Mon. II/31.)

A *kishegyesi* ásatás lelet-leltárában van 3 agyagtárgy, 18 vaseszköz, 17 edényféle, 16 vastárgy, 29 ékszerféle és különféle ételfélék maradványa, ugymint: állatesont és tojás-héjak.

A *gomposi* temetőből szereztünk 1 vaslándsát, 1 ékszer-tárgyat, 2 edényfélét, 2 vaseszközt, 5 más vastárgyat, 1 római pénzt és 1 emberi koponyát.

A *zsablyai* „Hunka-halom“-ból 9 edénytöredéket kaptunk; a *bezdáni* Reiter-féle téglatelepről pedig egy őskori lakás konyhahulladékait lajstromoztuk.

Nem hagyhatom említés nélkül a néprajzi gyűjtőttal kapcsolatban Mozsoron, Sajkáslakon és Alsókabolon szerzett tapasztalatainkat, melyek a titeli fennsík archaeologiai érdekességére terelik figyelmünket. Nem szándékozom a m. t. közgyűlés szíves türelmét a részletek ismétlésével fárasztani, amennyiben nyári gyűjtőutunk termékenyítő hatásáról az Évkönyv XXV. évf. IV. számában Ujabb régészeti adatok c. cikkemben körülményesen beszámoltam; csupán konstátálom, hogy a nyári gyűjtőut nem kevesebb, mint 89 tárggyal gazdagította régiségtárunkat. Ezek között különösen a mozsori arany fülbevalók, betétes pasztagyöngyök és egy hallstadtkori bronz karperec-részlet ritka érdekességüknél fogva előkelő helyet érdemelnek muzeumokban.

A *néprajzi gyűjtést* az alsóbácskai szerbek között indítottuk meg. Célunk különösen a letűnt csajkás-élettel összefüggő tárgyi emlékek összegyűjtése volt. A gyűjtőutban a titkáron és a muzeumörön kívül Dimitrijevics Simon zsablyai

községi iskolai igazgató is részt vett. A gyűjtést Zsablyán indítottuk meg s az sorban felölelte Csurog, Sajkásgyörgye, Mozsor, Sajkáslak, Tündéres, Alsó- és Felsőkabol és Titel községeket. Részből vétel, részből ajándék útján 74 tárgyat szereztünk és pedig:

A szövés-fonás szerszámaiból 12, a női kézimunka köréből 2, a mezőgazdaság köréből 7, a halászat köréből 13, a háztartás köréből 4, a kismesterségek produktumaiból 33 és az apró népies tárgyakból 3 dbot.

Sajnos, éppen a grancsárokra vonatkozó emlék a legkevesebb; egy grancsár puska és a csurogi határőri zászlóalj címtáblája az, amit megmenthettünk.

A változott viszonyokkal a mindennapi élet is igen megváltozott ott, a Duna—Tisza szögletében lakó testvéreink között; a népelet pedig igazán kevés érdekes vonást mutat.

Feladataink megvalósításában a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium által engedélyezett államsegély nyújtotta az anyagi eszközöket. E címen 1173 korona 97 fillér régiségtári és 600 korona néprajzitári segély állt rendelkezésünkre. Ezen összegből felhasználunk a szakkönyvtár gyarapítására 100 koronát, két új szekrény beszerzésére és kettőnek az átalakítására 133 korona 56 fillért; régiségek vásárlására és ásatásokra 627 korona 16 fillért; rendezési munkálatokra 200 koronát.

A néprajzi tárnál 256 korona 28 fillért fordítottunk a néprajzi gyűjtőút dologi és személyi költségeire; 50 koronát pedig molyirtásra.

Felhasználatlan államsegélyünk az év végén 113 korona 25 fillér régiségtári és 293 korona 72 fillér néprajzi államsegély; összesen 406 korona 97 fillér.

Nem feledkezhetem meg azokról sem, akik társulatunk gyűjteményeit ajándékaikkal gyarapították.

Alsókabol előjáróságától egy szuronyos gránicsár puska; dr. Bikár Nenádtól a zombori kereskedő-egylet kiváltságlevele; Brezsovszky Vazul begecsi jegyzőtől egy régi katonai elbocsájtó-levél; Bachrach Máttyás felsőkereskedelmi iskolai tanulótól egy ezüst magyar pénz; Bács-Bodrog vármegyétől a Századok c. folyóirat 1909. évfolyama; Csura Kamenkó Péter szablyai tanítótól egy cinktál; Csurog előjáróságától a határőri katonai zászlóalj címtáblája; Dimitrijevits Simon szablyai iskolai igazgatótól 14 drb mézesbábminta; Evetovits János bácsi plébánostól egy diszitett kobak; Eremics Milán mozsori községi jegyzőtől egy hallstattkori bronz karperec és egy avarkori sirlelet tartozékaiból 2 arany fülbevaló és 6 szem diszitett gyöngy; Fürst Leó felsőkereskedelmi iskolai tanulótól egy római bronzérem; Gergurov Milán zombori nyug. városi főmérnöktől a Gracza-féle Szabadságharc története; Gyulai Bélától egy római bronz érem; Grbics Ráda csurogi lakostól egy bilincs és egy facsutura; Gubitz Ferenc apatini vízmestertől egy kovás-puska lakatja és egy hálónehezék; Greiner Endre hishegyesi tanítótól egy sarkantyú és egy régi fogó; Hetényi Imre dávodi lakostól, Bugyóki János kántor-tanító közvetítése útján egy vaslándzsa, egy római bronzérem, egy érckorong, egy terrasi-gilláta edény és egy régi vaslakat; Ivánics Gergely tündéresi gör. kel. esperes-plébánostól 2 ezüst pénzecske; Jakonits János tündéresi községi tanítótól őskori edénytöredékek és egy bronz tű; Korossyné Alföldy Julia monostorszegi postamesternőtől egy kanászostor, egy régi térkép és egy oláh bőrtüsző; Kray István szegedi kir. ítélőtáblai bírótól dr. Juszt F.: báró Kray Pál levelezései c. mű; Kiss József szondi lakostól egy rézpénz; Kohut Henrik főmérnöktől egy átfurt őskori szarvasagancs-töredék és egy kartács-töredék; Kilinszky János dávodi lakostól, Bugyóky János kántor-tanító közvetítésével egy urna, egy bronz hajszorító és egy bronz karperec; Molnár N. felső kereskedelmi iskolai tanulótól két őskori edényke; Maletin Lyubó mozsori lakostól egy hálókötő-tű, egy guzsaly és egy régi himző-ráma; Nagy Miklós monostorszegi állami tanítótól egy ezüst és 3 rézpénz; Prodán Gyula zombori főgimnáziumi tanártól hét edénytöredék; Palanacskey Milivoj felső kereskedelmi iskolai tanulótól egy ezüst törökpénz; Raab Béla vármegyei számtanácsostól 7 bácskai vonatkozású okmány és 4 különféle nyomtatvány; Szalay Zsigmond gádori jegyzőtől 14 husvétitőjás; Stein Pál felső kereskedelmi iskolai tanulótól egy régi patkó; Schuller István felső kereskedelmi iskolai tanulótól egy ezüst pénz és egy réz poltura; Tóth Ernő felső kereskedelmi iskolai tanulótól egy emlékérem és 2 ezüst pénz; Tripolszky Béla bácsi községi jegyzőtől egy feliratos emlékkő, egy török pénzecske és egy török cseréppipa; Theodorovits N. felső kereskedelmi iskolai tanulótól egy római ezüst pénz; Vojnits

Gábor nagybirtokostól, Latinovits Géza társ. alelnök útján, egy régi magyar ezüst pénz; Vojnits Mariska k. a.-tól egy koronázási emlékérem; Vértesi Károly társ. választmányi tagtól 20 különféle érem; Zsoldos Benő törvényszéki jegyzőtől 13 történelmi mű; a zombori általános ipartestülettől két céhláda.

Muzeumunk 1909. évi gyarapodási statisztikája a következő:

a) Könyvtár: Könyvek 69 drb, apró nyomtatvány 4 drb, térkép 2 drb, oklevél 9 drb; összesen 84 drb.

b) Régiségtár: Óskori régiség 156 drb, római régiség 1 drb, közép- és újkori 234 drb, érem és pénzjegy 46 drb; összesen 437 drb.

c) Néprajzi tár: Magyar népr. tárgy 49 drb, hazai nemzetiségek népr. tárgyaiból 90 drb; összesen 139 drb.

A muzeum törzsállománya az 1909. év végén a) a könyvtárnál 990 drb, b) a régiségtárnál óskori 2690 drb, római 975 drb, közép- és újkori 5177 drb, érmek és pénzjegyek 3900 drb; összesen 12742 drb. c) Néprajzi tárgy 1236 drb, d) szobormű 3 drb, e) festmény 6 drb, f) iparművészeti tárgy 83 drb, g) kegyeleti tárgy 4 drb, h) természetrajzi 2 drb: összesen 15066 drb.

Jelentésem komolyságát vonná le, ha átlépném a tárgylagosság küszöbét. Azért csak egyszerűen ismétlem azt, amit dr. Pósta B. orsz. muzeumi felügyelő ur nyári látogatása alkalmával mondott, hogy társulatunk muzeuma egyike az Alföld legszebb és legértékesebb gyűjteménytárainak.

Muzeumunk a lefolyt évben tizszer volt nyitva; mindannyiszor díjtalanul. Megtekintette 112 látogató; ezek között az óbecsei polgári fiu- és leányiskola növendékei is.

A múlt évben a jubileumi közgyűlésre való előkészítés, a most lefolyt évben pedig a halaszthatlan folyó ügyek — amelyek bokros munkatervünkben nyilvánultak — gátoltak bennünket a gyarapodás adatainak teljes feldolgozásában. Jövő évi munkatervünk összeállításánál ezt a körülményt figyelembe fogjuk venni. Az éremgyűjtemény törzsanyagát

már számba vettük; minden egyes darabot külön-külön cédulakatalógusba vettük. Folyamatban van az érmek meghatározása és új rendezés mellett új, praktikus szekrényekben való kiállítása.

Gubitzza Kálmán,
muzeumőr.

c) A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat pénztári forgalma az 1909. évben

B e v é t e l			K i a d á s		
1	Készpénzáthozat 1908-ról	706 43	1	Irodai átalányra	100 —
2	Utmutató eladásából	6 10	2	Könyvekért	30 22
3	Zombori Takarékpénztár se- gélye	100 —	3	Néprajzi tárgyakért	40 —
4	Alapítványok	200 —	4	Szolgáknak	48 —
5	Evkönyvekért	6 —	5	Különfelekre	35 03
6	Tagdíjakból	1014 —	6	Tiszteletdíjakra	500 —
7	Alapítványi kamatok	203 41	7	Utálányra	250 —
			8	Evkönyvekre	598 50
			9	Alapítványok elhelyezése	200 —
			10	Tagdíjakra	12 24
			11	Postaköltségekre	160 —
			12	Felszerelésre	32 —
			13	Készpénz 1909. év dec. 31-én	229 95
		2235 94			2235 94

Kelt Zomborban, 1909. december hó 31-én.

Buday Gerő s. k.,
pénztáros.

Megvizsgáltuk és helyesnek találtuk. — Zombor, 1910. április hó 26.

Gräff Nikáz s. k., Mihályi János s. k., Raisz Lajos s. k.,
mint kiküldött számvizsgálók.

d) A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat költségvetése 1910. évre.

T a r t o z i k			K ö v e t e l		
1	Tiszteletdíjakra	500 —	1	Készpénzáthozat	229 95
2	Szolgáknak	48 —	2	Tagdíjakból	1200 —
3	Irodai átalányra	100 —	3	Zombori Takarékpénztár se- gélye	100 —
4	Postaköltségekre	160 —	4	Kamatok	210 05
5	Magyar Tud. Akadémiának	20 —			
6	Evkönyvekre	600 —			
7	Felszerelésre	30 —			
8	Tagdíjakra	12 —			
9	Fuvarátalányra	250 —			
10	Előre nem látottakra	20 —			
		1740 —			1740 —

Kelt Zomborban, a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulatnak 1910. március hó 22-én tartott választmányi ülésén.

Buda Gerő s. k.,
pénztáros.

e) Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1910. május 1.-én tartott közgyűléséről.

Jelen voltak : Kozma László elnök, Buday Gerő, Evetovics János (Bács), Faragó János, Fejér Gyula, Gräff Nikáz, dr. Grüner Samu, Gubitz Kálmán, id. Mihályi János, Szemző Gyula, dr. Thim József (Apatin), Trencsény Károly, Zsoldos Benő (Székelyudvarhely), társulati tagok és ifj. Frey Imre, mint vendég.

1. Kozma László, elnök, megnyitó beszédében felhívta a figyelmet az egyes egyházak jegyzőkönyveiben rejlő följegyzésekre, melyekben sokszor érdekes és fontos köztörténeti adatokat találni. Példaképen részleteket olvasott föl az ómoravica (kossuthfalvai), cservenkai és ujsóvéi ref. egyházak jegyzőkönyveiből az 1848.-i szabadságharcra vonatkozólag. Üdvözölvén a megjelenteket, a társulat XXVII. évi rendes közgyűlését megnyitotta. Együttal bemutatta az Alsófehérmegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Egylet (Gyulafehérvár) meleg hangn üdvözlő átiratát. — A közgyűlés az elnök megnyitó beszédét nagy tetszéssel fogadta s az évkönyvben való közzétételét elhatározta. Az alsófehérmegyei rokon egyesület szíves üdvözlétét köszönettel tudomásul vette.

2. Trencsény Károly titkár fölolvasta a társulat 1909. évi működéséről szóló jelentését. — A közgyűlés a titkári jelentést tudomásul vette. (Lásd az évkönyv jelen füzetében.)

3. Gubitz Kálmán muzeumőr részletesen beszámolt a muzeum 1909. évi állapotáról, a gyűjtemények gazdag gyarapodásáról, a végzett rendezési munkálatokról, valamint a régészeti és néprajzi kutatásokról és gyűjtésekről. — A közgyűlés a muzeumőr jelentését tudomásul vette s az évkönyvben való közzétételét kimondotta.

4. Fölolvastatván a számvizsgáló bizottság jelentése — a közgyűlés az 1909. évi számadásokat jóváhagyta s Buday Gerő pénztárosnak a fölmentvényt megadta.

5. Buday Gerő pénztáros előterjesztette az 1910. évre megállapított s a választmány által elfogadott évi költségvetést. — A közgyűlés elfogadta.

Ezzel kapcsolatban dr. Grüner Samu ügyész a következő indítványt terjesztette a közgyűlés elé: mivel társulatunknak pusztán a csekély tagsági díjakból befolyó jövedelme az évről-évre fokozódó kiadásokat fedezni nem képes: forduljon kérelemmel a társulat Bács-Bodrog vármegye és Zombor szab. kir. város törvényhatóságaihoz, hogy ezt az immár 27. éve, elismert eredményekkel működő közművelődési intézményt mindegyik állandó évi segélyben részesítse. — A közgyűlés dr. Grüner Samu ügyész indítványát általános helyesléssel elfogadta, s a szükséges teendőkkel az elnökséget megbizta.

6. Az 1910. évre a számvizsgáló bizottság tagjaiul ismét Gräff Nikáz, id. Mihályi János és Raisz Lajos társulati tagokat választotta meg a közgyűlés.

7. Az elnök jelenti, hogy a társulat tisztikarának és választmányának megbízatása lejárt. Köszönettel adja vissza a megbízatást, s kéri a közgyűlést, hogy a tisztujítás ügyében intézkedjék. — A közgyűlés id. Mihályi János korelnök elnöklésével, közfelkiáltással és éljenzéssel *Kozma* Lászlót újból elnökké választotta. A tisztikar többi tagjait, valamint a választmányt — két új tag bevételeivel — szintén közfelkiáltással három évre újból megválasztotta.

A társulat tisztikara: elnök *Kozma* László, alelnök *Latinovits* Géza, titkár *Trencsény* Károly, másod titkár dr. *Závodszy* Levente, ügyész dr. *Grüner* Samu, pénztáros *Buday* Gerő, muzeumőr *Gubitz* Kálmán.

Választmány. *Helybeli tagok:* *Dömötör* Pál, *Faragó* János (új), *Fernbach* Károly, *Frey* Imre, *Gräff* Nikáz, *Hauke* Imre, id. *Mihályi* János, *Rác* Soma, *Szemző* Gyula, *Széchenyi* József, *Szondy* Mátyás (új), *Vértesi* Károly, ifj. *Vojnits* István.

Vidéki tagok: *Bellosics* Bálint (Baja), *Czirák* Gyula

(Topolya), Evetovics János (Bács), Frankl István (Szabadka), Iványi István (Szabadka), Latinovits Pál (Borsód), Rohonyi Gyula (Budapest), Schmausz Endre (Apatin), dr. Thim József (Apatin), dr. Vojnits István báró (Szabadka), Weigang János (Apatin).

Kozma László elnök a maga és tisztársai nevében a bizalmat megköszönve, fölkérte Evetovics János működő tagot előadásának megtartására.

8. Evetovics János működő tag *Adatok a zombori ferenc-rendi zárda és a templom történetéhez* címen nagy érdekű s újabb kutatásokon alapuló előadást tartott a ferencrendieknek Zomborban való működéséről s a mostani Szt. Háromság-templom s a plébánia épület — régen: Ferencrendiek temploma s rendháza — keletkezéséről. — A közgyűlés az előadást nagy tetszéssel fogadta, s az elnök szíves köszönetet mondott az előadónak. (A dolgozatot lásd az évkönyv jelen füzetében.)

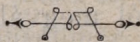
9. Indítvány nem érkezett be.

10. A közgyűlés jegyzőkönyvének hitelesítésére az elnök Faragó János és Gräff Nikáz tagokat kérte föl.

11. Az elnök záró szavaival a közgyűlés véget ért.

Kmf.

Trencsény Károly,
titkár.

Vegyesek.

Bácskai nemzetőr-dal 1848-ból.

Bellosics Bálint, bajai tanítóképző tanár, társulatunk működő tagja, Baján régi irások között egy 1848-ból való nemzetőr-dalt talált, mely az ókéri táborban összegyűlt nemzetőrök lelkesítésére készült. A nagy időkre vonatkozó

csekélyke emléknek is meg van a maga jelentősége, közülük tehát a dalt, az eredeti írás szerint.

Tájékoztató a következőket bocsátjuk előre: A szerbek lázadásának hírére 1848. június első napjaiban a magyar kormány a fegyveres megtorlás eszközéhez nyult. Hrabovszky június 12.-én Karlócát támadta meg, de . . . vereséget vereséget szenvedett . . . Június első harmadában híre ment, hogy a római sáncokból a szerbek Óbecsét meg akarják támadni . . . A karlócai kudarc és az óbecsei rémhír behatása alatt a Zomborban június 17.-én tartott bizottmányi ülésen Zákó István és Mártonffy Károly indítványára 20,000 nemzetőr összegyűjtése és ezeknek Ókérén való táborba szállása határozottatott el. „Ezek a sajkáskerülettel szemben Futtakig örvonalat képeztek, nehogy a lázadók a megyebeliectől alattomosan táplálékot nyerjenek, vagy ezekkel érintkezésben lehessenek . . .“

A nemzetőrség főhelye Ókér volt, melyet Dedinszky kapitány vezetett. Szenttamás első ostromáig száma 10—15 ezerre rugott. Több megye számos községéből sereglének ide a csapatok, melyeket néhány heti itt tartózkodás után ujak váltottak fel . . . (Bács-Bodrog vm. régi monografiája, I. k.)

A tábori dal szövege ez:

Tábor dala

az Ó kérés tanyázó Nemzet Öröknek.

Zengjen ajkunk táborunkban

Harci dalt; rep.¹⁾

Mert a' dalom lelkesíti

A' magyart rep.

Az énekre a' magyar vér

Fel pezseg,

S' Három annyi ellenétől

Nem remeg rep.

Mi se félünk mi egyesült

Magyarok

Most kivált midőn hazánkon

Vész borong;

Tábort ütünk itt a' szabad

Ég alatt.

Készen várjuk a' rabló ál-

Szerb hadat. rep.

1) Rep. = ismétlés.

Mert a' magyar szabadságért

Vív karunk;

Vagy babér fűzért nyerünk,

Vagy meghalunk.

Szándokunk olly tiszta: mint az

Égő nap,

Melly fehérő sátrainkra

Rezgve hat.

Immár zug az egész tábor

Szóll a' dob,

S' kiáltják: Vitézek rendbe

Áljatok!

Menjünk! menjünk! védeni e'

Szép hazát;

S' osszuk a' rabló csoportnak

A halált!!!

I. K.¹⁾

2. A torzsai németek szólás-mondásai.

(Póllás.)

1. Weiwer sterbe, macht 'm Pauer ke' Verderbe'; Ross verecke, macht 'n Pauer Schrecke'.

2. Wer zu am Ulaker (bicska) g'por, werd ke' Schnappmesser (tollkés).

3. Wie de' Herr, so's G'scherr.

4. Mer geht mi'm um, wie die Hunn mi'm Peddlsack. (Rosszul bánnak vele.)

5. Werd mer alt, wie e' Kuh, lernt mer alli Tag was zu.

6. Do hocke se, unn hann Hitcher uf. (Majd ha fagy.)

7. De' Wulf verlért die Hoor, aber die Naupe (düh) net.

8. Er pessrt sich, wie 's Schokke Hunn. (Züllik. Schokkék kutyája előbb a csirkéket falta föl, aztán a kotlóst).

9. 'S geht aus, wie uf Matze Hochzeit. (Igazságtalan osztózkodás. Az utolsó vendég nem kapott kanalat).

10. Wer de Schade hat, prauch for de Spott net zu sorje.

11. 'S Maul muss hal' geh', far was fiedert mer's dann.

12. Es is' windstill, mer kann Hawer säe. (Nincs avatlatlan hallgató jelen).

13. Mer schaut net uf die Gosche, awer uf die Grosche'. (T. i. a házasságnál).

14. Es is' noch ke' Maus unnere Trist ve'stickt. (A leány sohase korán megy férjhez).

¹⁾ A szerző nevének kezdő betűi (?)

15. E' stellt sich dró', wie die Katz an's Heurophe.
(Ügyetlen).

16. Wenn mer sich die Nos abschneidt, verschandt mer
sich's Gesicht.

17. Er macht sofort, wie de' Kukuk.

18. 'S kreischt (kiabál), wie wann's Messere im Hals hätt'.

19. Mer hot me'ner Orwet (Arbeit), wie die Pann
(Pfanne = serpenyő) an de' Fass'nacht.

20. Es hat noch ke' Wulf de' Winter gefress.

21. A jed's Tippche (Töpfchen) findt sei' Sterzgehe' (fedő).

22. Esse' unn Trinke' halt's Lewe zamme.

23. Der hot sich a' e' Laus in der Pelz gesetzt.

24. Pess'r e' Laus im Kraut, als gor ke' Fleisch.

25. Uf die Hochzeit geh' unn G'vatterschaft steh' is' e'
scheni Ehr, awer Geld koschte tut's.

26. Des passt'm, wie de' Sau die Glock'.

27. Des is' alles for die Katz. (Semmit sem ér).

28. So lang redt mer vun de' Kerweich, pis se do is'.

29. Er sitzt, unn plost Tribsal uf Note.

30. Mer mach'n's, wie die Esterreicher. (Akkor mondják,
ha valamin nem lehet változtatni. Mondják tartós esőzéskor
is. Eredete: A szabadságharc idején a nemzetőrök egy alka-
lommal a szabadban táboroztak. Megeredt az eső. A pap
(a nemzetőrök kapitánya) azt találta mondani: Was machen
mer jetz? Egy furfangos paraszt ezt felelte rá: Mer mach'n's,
wie die Esterreicher; Kérdé a pap: Ja, was mach'n die,
wann regn't? A paraszt: Sie lass'n's hal' re'ne)

31. Geh mer weider, die Zeit ve'geht, 's Licht ve'
prennt unn die Grossmetter sterbt doch net. (Kártyázók köz-
mondása, mikor a játék végén a hibákat megvitatják. Eredete:
Egy haldokló öreg anyóka mellett virrasztottak. A társaság
unalmában kártyázott. Kialudt a gyertyájuk, meg is virradt,
s az anyóka mégsem halt meg; tehát hiábavaló volt a
virrasztás).

32. Die Ta' sinn so lang, dass wenn e' Kuh morjet stiert, se pis Owed's e' Kälbche Kriet. (A nyári napok hosszúságára mondják).

33. Der sell a' was hann! (Káröröm kifejezése).

34. Na ér Lait unn Mensche'. (Csudálat, meglepetés).

35. Na ér Lait, das is' was. (Megbotránkozás).

36. Mer sin' jo daitschi Lait! (Öndicséret).

37. Mer tät jo in die Wulke kreiche! (Harag).

38. Freit mich Eiri (deini) G'sundheit! (Rég nem látott rokonnak, ismerősnek mondják). A felelet rá: Mich Eiri á'!

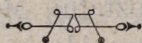
39. Gude Appetit! — Kumme mithalle! — Aki már ebédelt, ezt feleli: Ér han leicht inlade.

40. Wenn de' Wind iewer die Hawerstopple weht, werd's morjet kiel. (Időjósítás).

41. Es re'nt for die Orme (ha záporosó esik). Es re'nt for die Reichi (ha tartós eső van).

42. Átkozódások: Dich sell's Hergott Million Dunnerwette' ve'schlá'! Du sellscht ve'recke! Du sellscht die witichi Kränk krie! Dich sell in Narr e nin!

Közl: **Hajnal Ignác.**

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat tagjainak NÉVSORA az 1910. évre.

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
Tiszteletbeli tagok:			
1	Dr. Fraknoi Vilmos cz. püspök, a Muzen mok és Könyvtárak orsz. Főfelügyelője	Budapest	1898
2	Dr. Hampel József tud. egyetemi tanár	Budapest	1898
3	Iványi István nyug. főgimn. tanár	Szabadka	1884
4	Schmausz Endre nyug. főispán	Apatin	1884
5	Dr. Szentkláray Jenő kanonok	Temesvár	1888
6	Dr. Wlassits Gyula	Budapest	1898

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
Alapító tagok:			
1	Apatin község közönsége 100 K	Apatin	1903
2	Bács-Bodrog vármegye közönsége 200 "	Zombor	1898
3	Balla Pál ügyvéd † 100 "	Ujvidék	1885
4	Bende Imre püspök 100 "	Nyitra	1899
5	Bácsszentiván község közönsége 100 "	Bácsszentiván	1903
6	Dr. Boromisza Tibor kanonok 100 "	Kalocsa	1896
7	Baja város közönsége 100 "	Baja	1900
8	tfj. Chottek Rezső gr. nagybirt. 100 "	Ófutak	1892
9	Császka György érsek † 200 "	Kalocsa	1899
10	Csurog község közönsége 100 "	Csurog	1899
11	Dungyerszky István nagybirt. 100 "	Szenttamás	1899
12	Dungyerszky Lázár nagybirt 200 "	Szenttamás	1899
13	Fejér Gyula apát plébános 100 "	Zombor	1899
14	Fernbach Antal nagybirtokos † 100 "	Zombor	1899
15	Fernbach János nagybirtokos 100 "	Felsőroglaticza	1899
16	Fernbach Károly főispán 100 "	Zombor	1903
17	Fernbach Lajos nagybirtokos † 100 "	Temerin	1899
18	Gferer Miklós nagyvállalkozó 160 "	Budapest	1899
19	Grossman Vilmos nagyvállalkozó 100 "	Budapest	1899
20	Kula község közönsége 100 "	Kula	1899
21	Latinovits Albin cs. kir. kamarás † 100 "	Grác	1899
22	Latinovits Géza nagybirtokos 100 "	Borsód	1905
23	Magyar Építő reszvénytársaság 100 "	Budapest	1902
24	Matkovits Béla nagybirtokos 100 "	Temerin	1903
25	Mohol község közönsége 150 "	Mohol	1899
26	Magyarkanizsa község közönsége 100 "	Magyarkanizsa	1899
27	Nagy Béla pléb., szentszéki ülnök 100 "	Monostorszeg	1899
28	Pilaszanovits József nagybirtokos 100 "	Felsőroglaticza	1899
29	Pucher József nagybirtokos 100 "	Budapest	1899
30	Báró Rédl Béla nagybirtokos † 100 "	Kelebia	1899
31	Szabadka sz. kir. város közöns. 100 "	Szabadka	1900
32	Szemző Gyula nagybirtokos 100 "	Zombor	1899
33	Szemző László nagybirtokos 200 "	Budapest	1899
34	Szilberek község közönsége 100 "	Szilberek	1903
35	Gr. Teleky József nagybirtokos 100 "	Tetétlen	1899
36	Ujvidék sz. kir. város közönsége 100 "	Ujvidék	1899
37	Dr. Vojnits István báró 100 "	Szabadka	1902
38	Vojnits Simon nagybirtokos 100 "	Zobnaticza	1899
39	Zenta város közönsége 100 "	Zenta	1899
40	Gr. Zichy Nep. János nagybirt. 200 "	Topolya	1885

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
41	Zombori Takarékpénztár 200 K	Zombor	1898
42	Zombor sz. kir. város közönsége 100 „	Zombor	1898
43	Zsablya község közönsége 100 „	Zsablya	1899
44	Sajkásgyörgye község közönsége 100 „	Sajkásgyörgye	1905
Működő tagok:			
1	Bayer József főgimn. tanár	Budapest	1900
2	Bázler István plébános	Szilágyi	1900
3	Bellosics Bálint tanító kép. i. tanár	Baja	1905
4	Buday Gerő áll. főgimn. r. k. hittanár	Zombor	1898
5	Bibó Bige György közs. főgimn. tanár	Szabadka	1900
6	Czirák Gyula lelkész	Topolya	1898
7	Csetri Károly m. kir. áll. főgimn. tanár	Zombor	1900
8	Dömötör Pál kir. ítélő táblai bíró	Zombor	1897
9	Dudás Gyula kir. tanfelügyelő	Homonna	1887
10	Erdélyi Gyula főjegyző	Baja	1887
11	Evetovits János plébános	Bács	1898
12	Id. Frankl István ny. kir. főgimn. igazg.	Szabadka	1884
13	Gergurov Milán ny. városi főmérnök	Zombor	1895
14	Gohl Ödön nemzeti muzeumi tisztviselő	Budapest	1895
15	Gozsdu Elek kir. főügyész	Temesvár	1901
16	Gräff Nikáz nyug. kir. tanfelügyelő	Zombor	1884
17	Greiner Endre tanító	Kisbereg	1907
18	Gubitz Kálmán igazgató tanító	Monostorszeg	1809
19	Hajnal Ignác tanító	Csacza	1887
20	Kozma László ügyvéd	Zombor	1884
21	Kubinyi Viktor plébános	Heves-Csány	1900
22	Kurncz Gyula segédtanfelügyelő	Szabadka	1898
23	Kuzmiák Sándor tanító	Bácskerek	1899
24	Id. Mihályi János ny. árvaszéki elnök	Zombor	1901
25	Rácz Soma, áll. főgimnáziumi tanár	Zombor	1907
26	Rohonyi Gyula államtitkár	Budapest	1905
27	Szalay Frigyes főispáni titkár	Baja	1900
28	Dr. Thim József járásorvos	Apatin	1890
29	Trilsam Márton polg. isk. tanár	Apatin	1902
30	Trencsény Károly felső keresk. isk. tanár	Zombor	1900
31	Weigang János polgári iskolai igazgató	Apatin	1900
32	Závodszy Levente áll. főgimn. tanár	Zombor	
33	Zsak J. Adolf	Róma	1900
34	Zsoldos Benő, kir. törvényszéki albiró	Székelyudvarhely	1907

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
Pártoló tagok :			
1	Ada község közönsége	Ada	1899
2	Alföldy Géza jegyző	Mélykut	1899
3	Allami tanítóképző-intézet	Baja	1887
4	Bácsalmás község közönsége	Bácsalmás	1899
5	Bácskeresztur község közönsége	Bácskeresztur	1899
6	Bárczi Iván pénzügyigazgatóhelyettes	Zombor	1907
7	Dr. Balogh Ernő országgy. képviselő	Zombor	1899
8	Barakovits Lajos gyógyszerész	Szenttamás	1899
9	Bárány Zsigmond kereskedő	Zombor	1902
10	Bedő Albert országgyűlési képviselő	Budapest	1899
11	Begecs község közönsége	Begecs	1892
12	Bezdán község közönsége	Bezdán	1894
13	Béreg község	Béreg	1907
14	Bittermann Nándor nyomdatulajdonos	Zombor	1897
15	Boromisza János ügyvéd	Zenta	1884
16	Borsay Jenő s. jegyző	Bátmonostor	1903
17	Borsód község közönsége	Borsód	1899
18	Bosnyák János ny. jegyző	Bezdán	1899
19	Brezsovszky Vazul jegyző	Begecs	1902
10	Bácskertes község közönsége	Bácskertes	1902
21	Boldogasszonyfalva község közönsége	Boldogasszonyfalva	1899
22	Gróf Chottek uradalmának igazgatósága	Futak	1898
23	Csantavér község közönsége	Csantavér	1900
24	Csapkovits György uradalmi intéző	Bácsfeketehegy	1907
25	Csávoly község közönsége	Csávoly	1899
26	Cservenka község közönsége	Cservenka	1899
27	Csonoplya község közönsége	Csonoplya	1899
28	Dr. Czirfusz Dezső orvos	San-Remo	1900
29	Doroszló község közönsége	Doroszló	1902
30	Dr. Duchon János orvos	Zombor	1902
31	Dudás Andor városi tanácsos	Zenta	1899
32	Dudás Lajos nyug. polgármester	Zenta	1884
33	Dunagálos község közönsége	Dunagálos	1902
34	Eggert János jegyző	Kunbaja	1899
35	Eugisch Frigyes ev. ref. lelkész	Szeghegy	1900
36	Ertl István földbirtokos	Bács	1907
37	Evinger Kálmán jegyző	Sajkásgyörgye	1902
38	Falcione Lajos nagybirtokos	Zombor	1899
39	Dr. Falcione Nándor takarékp. ig.	Zombor	1899
40	Faller Alajos jegyző	Veprőd	1899

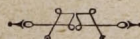
Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
41	Faragó János kir. tanfelügyelő	Zombor	1910
42	Dr. Feles Adolf orvos	Zombor	1902
43	Felső kereskedelmi iskola	Zombor	1908
44	Felsőszentiván község közönsége	Felsőszentiván	1899
45	Fernbach Bálint nagybirtokos	Zombor	1899
46	Fernbach József nagybirtokos	Budapest	1899
47	Főgimnázium	Ujverbász	1907
48	Főgimnáziumi tanári könyvtár	Szabadka	1888
49	Főgimnáziumi könyvtár	Zenta	1897
50	Főgimnáziumi könyvtár	Zombor	1898
51	Fehér László s. jegyző	Béreg	1907
52	Dr. Földes Simon orvos	Zsablya	1884
53	Frey Imre ékszerész	Zombor	1899
54	Gádor község közönsége	Gádor	1899
55	Gärtner Sándor plébános	Katymár	1899
56	Gebauer Ernő gyógyszerész	Bács	1907
57	Georgievits Avram földbirtokos	Szenttamás	1899
58	Gombos község közönsége	Gombos	1902
59	Gör. kel. szerb főgimnáziumi könyvtár	Ujvidék	1898
60	Gräber Ferencz földbirtokos	Szend	1902
61	Dr. Galambos Pál ügyvéd	Obecse	1899
62	Dr. Grüner Samu ügyvéd	Zombor	1884
63	Dr. Hannig György orvos	Bács	1907
64	Hauke Imre polgármester	Zombor	1899
65	Haverda Mátyás ny. főgimn. igazgató	Szabadka	1884
66	Dr. Hegedűs Aladár polgármester	Baja	1899
67	Hinger Péter r. k. plébános	Kunbaja	1899
68	Dr. Hoffmann Károly kanonok	Kalocsa	1899
69	Dr. Holländer Adolf orvos	Jánoshalma	1884
70	Horthy István cs. és kir. huszárszázados	Bécs	1899
71	Horthy Isivánné urnő	Bécs	1899
72	Dr. Huber József orvos	Zombor	1906
73	Ivanits Izidor jegyző	Szenttamás	1899
74	Jánoshalmi olvasókör	Jánoshalma	1884
75	Janovich Gyula kincstári ügyész	Zombor	1901
76	Justh Ferencz országgyűlési képviselő	Tót Próna	1899
77	Karácson Gyula kir. tanácsos, ny. alispán	Zombor	1884
78	Kármán József ref. lelkész	Ujverbász	1884
79	Káty község közönsége	Káty	1900
80	Kiss Gyula jegyző	Overbász	1898
81	Kiszács község közönsége	Kiszács	1902
82	Kleiner Adolf r. k. esperes-plébános	Hajós	1887

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
83	Kovács Ferencz r. k. plébános	Obecse	1898
84	Kovács Pál ügyvéd	Zenta	1899
85	Kozma Dezső jegyző	Bácsfeketehegy	1907
86	Knézy Péter plébános	Doroszló	1900
87	Kovalszky Lajos ny. gymn. igazgató	Ujverbász	1884
88	Kuczora község közönsége	Kuczora	1899
89	Kölpény község közönsége	Kölpény	1902
90	Kunbaja község közönsége	Kunbaja	1899
91	Kirschbaum Lajos r. k. plébános	Titel	1900
92	Lallosevits Jakab nagybirtokos	Zombor	1899
93	Latinovits Janos ügyvéd	Baja	1899
94	Latinovits Frigyes nagybirtokos	Visegrád	1899
95	Latinovits Pál nagybirtokos	Borsód	1899
96	Lederer Gusztáv kir. ítélőtáblai bíró	Kula	1899
97	Dr. Lőrincz Mihály orvos	Szenttamás	1899
98	Lówy Vilmos kereskedő	Zombor	1902
99	Lukácsévits István ny. városi tanácsos	Zenta	1884
100	Magyar Olvasókör	Zombor	1897
101	Makk Géza tanító	Herczegszántó	1907
102	Mallin Karoly jegyző	Borócz	1884
103	Manojlovits L. Sztván földbirtokos	Szenttamás	1899
104	Mátételke község közönsége	Mátételke	1899
105	Mayer István kereskedő	Zombor	1899
106	Medveczky Miklós gyógyszerész	Bácsfeketehegy	1907
107	Mélykut község közönsége	Mélykut	1899
108	Martonos község közönsége	Martonos	1899
109	Dr. Molnár Károly agrár-tak. igazgató	Zombor	1899
110	Monostorszeg község közönsége	Monostorszeg	1902
111	Mozsor község közönsége	Mozsor	1900
112	Nemesmilitics község közönsége	Nemesmilitics	1899
113	Nemzeti Kaszinó	Szabadka	1884
114	Neszmírák Mátyás jegyző	Orszállás	1899
115	Nikolics Izidor főszolgabíró	Ujvidék	1899
116	Kossuthfalva község közönsége	Kossuthfalva	1888
117	Ópalánka község közönsége	Ópalánka	1899
118	Ósöv község közönsége	Ósöv	1902
119	Ófutak község közönsége	Ófutak	1902
120	Ókér község közönsége	Ókér	1902
121	Ószivác község közönsége	Ószivác	1899
122	Óverbász község közönsége	Óverbász	1899
123	Parcsétich Mihály nyug. tanító	Zombor	1904
124	Palánka község közönsége	Palánka	1899

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
125	Pártos Gyula műépítész	Budapest	1884
126	Dr. Pastrovits Iván ügyvéd	Zombor	1909
127	Dr. Pavlovits Momir orvos	Szenttamás	1899
128	Dr. Pavlovits Simon megyei főorvos	Zombor	1884
129	Dr. Perfschy Ferencz nyug. főtörzsorvos	Szentfülp	1899
130	Piros község közönsége	Piros	1902
131	Pinkovich József nagybirtokos	Szabadka	1899
132	Pinkovics Ferenc káplán	Hercegszántó	1908
133	Polgári Olvasókör	Gombos	1898
134	Raisz Lajos takarékpénztári főkönyvelő	Zombor	1898
135	Rauschenberger Adolf jegyző	Bácsszentiván	1894
136	Dr. Réesey Ede ügyvéd	Kula	1899
137	Regőcze község közönsége	Regőcze	1899
138	Resch Béla felső keresk. isk. tanár	Szabadka	1907
139	Rónay László nagybirtokos	Kis Zombor	1899
140	Sigmond Góntér jegyző	Ósöv	1884
141	Schlachter Jenő áll. tanító	Borsa, Marmaros-m.	1908
142	Dr. Steinitz Gábor orvos	Bácsfeketehegy	1907
143	Szauerborn Károly földbirtokos	Zombor	1908
144	Széchenyi József földbirtokos	Zombor	1884
145	Dr. Széchenyi Tamás főszolgabíró	Zsabya	1899
146	Szedressy Károly jegyző	Felsőszentiván	1899
147	Szentiványi Gyula	Bács	1907
148	Szevera János főgimn. tanár	Ujverhasz	1907
149	Szikés Ignác	Bácsfeketehegy	1907
150	Szilbács község közönsége	Szilbács	1899
151	Szilágyi Mór ügyvéd	Zombor	1884
152	Szommer József jegyző	Bácsalmás	1899
153	Szondy Mátyás kir. ítélőtáblai bíró	Zombor	1900
154	Szond község közönsége	Szond	1902
155	Sztapár község közönsége	Sztapár	1902
156	Dr. Szucsics Sándor r. k. plébános	Csávoly	1899
157	Ifj. Szutrély Lipót takarékpénztári igazgató	Baja	1899
158	Szentfülp község közönsége	Szentfülp	1899
159	Tárczay Dezső főszolgabíró	Zombor	1900
160	Temerin község közönsége	Temerin	1902
161	Tipka Antal főgimnáziumi tanár	Szabadka	1884
162	Tiszaistvánfalva közönsége	Tiszaistvánfalva	1902
163	Tiszakálmánfalva közönsége	Tiszakálmánfalva	1900
164	Topolya község közönsége	Topolya	1899
165	Torza község közönsége	Torza	1900
166	Tripolszky Béla jegyző	Bács	1899

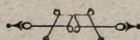
Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
167	Tumbász István r. k. plébános	Vajszka	1899
168	Turnovszky Rudolf r. k. plébános	Bácsordas	1899
169	Dr. Tóth Árvai Márk orvos	Kisbereg	1907
170	Tóth Sándor ref. lelkész	Bácsfeketehegy	1907
171	Ujfutak község közönsége	Ujfutak	1902
172	Urszentiván község közönsége	Urszentiván	1902
173	Ujsóvár község közönsége	Ujsóvár	1902
174	Ujverbázi kaszinó egyesület	Ujverbász	1899
175	Vagner György jegyző	Ujverbász	1898
176	Dr. Valihora Ágoston kanonok	Kalocsa	1885
177	Valkó Ferenc kántortanító	Hercegszántó	1908
178	Dr. Városhy Gyula érsek	Kalocsa	1890
179	Városhy Károly jószágigazgató	Budapest, Lónyai-u. 11.	1902
180	Városi könyvtár	Zombor	1894
181	Vermes Béla nagybirtokos	Szabadka	1899
182	Vértesi Károly ügyvéd	Zombor	1903
183	Vojnits Béla nagybirtokos	Zobnatica pusztja	1899
184	Vojnits Dániel r. k. apát plébános	Baja	1899
185	Ifj. Vojnits István főispán	Zombor	1899
186	Ifj. Vojnits István (Gábris fia) nagybirt.	Szabadka	1899
187	Vojnits József nagybirtokos	Szabadka	1898
188	Vuits György nagybirtokos	Zenta	1894
189	Vujevich Alajos takarékp. tisztviselő	Zombor	1894
190	Wamoseher Andor	Kácsfalu	1908
191	Wamoseher Károly	Monostorszeg	1908
192	Weidinger Lajos kereskedő	Zombor	1898
193	Wissinger Richárd járási állatorvos	Hódság	1902
194	Zákó Milán ny. főispán	Budapest	1899
195	Dr. Zákó István közjegyző	Zenta	1899
196	Zsigmond Gyula jegyző	Piros	1899
197	Zsupánszky Lyubomir ny. jegyző	Oszivác	1899

Tiszteletbeli tag	.	.	.	6.
Alapító tag	.	.	.	44.
Működő tag	.	.	.	34.
Pártoló tag	.	.	.	197.
Összesen	.	.	.	281.

Tartalom.

	Lap.
Kozma László elnöki megnyitó beszéde	3.
Adatok a zombori ferencrendi zárda és a templom történetéhez. Irta: Evetovics János	8.
Társulati ügyek :	
a) Titkári jelentés	15.
b) Muzeumőri jelentés	17.
c) Pénztári kimutatás az 1909. évről	27.
d) Költségvetés az 1910. évre	27.
e) Jegyzőkönyv	28.
Vegyesek :	
Bácskai nemzetőrdal 1848-ból	30.
A torzszai németek szólás-mondásai. Közli : Hajnal Ignác	32.
A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat tag- jainak névsora az 1910. évre	34.
<i>A borítékon : Kérelmek.</i>	

Kérelem.

**Tisztelettel kérem a társulat tagjait, hogy hát-
rálékos tagsági dijaikat hozzám beküldeni szives-
kedjenek.**

Zombor, 1910. május hó.

Buday Gerő,
pénztáros.

A szerkesztő kérelme.

**Tisztelettel kérem társulatunk MŰKÖDŐ TAG-
JAIT, hogy történelmi, régészeti, néprajzi dolgoza-
taikkal, vagy adat-közléseikkel Évkönyvünk szer-
kesztését elősegíteni sziveskedjenek, hogy eleget
tehessünk alapszabályszerű kötelezettségünknek.**

Zombor, 1910. május hó.

Trencsény Károly,
titkár.

Készült.

Tisztelettel kérem a társulat tagjait, hogy a
következőkben megjelölt tárgyakat a társulat
előtti tárgyalásán megvitassák.

Köszönöm.

Készült 1910. évi május 10.

Készült 1910. évi május 10.

1910. május 10.

A BACS-BODROGH VARMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA.

Tisztelettel kérem a társulat tagjait, hogy a
következőkben megjelölt tárgyakat a társulat
előtti tárgyalásán megvitassák.

Készült 1910. évi május 10.

Készült 1910. évi május 10.

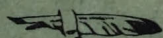
1910. május 10.

Tájékoztató

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI

TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSENY KAROLY,

TITKÁR.

XXVI. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL

1910.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

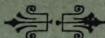
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati címek használatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás címzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara :

Elnök : Kozma László Zombor.

Alelnök : Latinovits Géza Budapest.

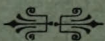
Titkár : Trenesény Károly Zombor.

Másod titkár : dr. Závodszy Levente. Zombor.

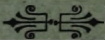
Ügyész : dr. Grüner Samu Zombor.

Múzeumőr : Gubitza Kálmán, Monostorszeg.

Pénztáros : Buday Gergely Zombor.

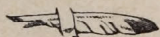

A társulat helyisége : Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSENY KAROLY,

TITKÁR.

XXVI. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1910.

Adalékok Zákó István életéhez.

Folyóiratunk 1896. évfolyamának I. füzetében *Bajszai Zákó István élete* címen rövid közlemény jelent meg Grosschmid Gábor irodalmi hagyatékából. E vázlatos életrajzot érdekes adatokkal egészítik ki az alább közölt okmányok és magán levelek, melyek ujabbán kerültek társulatunk irat-tárába.

Zákó István a mult század negyvenes éveiben várme-gyénk egyik kimagasló férfia volt, s önvédelmi harcunkban is országos érdekű, számottevő helyet töltött be. A Grosschmid-féle közleményben említett, s Rudics főispánhoz irt levelében így jellemzi önmagát, s jelöli ki tevékenységének irányát: „hű akar maradni szerb származásához, de egy-szersmind magyar is akar lenni, mert Magyarországot tartja hazájának és annak akarja egész életét szentelni“. Minden szava, minden cselekedete fényesen bizonyítja, hogy e nemes életelvhez mindenkor hű maradt. Ezzel vivta ki magának kora tiszteletét, nagyjaink becsülését, barátságát és ezzel érdemli meg az utókor háláját, megemlékezését.

A Zákó családról Dudás Gyula: *A bácskai nemes családok* című összeállításában (Évk. 1893: II.—III. f.) ezeket mondja: „Z. István volt tiszai határőrvidéki alkapitány Ó-Kanizsán 1751-ben nyerte nemességét és ugyanezen évi junius 25-én kelt donatióval a Bajsa kincstári pusztát azon kötelezett-séggel, hogy azt be kell telepíteni. Ugyanő 1759-ben e bir-tok fele részét 13 ezer frtért eladta a Vojnicsoknak. Utódai közül, kik a „bajszai“ előnevet használják, említendő Z. György

vármegyei táblabíró, ennek fia *Z. István* megyei ügyész, 1848. évi orsz. képviselő, jeles szónok és hazafi“. Ez a mi Zákó Istvánunk.

Grosschmid szerint: Ujvidéken született a (mult) század első tizedében. Gimnáziumi tanulmányait Ujvidéken, a jogi tanulmányokat Pesten végezte s ügyvédi vizsgát tett.

Köztevékenységét a vármegyében 1835-ben kezdte meg, mint szolgabíró, aztán mint táblabíró, s különösen kitűnt szónoki képességével. Az 1837. évi karlócai szerb kongresszusra egyik követül őt választották meg a szerbek. Akkor írta (november 3.-án) Rudics főispánhoz az említett jellemző levelet, engedélyt kérván szolgabírói hivatalából való távozásra. Az 1842. évi tisztujtás alkalmával főügyésszé választották meg, miután 1841 óta már mint tiszteletbeli ügyész szolgálta a vármegyét. Mint az országgyűlési bizottság tagja, jelentékeny részt vett a követi utasítások elkészítésében. A szabadelvű eszmék hive volt s csakhamar vezérszerepet vitt a közgyűléseken.

Az 1843. május 18.-án megújított országgyűlésre, decemberben, Zákó Istvánt és Latinovits Károlyt küldte föl a vármegye. Azok az utasítások, melyeket a vármegye akkor követeinek adott a vallási, urbéri, gazdasági és honfiusítási ügyekben, Zákó István vallott eszméinek mindenben megfeleltek. De az 1844. januárius 15.-én tartott közgyűlésen ismét a konzervatív párt kerekedett fölül s a vármegye új utasítást küldött követeinek. Erre Zákó és Latinovits 1844. május 5.-én beadták lemondásukat. Zákó hazatérve, ettől kezdve a vármegyei szabadelvűek vezére lett. Az 1845. május 7.-i tisztujtáson ismét ügyésszé választották. A Zomborban 1848. március 20.-án tartott vármegyei közgyűlésen ő volt az irányadó, ő indítványozta a pesti 13 pont elfogadását.

Zákó Istvánt, magyar mivoltáért, rossz szemmel nézték szerb testvérei, s élete ellen is törtek. Mikor 1848. április

26.-án Ó-Becsén, a tiszai koronakerületi gyűlésen az új törvényeket kihirdették s amely gyűlésen Zákónak megint kiváló szerepe volt, — kitört az első nagyobb szerb zavargás. Zákó István súlyosan megsebesülve alig menekülhetett meg üldözői elől, kik nagy pusztítást vittek véghez Óbecsén. A rendet báró Jovics nyug. tábornok, ottani birtokos, állította helyre fölfegyverzett cselédségével. Két napra ez után érkezett Óbecsére Csuha őrnagy, ki a zavargókat elfogatta. Közülök hetet az időközben kirendelt királyi biztos fölakasztatott s többet fogságra vetett.¹⁾

Erről az óbecsei szerb lázadásról, okairól és céljáról, kimerítő jelentést írt Zákó István Szemere Bertalan belügyminiszterhez, de — megjegyzi — mint magán ember magán emberhez. E baráti levél formájában írt érdekes történeti okmány így szól:

Tisztelt Barátom!

Tegnap előtt Ó-Becsén a kerület felszabadítására Gyűlés, s ez után borzasztó lázadás volt. A börtönök feltörtetek, a Pénztár kiraboltatott, a Levéltár szétszóratott, a Tanács épület leromboltatott, az urilakok kiraboltattak, — hír szerint a kerületi tisztviselőknek külső Majorságai közül több felgyújtott —, s én súlyosan össze verve, fejem husz helyütt betörve, fájdalmak között, megrongált tagokkal, jövődő egészségem bizonytalan helyzetében, e sorok írására határoztam magamat.

Mind ezen, mind a kikindai, mind pedig a még ma holnap, ha a kormány által idején eleje nem vétetik, okvetetlen itt bekövetkezendő Anarchiának kutforrása (kitörülve: „Horvát Országbul szívárogván“) Ujvidéken van. — Ez a legveszedelmesebb propaganda, melynek célja Bács Bánáti s több Megyét Magyar Országtul

¹⁾ E bevezető, valamint a további összekapcsoló részletek Grosschmid említett cikkéből, B. B. v. m. új monografiájának II. kötetéből, s dr. Thim József: Délm. önvédelmi harca c. művéből vannak összeállítva.

elszakítani s Horvát Országhoz csatolni, e célt bőven megmagyarázza a karlowaciai petitiója, valamint hogy az egész ujvidéki propaganda Horvát Országbul szivárog. E szeparatizmusi cél elérésére, az ujvidéki propaganda a leg gonoszabb eszközöket is felhasznál, annál veszedelmesebb pedig, miután a Nemzetiség és Vallás jelszavai alatt allig van bács Megyében óhitű község, hová már benem furta volna magát, hozzá járul még az is, hogy a felső magyar országi szláv propagandával alkalmasint kapcsolatban van, mert Liptó Megyének tót tanácskozását rivalgó örömmel hirdeti, s én megvagyok győződve, hogy ha a kormány ezen itt lévő már nyíltan működő szeparatisticus propagandát rövid idő alatt elfojtani nem fogja, győzedelmük első hírére a felső magyarországi tótság is lábon fog állani, s akkor Isten legyen hazánknak irgalmas.

Most még az Anarchiának elejét venni a kormánynak hatalmában van, mert a birtokos és józan lakósságnincs egészen még a propaganda szolgálatjában. — Igaz ugyan, hogy több helyütt már a magyar nyelven szerkezett (igy!) templomi anya könyveket erőszakosan szét szaggatták,¹⁾ a nemzeti színek és kokárdák leszaggattattnak és szerbekkel cseréltettnek fel — az ujvidéki Olvasó kör pedig szerb lobogót tűzött ki, de még is számos azoknak száma, kik vallásuk és nemzetiségük mellett őszinte és igaz hazafiak. — Én ösmérve vallás felekezeteim geniussát, úgy vagyok meg győződve, hogy e bajon rögtön kinevezendő teljes hatalmú Biztos, elegendő katonaság és a lázangókra és nép kedélyek ingerlőire kiterjedő statarium okvetettlen segítene,²⁾ — ellenben arrul is meg győződve vagyok, hogy a sta-

1) A szerbek a magyar nyelvet 1840-től leginkább a magyar nyelven szerkesztendő anyakönyvek miatt gyűlölték, s ezen évi rendeletet, mint jogtalan beavatkozást autonóm ügyeikbe, jogtalanak tekintették. — Dr. Thim J.: Délm. önv. harca. I. 25.

2) Mind ez meg is történt. Lásd fent. — A közlő.

tarium előbb utóbb nem fog mellőztetthetni, de ha csak egy pár hetekkel késik is, bizonyosan — Olaszország példájára — későn jövend. — Minden jobb ember rémülésben van, s nincs úr, ki Becsén maradt volna, valóságos népvándorlás!, pedig a nép ingerlők és propagandisták főnökei maguk is kaputusok, kik legyenek azok, az ujvidéki Bíró meg a becei kapitány, kik becsületes, de idiota és félénk emberek, ha keményen felszóllítattnak, személyenkint meg fogják nevezhetni, de egyéb iránt is annyira nem titok az egész, hogy a gyermekek is beszélnek.

Tudom én, hogy kevés országunkban a katonaság, de csak még is van, s holnap utánra is Zentára, hír szerint Olasz Országba menendő katonaság számára immár kvartélyok rendeltettek, ezek, s egy pár Svadron Johanita,¹⁾ kik e megyében tanyáznak s a katonaság kimélésére (?) Peterwaráról pro forma egy pár ágyu hamarjába elég lenne a propaganda elnémítására. A szigorú fellépés pedig és óvatosság annál szükségessebb, mennél bizonyosabb, hogy az ujvidéki propaganda következeiseiben a szomszéd Sajkások osztálya is forrongásban van.

Most még egy pár szót magamról — kik engem ütöttek, mint egy harminczan lehettek, mind betyárok, s fogadott emberek, midőn a tanács épületében levő szobákba törtek, hol többed magammal voltam, egy sem esmért, hanem rácz nyelven kérdezték, mellik a Zákó? s csak akkor fogtak az ütéshez, midőn magamat megneveztem, s hogy élek, egyedül lelki éberségemnek s bátorságomnak köszönöm, az ujvidéki propagandának volt ez műve, oka pedig, mert azt véli, hogy hit

¹⁾ A János főherceg nevét viselő dragonyosok. — A közlő.

felekezeteim¹⁾ közti népszerűségem miatt eddig bács Megyében a szeparatizmus tökéletesen kinem fejlődött.

A leg borzasztóbb eszközök használtattak, az ingerlés minden neme megkísértetett, köz Gyűlési beszédeim kizsákmányoltattak, hogy hitfelekezeteimet pápistákká teszem, hogy nyelvük elfojtására törekszem, hogy az őrsereget ön érdekből szorgalmazom, mivel a királytul minden egyénenkint három aranyal jutalmaztatam s több e féle, de bizonyos onnand is, hogy ez ujvidéki propagandának műve volt, mert néhány nappal ez előtt Ujvidéken lévén figyelmeztettem ovatosságra, mert életem ellen törekszenek, s midőn ott tervüket nem sikeríthették, a becsei gyűlésre hallasztották, becsén pedig a Gyűlés előtti nap száz ember is figyelmeztetett, hogy másnap agyonverettetésem megfog kisírtetni, több embereknek is ez volt ígérve, de azok gyűlés előtt távoztak, én közüllük magam maradtam, mert nem hihettem, hogy a nép, kiért fáradoztam, ellenem kezét emelhesse, nem is csalódtam, mert nem a nép volt, hanem gonosz bérelt söpredék. —

Felfogva magas állásodnak befolyását, polgári kötelességemnek tartottam figyelmeztetni azon borzasztó propagandára, melly szeparatizmus czélzata mellett anarchiára vezet, ha felgyógyulok, mit reméllek, felrándulok Pestre s még többekről foglak értesíteni, addig is pedig, valamint eddig is, egész befolyásomat azon propaganda ellen felfogom használni, — hogy e levelet barátilag írom, oka, mert kívánom, hogy annak tartalma tudva legyen Szemere Bertalan, de nem a Bell ügy Miniszter előtt; majd teszik, kiket illet, hivatalos jelenseiket, én privát ember létemre nem akarom, hogy

¹⁾ hitsorsosaim.

soraim (kitörülve: „a nyilvánosság eleibe kerüljenek“) hivatalilag használtassanak.

Isten veled, e levelemet összevert kezeim miatt íratom, s nem írom.

(Fogalmazás, aláírás nélkül.)

A szerb lázadás ellen hivatalosan is fölszólalt Zákó István, mint vármegyei ügyész, a Zomborban 1848. június 17.-én tartott bizottmányi gyűlésen, mikor is az ő és Mártonffy Károly esküdt indítványára elhatározták, hogy a szerbek támadásainak megfékezésére 20 ezer nemzetőrt fognak az ó-kéri táborban összpontosítani és hogy a szomszéd vármegyéket is fölhívják a csatlakozásra. (V. ö. Bácskai nemzetőr-dal 1848-ból. Évk. 1910. I. Vegyesek.)

Az 1848. június 19.-én kezdődött megyebeli választások alkalmával Zákó Istvánt a rigyicai (regőcei) kerület országgyűlési képviselőjévé választotta. Ily minőségben is szót emelt a szerb lázadások ellen. Szenttamás második sikertelen ostroma hírére ugyanis (1848. aug. 19.) széltében árulásról kezdtek beszélni s a legsúlyosabb vádakkal illették báró Bechtold altábornagyot. A képviselőház augusztus 21.-i ülésén Zákó István sürgős interpellációt intézett Mészáros hadügyminiszterhez. „Senkit sem akar rágalmazni — ugymond —, de mivel ismeri Bácsmegyét, azt mondja, hogy az augusztus 19.-i támadás a lehető legügyetlenebb volt“. Azt kívánta, hogy a hadügyminiszter menjen le a hadműveletek vezetésére. (Dr. Thim: i. m. 121.) Zákó után fölállott Perczel Mór, budai képviselő és nyíltan árulással vádolta az alvidéki vezérletet. (Az alvidéki vezérletet csakugyan Mészáros vette kezébe; Bechtold pedig később ellentünk harcolt.)

Zákó nem sokáig maradt képviselő. A harcra sietett ő is, honvéd lett, s kiváló katonai képessége és ritka vitézsége őrnagyi, majd alezredesi rangra emelték. Grosschmid hibásan mondja, hogy ezredes volt. Sem okmányok, sem későbbi említések ezt nem igazolják. Szerinte: mint a Bács

vármegyében szervezett 83-ik honvéd zászlóalj parancsnoka és ezredes (?), a Görgey hadtestében harcolt, különösen kitüntette magát Klapka alatt a tarcali és tokaji csatákban, hol a befagyott Tisza jegén szoritotta vissza zászlóaljával az osztrákokat.

Ha mi hiány vagy homály van e közlésben, kiegészítik, eloszlatják az alábbi okmányok, amelyek katonai érdemeit, válságos helyzetben éber lélekjelenlétét, önérzetét, meggyőződéséhez való tántoríthatatlan ragaszkodását, s főlebbvalóitól elismert megbízhatóságát fényesen tanúsítják.

Örnaggyá kinevezéséről ez az eredeti okmány szól:

Kinevezés

mellynél fogva *Zákó István képviselő* úr a honvédi 34-ik Zászlóallyhoz Örnaggyá s parancsnokká kineveztetik.

Ez önnel azon hozzá adással tudatik, hogy rangja 1848-ik évi *october* hó *elsőjétől* számítandó, és ön mostani állásával járó illetményeket *Okt. hó elsőjétől* huzandja.

Kelt Budapesten 1848. *Octob. hó 12-én.*¹⁾

Mészáros Lázár s. k.

Hadügyminiszter.

(Lent:)

Csanády s. k. Allezredes.

1848. október elején Zomborban átvette zászlóalját s Ó-Kérre vonult táborba, ahol december végéig tanyázott. Akkor Pestre rendeltetve előbb Tokajba, majd Kassára ment, s ott egyesült Görgeyvel. (L. Aradi vár 23/12. 849. és Aradi vár 2/I. 1850. keletű, alább közölt leveleit.)

Zomborban, 1848. október 26.-án 3000 pengő forintot vett át a zászlóalj zsoldjának fizetésére Márai-Grosschmid Gábortól, Bácsmegye ujoncéllítási polgári biztosától, s erről következő ellennyugtatóvány szól:

1) A kiemelt részek írottak, a szöveg többi része nyomtatás.

Ellennyugtatóvány

Pengő 3000 betűszerint három ezer forintokrul, melyeket minden hiány nélkül, sem kevesebbet, sem többet a 34-ik zászlóalj őrnagyának Zákó István Urnak a zászlóalj zsoldjának fizetésére mai nap lefizettem. Költ Zomborban 1848-ik évi Október 26-ik napján

3000 frt pengő

Bács megye újjontzálítási

Polgári Biztossa

Márai-Grosschmid Gábor s. k.

Katonás rövidséggel s szinte balladás homállyal beszél el egy esetet őrnagy korából, melyet maga is „roppant dolognak” mond, nevéhez irt levelében:

Kerepes. Január 3-án 849.

Kedves Juliskám! Roppant dolog történt. Vissza menet elszundikáltam. Alig érek ki pestről, sok katonát látok, — nézek, hát az én zászlóalj. — A tiszte oda ugrik s jelenti: fellázadtak, hallván az ágyuzást, vissza akarnak Pestre, árulás van, ők meg hálnak Pesten. — Ki ugrok a kocsiból, kardot kötök, a zászlóalj lelkes éljennel fogad, ki bontakoztatom a lobogót s azt kérde: ki az, ki nekem nem engedelmeskedik? az gazember, — de úgy hiszem, egy sincs köztük; látni fogom. Erre vezényeltem: fél jobb, indulj! — s az egész zászló alj „éljen az őrnagy!” felkiáltással nyugodtan megindult. Ebből áll az egész, — de egypár századosom fejét vesztette... (A többi magán úgy. A boritékon: Zákó Juliának Pesten.)

A mint katonái előtt bátor lélekjelenlétét mutatja ez érdekes eset, ép úgy nyugodt önérzetét, hajthatatlanságát Klapka főparancsnokhoz irt e levele:

34-ik honvéd Zászló allj.

Klapka ezredes, s fő parancsnok Úrnak!

Mád Januarius 17-én 849.

Tegnap rendeletem, mely szerint Zászló alljamból 100 honvéd igeiglenessen a Donmiguel 3-ik zászló alljához bé osztandó, sulyosan lepett meg — mert zászló alljamnak, melyt sok fáradsággal és áldozattal alakítottam, bármi kis részbeni eldarabolását nem eszközölhetem, ennél fogva tegnapi rendeletét meg változtattni, és meg szüntetni kérem, ha azonban az idő és dolgok körülményei kéresem tellyesítését meg nem engednék, azon esetre, nehogy ön magam legyek kénytelen zászló alljam szét darabolását eszközölni, inkább eddig viselt Örnagyi rangomat ezen $\frac{1}{2}$. alá ide csatolt le mondó levelemben leteszem, egyszer-smind kérem, hogy elbocsájtó és Bács Vármegyébe szólló úti levelém meg küldése eránt rendelkezni méltóztassék.

(Fogalmazvány; aláírás nincs.)

(A mellékelt lemondás, melynek címzése az előbbivel egyező:)

A főparancsnokságnak azon rendeletét, mely (szerint) Zászlóalljamból 100 honvéd ideiglenesen a Donmiguel 3-ik osztályhoz lenne beosztandó azon kötelékekkel s viszonyokkal, melyekkel Zászló alljamhoz csatoltatom meg nem egyeztetetvén, eddig viselt Örnagyi állomásról lelépve tisztemet ezennel leteszem, s azt a főparancsnoksággal tudatom, egyszer-smind kijelentem, hogy további rendelkezésig a Zászlóallj parancsnokságot leg-űdösb zászlóallj századosnak fogom általadni.

(Fogalmazás; aláírás nincs.)

Zákó igaza elismertetett. Lemondása nem fogadtatott el, sőt három hónap mulva már alezredessé neveztetett ki. Erről szól a következő okmány:

Kinevezés

melynél fogva *Zákó István* 34-dik honvéd zászlóaljbeli őrnagy, az ország kormányzó elnökének rendelete folytán, ez évi április hó 10 dik napjától számítandó ranggal és illetménnyel általam alezredestül ezennel kineveztetik.

Debreczen april hó 19-én 1849.

ideigl: hadügyminister

Mészáros Lázár s. k.

(Az okmány jobb oldalán nagy ostya-pecsét: középen a magyar címerpaizs, körülötte 10 kisebb címerpaizs (a meghódított tartományok cimere). A magyar címerpaizs fölött s a bal mezőben a hármás halom fölött szokásos *korona helyett* össze nem érő babér- és tölgykoszorú. Fent a fölírás: A MAGYAR ÁLLADALOM PECSÉTE, lent: 1849.)

Hogy milyen bizalmas barátja volt Szemere Bertalannak s ő is mennyire becsülte Zákót, mennyire bizott igaz hazafiságában, meglepően bizonyítja Szemerének ez a különös hangu levele:

Miskolcz, 22/II, 1848.

Barátom,

Itt holmi olyas dolgok nyomába jöttem, melyek nekem nem tetszenek, melyek a haza dolga iránt engem aggodásban tartanak.

Azóta érzed a hurnak rezgéseit.

Kérlek légy ébren, felejts el mindent, csak a hazát ne. Az egyetértetlenség veszt el.

Világos felfogásoddal gátolj meg mindent, mi az *elvégre* létesített seregegyesülésnek következményeit lehetlenné tehetné.

Kénytelen leszek Perczelnek újra igazságot adni. Ezt ugy e nem érted?

Holnap talán veled leszek.

Csak szives közremunkálást sürgess, említsd a haza

szent nevét s ne ítéljetez, mig meg nem próbáltátok a vezért.

Isten veled. Bizom benned, és még kivált Dessewffiben, Sulzban.

Öllelek

Szemere s. k.

(A borítékon :)

Felsőm. t. h. országos biztos.

Zákó

Örnagy urnak, a 34. zászlóalj
parancsnokának.

hivat. sürgöny.

Kövesd,
vagy Eger.

(Pecsét: Felső Magyarországi T. Hat. Biztos * 848.)

Görgeynek is kedvelt, bizalmas embere volt. Grosschmid írja róla: egyike volt azon ezredeseknek (?), akiket Görgey 1849-ik évi április havában, Bayer törzskari ezredes előadása szerint, Kossuthoz küldött azon megbizással: beszélnek le Kossuthot a függetlenségi nyilatkozat kimondásáról, és pedig olykép, hogy szükség esetében erőszakot, sőt fegyvert is használjanak. De a küldöttek, látván a közhangulatot, minden eredmény nélkül tértek vissza Görgey táborába.

Más forrás szerint: mikor Kossuth Görgeyt hadügyminiszterré nevezte ki, az ő kíséretében Debrecenbe ment, mely alkalommal, *országgyűlési képviselőként*, ő is részt vett a békepárt tanácskozásaiban, mely az április 14-i határozat visszavonását tűzte ki célul. (B. B. vm. uj monogr. II. 234.)

Hogy az április 14-i határozatot nem helyeselte, s Kossuth politikájának nem volt hive, azt maga Zákó is hangoztatja az aradi várból nejéhez irt s alább közölt leveleiben.

Debrecenben, 1849. május 7.-én, a hadügyminisztertől még ezt a fontos megbizatást nyerte:

E. 13070. sz.

hüm.

Hadügyminiszterium.

Zákó István alezredes Urnak

helyben.

Debreczen május 7-én, 1849.

Ezen rendeletemnél fogva Alezredes Urat a Földváry Lajos ezredes felett ítélendő¹⁾ és a felsőház alelnöke b. Perényi Zsigmond elnöklete alatt holnap reggel 8 órakor ennek szállásán tartandó vegyes bírósághoz katonai ülnökül kinevezem.

helyettes hadügyminister

Klapka s. k.

(A borítékon ilyen pecsét van: középen koronátlan magyar címerpaizs, *Hadügyministerium Elnöki Osztálya* — körirattal.)

Az oroszok betörése ismét a harctérre szőlitotta. A további hadjáratokban a Görgey főparancsnoksága alatt álló feldunai seregben az I. hadtestben dandárparancsnok lett. Mikor pedig Görgey az oroszokkal alkudozni kezdett a fegyverletétel iránt, ő is részt vett az augusztus 11.-én Váradon tartott tábornoki és törzstiszti értekezleten, mely az oroszok előtt való fegyverlerakást elhatározta. (B. B. vm. új monogr. II. 234.)

A világosi fegyverletétel után Aradon ő is fogságba került. Mint volt képviselőt, a haditörvényszék várfogságra ítélte, de egy év múlva kegyelmet nyert. Mint volt honvédet pedig alkalmasint a császári sorozóbizottság elé állították, de alkalmatlannak találtatván, elbocsátották.

Az aradi fogságból 11 levelet irt nejének; legalább annyi maradt ránk.

Rendkívül érdekesek e levelek. Főltárul bennük a fogoly

¹⁾ Földváry Lajos ezredes Eszék várának osztályparancsnoka volt. Eszék eleste miatt árulással vádolták. A debreceni ítélőszék fölmentette.

boruló-derülő lelkivilága; lelki ereje, mellyel „zsarnokilag uralkodik önmagán“, de amely később lankadozni kezd, a kétség és remény közt való hánykolódás, a családjáért való aggodalom, jövőjének bizonytalansága, a szerető férj, a gondos apa, a szüleit tisztelő fiu stb. A közállapotokra, az aradi foglyok életére vonatkozó részletek pedig szinte kortörténeti értékűek.

A merőben alanyi ömlengések kihagyásával a levelek sorrendben így következnek :

1.

Arad. Sep. 14-én, 849.

Kedves jó Juliskám! Volarits itt van, s én, ki annyit mertem ez életben, hogy ne használnám fel az alkalmat neked tanúság nélkül irhatni.

Viszontagság teli életem különféle sors változásai között, most életem leg keservesbikét, — a csaták hevében nem jönn mérlegbe a veszedelem, de fogolynak lenni, el zárva övéitől, a világtól s minden emberi érintkezéstől, — erkölcsileg a leg sulyosabb állapot, — s ha öntudatom, meg lelki erőm, mellyekkel zsarnokilag uralom ön magamat, hogy belső állapotomat senki még ne is gyanítsa, fen nem tartanának, meg kellene bódulnom — de ennek is vége lesz, az első tüzen által mentünk s a mit rám fog mérni a sors, egy vagy két évet, mindegy, békeségben el fogom túrni s fel fogom használni minden időmet kiképződésemre azon új pályára, mellyre *rendíthetetlen és változhatatlan* határozattal eltökélve vagyok. — Most csak annyit irhatok, hogy új hazánk lesz —

A mit most lehet konyhára valót szerezned, kapard össze s indulj Pestre — Bácsba számunkra rózsák többé nem virágzanak -- sőt egy pár gazembernek vagy rablónak könnyen áldozatja lehetnél gyermekeiddel együtt, — tél felé még egyszer lerándulhatol.

Azt pedig, bár mennyire szeretnélek látni s veled értekezni, tellyeséggel nem akarom, hogy ide jöjjél — mert az lealacsonyító dolog, tizszer menni a generális-hoz, míg végre engedelmet ad a bejövetelre s akkor is katona töltött fegyverrel kíséren, — tegye, kinek teczik, de én feleségemet illy áron nem kívánom látni, — de most már kétséges: illy lealázással is bejöhetnél-e? mert Schlik, ki leg lovagiassabb volt a németek közt, el ment, az új parancsnokot pedig még nem tudjuk: minő rendszert fog meg alapítani.

Lakásom borzasztó, egy kazamátába tizenketten alszunk a földön, egy pár nap előtt szalma zsákokat kaptunk, most tehát csak meg tenné, de a bolha és féreg számtalan. — Ebédem jó van, egy krajzler naponkint 1 pengő forintért négy tál ételt ad, estve kenyér a vacsora, de nem is igen éhezem, mert hogy kevés a mozgás, hát nincs is étvágy, — egészségem Istennek hála folyvást leg jobb.

Holnap fog alkalmasint a hadi törvényszék felettünk meg kezdeni a bíraskodást, — bár minő kemény legyen is az ítélet, jobb lesz a mostani bizontalan állapotnál —
(Cím: Zákó Juliának Dubokán.)

2.

Arad Nov. 3 án 849.

Kedves Juliskám! A hideg lelés el hagyott, jobban vagyok, noha igen gyöngén még, — nem sokára vissza fogok menni a várba.

Itten nagyon szűken volt a kapeza. Hainau rendelete szerint valamenyiünket a hadi törvény szerint el kellett volna ítélni, a hadi törvényszék pedig ma kezdődött volna, e szerint mindanyian, kik itt fogságba vagyunk, mint felség sértők, golyóra vagy akasztófára ítéltettünk volna, — ebből a hadbírák titkott nem csináltak, s mi számot is vetettünk már magunkal s min-

denre készen valánk, — ezen aggodalomnak véget vetett a November 27 ministeri tanáts határozata, mely szerint politikus vétségért magyar országba kivégeztetni többé senki sem fog.

Azon kétes napokba itt több nő elhatározá, hogy folyamodólag személyesen Hainauhoz, sőt ha kell, Bétsbe ő felségéhez is járulni fognak — s valódílág holnap Taszi vezénylete alatt indulnak is Pestre. Én ezen nők érzelmeit tisztetem, de magát az eljárást hasztalannak, lealázónak és nevetségesnek tartom, ennél fogva, mivel nem kétlem, hogy Taszi mindent el fog követni, hogy vagy a folyamodást Te is ird alá, vagy velük Hainauhoz járulj, ezennel figyelmeztetni kívántalak, hogy azt semmi szín, semmi ürügy, semmi rábeszélésre se tegyed, ha csak nekem egyenesen ártani nem akarsz; menyenek ők maguk, tegyenek, mit akarnak, Te majd szinte magad rövid idő múlva el fogsz Susanhoz menni s megfogod kérésedet ujítani, s megmondani, hogy csak egy szavába kerül egy családot boldogítani s ezzel áldását kiérdemelni.

Ha Camilló jár hozzá, szinte kéretem, hogy emlékeztesse: szivem fáj, hogy azok, kik katonák előbb nem voltak, s csak vége felé lettek törzstisztek, mind ki szabadultak s mi még is foglyok vagyunk — holott azok vétkesebbek, mert szabad akaratbul lettek, minket pedig a forradalom kezdetén maga a sors sodort el, s én ápril 14 óta fegyverrel nem szolgáltam, sőt nyiltan kimondottam ezen boldogtalan függetlenségi nyilatkozat törvénytelenységét, s ezt vallomásomnál hiteles tanukkal be is bizonyítottam; Susannak egy szavába kerül, irjon az Auditornak: állítson engemet is az Assentirungs Commissio eleibe és én szabad leszek. Ezt olvassa meg Camillo. Itt csak annyiból jobb, mint a Várba, hogy néha napján tsak meg látogat valaki és ujságot lehet

olvasni, ha bár a várba is most az új parantsnok gr. Thun igen egy nevelt és jó ember. — Tudnod kell, hogy rémítő eset történt a várban: két köz ember pipával be ment a szobába, hol a czinder anyag hordókban állott, véletlen meggyuladt egy szikra által s az egész emeletes épületet sok ben levő emberrel a Hobinger generalissal együtt levegőbe emelte. A Honvédek ismét kimutatták magukat, a roskadó épületbe be rohantak s a kit csak menteni lehetett a németek közül szembe szökő élet föláldozással meg mentettünk, a generalist is ki czimbátuk (cibáltuk?), de ökéme a mi leg nagyobb szerencsénkre zúzásai következtében tegnap előtt eltemetettetett. — A német tisztok vakmerőségönken bámultak, igaz egész méltánnyal fel is jelentettek, — csudálom, hogy se erről se azon szerencsétlen esetről egyik ujságban sem volt egy szó is, alkalmasint a közlés eltiltatott.

A Susanhoz mi előbb meny el még egyszer, mert 6 kezdődnek a hadi Törvényszéket (így!).

És most édes jó Juliskám Isten veled — nyugottan fogom türni bár mit hozzon a sors reám; el voltam készülve a kötélre, annál könnyebben az egy pár évi fogságra, ha már meg kell lennie, de meg vallom, nincs forróbb vágya szívemnek a szabadságnál s ha lehetne, fele életemmel meg váltanám —

(Boriték, cím nincs.)

3.

Arad 11/14 849.

Kedves Juliskám! Ma tudtunkra adatott, hogy holnap a várparancsnok rendeletéből a várban időközben felszerelt kórházba fogunk kísértetni, kik pedig már jobban vannak, mint én is, előbbi lakhelyeikre a kazamatákba mennek.

Elbucsuzom tehát a kórháztól. Te tudod borzasztó

ellenszenvemet a kórházak iránt, oda még tselédemet se adtam, annál kevésbé gondoltam, hogy valaha én is ott tanyázzak, de a sors rejtély tellyes kárpitja mögöt irva volt, s bekerültem, de sőt boldog valék, hogy a várból kórházba menekedhettem, s most mivel ismét a vár falai közé kell ismét vissza mennem, nem lesz talán unalmadra, ha a kórházi lakások rajzát megküldöm: gondolj magadnak egy más fél öl széles és ugyaannyi hosszú szobátskát, mellyt még akkor meszeltek, midőn a kór ház épült, benne egy fél vas kemencze, mert a másik fele a szomszéd szobájé, ajtaja van, de olyan, mellyen a szél kénye kedve szerint füttyölhet, — a kemenczét fűteni kellene, de nem fütik, a szoba tehát, mivel csak fél ablakja van, mellyre a nap soha sem süthet, vagy tsak igen korán reggel, midőn olyan a melege, mint a vén asszony szerelme, jég hideg.

Áll pedig a szoba butora két tsaknem egy más mellett levő festetlen lágyfa ágyból, szép rococo munka, a poloskák évek óta a leg jobb sikerrel tenyésznek bennök, az ágy felett függ egy fekete fa tábla, mellyre irva van: „No. 137. S(tefan) Zákó Staats Gefangener.“ — alább pedig: „ $\frac{1}{3}$ portion Suppe — $\frac{1}{3}$ p Eingemachtes $\frac{1}{2}$ S.(eitel) Wein $\frac{1}{2}$ Brod.“ végre: Febr. quotidiana.¹⁾ — Az ágy nemü egy szalma zsák, előtttem ki tudja kitsoda mi betegséggel feküdt rajta, a szalma zsákon szarvas bőröm, — fehér köpönyegemmel takarózom s mivel jég hideg a szoba, schlafrokomat is magamra szoktam teríteni, előbb farkas bundám is alattam szokott lenni, de négy hete már, mióta egy szerencsétlen szücs mester folyvást varogatja s javíttatja, — szék nincs, de van egy asztalka, mellyen a gyógyszer, gyufa, gyertya és egy palaczk viz elérnek, ha jó rendet tart az ember. — De volt a kór háznak egy ügyes orvosa Dr Bern,

¹⁾ Febris quotidiana = mindennapos hideglelés.

művelt, ügyes és tapasztalt egy orvos, ki a rendet lehetőleg jó kezeli, s kinek egyedül köszönhetem én is felgyógyulásomat — isten áldja meg. Roppant sok a beteg, — itt a kór házban 600 többen vagyunk, nem tudom a víz vagy a levegőben fekszik-e oka az illy tulságos betegségeknek ?

Különös örömemre volt Dini¹⁾ felszabadulása, alig volt nap, hogy ne jutott volna eszembe s megvallom, igen aggódtam érte, mert midőn Kossuth védő nyilatkozatát a Közlönybe nyomatta, úgy tett, mint Sue Mathidében Tantja, mikor látogatóba ment a Morani kastélába, hogy pár nap mulva Lugarto s Mathilde koholt kalandját család zavarásul elmondhassa ; hej ! édes Juliskám, hamis és rossz ember volt az a Kossuth s nekünk meg Diniéknek nagy ellenségünk, csak az kár, hogy későn esmertük meg az embert.

Szegény honvédeink, kiket istentelenül csaltak el Török országba, jönnek már vissza felé, naponként látni őket Aradon, borzasztó kinézésük, arcukon az éség, szenvedés és honvágy kifejezései csalhatatlanok. —

Holnaptól fogva ismét Németül fogunk levelezni, talán csak meg tanulom valahogy a helyes írást

— — — — —
(Megható ez a megjegyzése :)

Fiaimmal leveletem többször olvastad, mindaddig, míg nem értik, s mindig, ha engedetlenek, s fogadom, nem lesz bajod . . .

(Boriték, cím nincs.)

4.

Aradi várban 21/11. 849.

. . . . Alkalmasint tudni fogod már, hogy 30 közülünk el vannak ítélve, jobbadán mint felségsértők, golyó általi halálra, de kegyelem útján 18 évi vasban töltendő vár-

¹⁾ Pázinándy Dénes, 1848-ban a képviselőház elnöke.

fogságra s minden vagyon elkobzására; ezek közt van ismerőseid közül Rohonczy is, a többiek is nem sokára hadi törvény alá kerülnek s új esztendeig alkalmasint mindannyian elítélve leszünk, annak idején, ha törvény eleibe kerülök, értesíteni foglak s tudósítani, minő lépéseket tegyél

Mi a gouvernantot illeti, reád bizom, én csak annyit jegyzek meg, hogy a világ mostani fordulatán lehetőleg kell gazdálkodni s leányaink férjhez menéséről akként gondolkozni, hogy ha jó mesteremberhez adhatjuk, jó partit fognak tenni -- tudom én, hogy nehéz lesz Neked édes Julim illy eszmékhez mi hamarabb hozzá szoknod, de a szükség törvényt bont, s előbbi sarkaiból kiforgatott viszonyaink illy eszmékhez mi hamarabb hozzá szokni hatalmasan intenek.

Legközelebbi leveledet németül ird, én a magyart csak elküldöm valahogy, de nem tudom, mikép jönné be a Tied, néha elesúszik, mint most is, de a korsó egyszerre szokot eltörni.

Bátsból azt írják, hogy a rablások megszűntek s a béke helyre állott

(Cim: Zákó Julinak Pesten. Uri utca Supház 446. sz. I. emelet.)

5.

Aradi vár 24 11. 849.

Kedves Juliskám! Tudod-e, mit tesz az: „ein Pechvogel?“ megmondom: az annyit tesz magyarul: „hogy szerencsétlen flótás“; így vagyok én is, kardommal búcsút vett a szerentse is tőlem s mindenben a bal sors nyaggat. Ma hallom, hogy azon szerentsétlen Ádám Évai sógor Pestről odább vitetett, s így az egyetlen pártfogási remény elrepült; ám legyen, én vigasztalom magam, hogy ha talán befolyása reám nézve sikeres lett volna is, de bajtársaim sulyos állapotán kegyetlen indulatossága sokat nehezített, — így minden pártfogás nélkül osztolni

fogok azon bajtársaim során, kikkel együtt nem egyszer néztem bátran a halál szeme közé, ott, hol a gyávának helye nem volt.

De még más bajom is van, végképen meggyengült emlékező tehetségem, annyi fáradsággal és olvasással szerzett kis tudományos jártaságomnak tsak nyoma is alig van, s néha szinte borzadok tudatlanságomon, mi lesz ebből, ha kiszabadulok?

. Itt újra kezdeném, tanulnék, olvasnék, de nints meg a kellő türelem és lelki nyugalom, nem vagyok képes, de tsak egy óráig is folyton könyv mellett maradni — az ujságoktól pedig valóságos ellenszenvel távozom, ha kezembe kerülnek.

Végre hová, ha kiszabadulok? Dubokára¹⁾ — soha sem, — én vajdaságba nem lakom, akkor midőn kellett, bátran mentem a halálnak, de most épen nints kedvem agyon veretni se magamat, se tsaládomat — tehát Dubokát el kell adni — de kinek illy időben és mostoha körülmények között, — s ha el is adódna valami Szerb országi vagy német uj be vándorlónak — hová telepedni? — bizon mondhatom, roppant gondok között folyik le szomorú időm. — Én mintha meg lennék átkozva: — másnak ültetni s akkor, midőn a tsemete gyümölcstét kényelemmel élvezhetném, odább állani — — így volt Csenejjel²⁾ s így lesz Dubokán — hiába ott vigasztaltam magam, hogy a könnyelműség maga magát boszulta meg s hogy egykor ismét kezemre kerül — de itt nints vétkem, itt a sors keze fog kegyetlenkedni velem, mint olly sok más Bátskaival, kik születte földüktől könnyes szemekkel fognak vándor bottal odább menni, sem hogy a vajdaságban minden vagyonyuk mellett életüket is kotzkáztassák s folytonos remegésbe

¹⁾ Duboka, Bajsához tartozó pusztá.

²⁾ Csenej, Ujvidékhez tartozó major.

éljenek — Szegény Öreg Atyámat is sajnálom vénségére magát hagyni, s mégis kell hogy megtörténjék, mert ő Bajsát és a vajdaságot nem fogja el hagyni, én pedig vajdaságban nem fogok lakni — s végre mi fog történni veletek, szivem kedveseivel, ha én még sokáig szabadulni nem fogok?

(A következő sorokban családjának sorsa felől kétségeskedik. Mi lesz a „sebes eszü“, könnyű felfogású Gyurival, a „szilárdabb jellemű s állandóbb emlékezetű“ Sándorral? „A szegény lányok pedig — előttük az eleven példa iparkodjanak méltó lányai lenni Anyuknak, s ne búsuljanak“.)

Tegnap vettem Kirilovits levelét, mellyben jelenti, hogy Dubokán semmi baj.

Itt a tél beköszönt, pompás szán út van, de könnyen el lehetne hazafelé ballagni, tsak eresztenének, jobb lenne, mint itt fütetlen jég hideg kazamátába dideregni.

Pázmándiékát tsókoltatom . . .

(Tépelődő lelke hullámozását ebben a jellemző aforizmában szűri le:

. . . . Az okos ember, ki öntudatjára büszke, a multnak hibái által nem borzad el a jövőtől, hanem átlátva tévedéseit, ki egyenesedik az igaz utra, mert jobb későn is, mint soha sem kiábrándulni — ez elvem . . .

(Boriték, cím nines.)

6.

Aradi vár 8/12, 849.

(E levél általában a fogoly derülő-boruló lelkének tükre. Komoly, sőt komor elmélkedései, pajzán humora, más lapokon, bizonyára mindenkit érdekelnének; itt azonban csak az író életeseményeire s a közállapotokra vonatkozó részleteket emeljük ki a levélből:)

. . . Én már megszoktam nyugalommal tűrni sorsomat, de hosszabb fogságom által vagyunkám tenkre megyen,

mert adóssági viszonyaimat kiegyenliteni tsak én vagyok képes — azonban az Aradi várból ez meg nem történhetik — bizzunk Istenbe, eddig sem hagyta el végetlen gondviselése a betsületes embert, s nekem most biztos reményem van, hogy Mártziusba kiszabadulok.

— — — — —

Magyarul is lehet irnod, tsak semmit politikáról, ugy mint eddig.

Bátsról egy ideje semmit sem hallok, de annyit tudok, hogy vajdaság alatt lakni egy pertzig sem főgok . . .

(Cim nincs.)

7.

Aradi vár 23/12, 849.

Kedves jó Juliskám! Reményem füstbe ment, én itt maradok s Te édesem ezután irjál ismét. — Még semmi bizenyost vagy is inkább hivatalosan semmit sem tudok, azonban mennyire kipuhathattam, a dolog ebben van: Rendelet jött Pestről, hogy azok, kik a polgári rendből léptek a honvédek közé, ha különös környülmények valaki iránt fen nem forognak, az ujontz avató választmány eleibe állitassanak. — (De még a rendelet nintsen itt meghirdetve, tsak hallomásból tudjuk) — én tehát Ápril 14 után nem vezényelvén többé, oda jöttem volna a választmány eleibe, ha valaki fel nem ad, hogy követ is voltam, de így Báts Megyére irtak s addig dolgom függőben fog maradni, — (ez mind tsak kútsolás¹⁾), — de én még is irtam Atyámnak és Ötsémnek is, legyenek rajta, ha valóban felszólítatott a megye, irja meg a dolgot úgy, mint történt, t. i.: „hogy igen is voltam követ, de később őrnagygyá levén, már Octóber elején Zomborba zászlóaljamat átal vettem s Ó-Kéren Deczember végeig tanyáztam, akkor Pestre rendeltetve, nem tudja, később Bebeczenbe vettem-e részt az országgyűlésen, azonban

1) Kútsolás = következtetés.

hallomás szerint mindég a seregnél voltam“. Ha ez meg történik, ismét lesz reményem, mert a többit be fogom itt tanúkal bizonyítani, különben kérni fogom a tábornokot, hogy ha nem tartanak katonának, hanem követnek, hát kísértessenek Pestre, hova a többi követ is vitetett. — Te még édes Juliskám semmi lépést se tégy érettem, még én itt hivatalos uton nem fogok mindenről értesülni, akkor nyomban tudósítani foglak mindenről, arról is, mit tégy érettem és szükséges-e, hogy valahova el menj. — —

8.

Aradi várban, 29/12. 849.

Kedves Juliskám! Ma Szillyvel csak rövideden irtam, sietet, nem tartóztathattam, s így folytatom leveletem.¹⁾

Soknak jó napja volt ma, a polgári rendből lett törzstisztek az avató választmány eleibe állitattak, s mindannyian mint alkalmatlanok a katonaságra, szabadon botsájtattak, csak én maradtam itt, mert követ is voltam.

S most ismét kérdelek: tudod-e, mi a „szerentsétlen flótás“?

Pesten a követek szabadok s pedig azok, kik a szerencsétlen Ápril 14-iki határozat hozatalánál jelen voltak, s én, ki mint katona az országgyűlésen részt soha se vettem, azon boldogtalan határozatot pedig mindég rosszaltam, mert követ valék, tovább is fogoly maradok.

Azt hiszem, hogy Pestre fognak küldeni, mert az itteni hadbiráknak a követek elleni eljárást tárgyzó szabályaik nincsenek, bármikép legyen, sajnos reám nézve nem részesülni azon határozatban, melyt Heinau Deczember 4-én adott ki, hogy t. i. minden a polgári rendből lett tisztek kibotsátassanak; mert iszen a követ is

¹⁾ Az itt említett rövid levél nincs meg.

a polgári rendhez tartozott, az egész a hadbirótól függött, de ítéletes véleménye nem kedvezett.

Illy helyzetben talán nem lenne rossz, ha Derránéval, kit ezennel meg kérek, Heinauhoz mennél, neki az egész dolgot elő adnád, t. i. hogy az ő kegyes rendeleténél fogva a polgári rendből lett törzstisztek ki botsájtattak, csak én tartattam vissza, mert követ valék, de hogy én, mióta honvéd vagyok, azaz tavai October elejétől, dietát soha sem is láttam — hanem a katonai pályán működtem, valamint erről az akkori Elnök Pázmándy és Nyáry is tanúságott tehetnek, ennél fogva kéred, botsásson Aradra olly parantsot, melly szerint Dec. 4 rendeletjénél fogva én is az Assentirungs Commisio eleibe állitassak és pedig itt Aradon.

Ezt jónak gondolnám — egyébiránt közöld a dolgot Dinivel és meg fogod látni, mit mond, én nem kívánom épen az oda menetelt s kérést, csak jónak tartom, de magad Derráné nélkül semmi esetre se meny — minden esetre pedig tudósíts, mi teendő lesz, illy értelemben vegyed Silly által küldött levelemet is — mert lehet, hogy ha Pestre küldenek, mi valószínű, még könnyebben szabadulok, csak hogy ezt bizonyosan nem tudom. s ha Hainauhoz jónak látnád Te is elmenni, minden esetre segédjével gr. Andrásival is szóljál, én legalább azt hiszem, hogy ha nem is használna, de a kérés nem is ártana.

Ma érkezett az új vár parantsnok altábornagy Kastelits, s az eddigi gr. Thun Erdélybe megyen, s vele alkalmasint a szegény aradi foglyok is bútsút vesznek a jobb élettül, és ismét majd beáll a katonai szigor — noha a hír az új parantsnokot is jó emberséges katonának hirdeti.

Most már tágasabb kazamátánk is, ma innen is négyen — Várady, Stetina, Bideskuti és Silly ki szaba-

dultak, lesz tehát több kényelem, a hidegtől sinsz már mit tartani, mert Deczember elejétől fűtik tanyánkat, s így még kint folyvást zajong, mi idebe faracskálunk — addig, még a sors a mi óránkat is nem űti

9.

Aradivár, 2/1, 1850.

Kedves jó Juliskám! Heinaunak beadott folyamódásodban két lényeges hiba van, mert én mint követ nem működtem Október közepéig, 9-én valék legutóbb a gyűlésben — de zászló aljammal Pestre érvén nem Görgeihez tsatlakoztam s így vele a vissza vonulást nem is tehettem, hanem Tokaira rendeltetésem helyére mentem, onnan Kassára s csak ott egyesültem Görgeivel, — de baj az is, hogy szabadbani védelmemet kérted, mert én itt vég el botsájtatásomon fáradozok, s így ezen kitételei a folyamodványnak itteni vallomásommal ellentétben állanak; azonban már meg van, semmit sem tesz, majd ki fogom én azt tudni igazítani, ha itt kérdés támadna, Te jó indulatodat követve cselekedtél, s azért szíves részvétedért vegyed hálás köszönetemet.

Most a fő dolog ügyemben Báts megye feleletje a hadbíró kérdéseire, s mivel én nem kedvezést, hanem a tiszta igazságot kívántam, reménylem a válasz ártalmamra nem lesz, ma kaptam Péter levelét, mellyben tudósít, hogy a válasz siettetése iránt a kellő rendelkezet megtette, s így egy pár hét alatt sorsom jobbra-balra de minden esetre legalább valahára végkép el döntve lesz.

Gr. Thuntól elbúcsúztunk, emlékezete sziveinkben kitörülhetetlen marad, végső szavaiban is azt fogadta, hogy Bécsbe megyen s érettünk mindent el fog követni — az új kormányzó által vette hivatalát, al tábornagy Kastelits, mint haljuk, oda nyilatkozott, hogy gr. Thunnak minden rendeleteit tisztelni fogja — ha igaz, jó lesz.

Tegnap új év napján az osztrák tisztok táncz vigalmat adtak, néhányan közülünk is hivatalossak voltak, de természetesen nem mentek.

Most már a szegény foglyok közt a szükség szembe szökő — befogatásuk alkalmával a magyar pénz jegyek megsemmisítettek, az ezüst kevés vala s már vége van, — eddig naponkint két huszast kaptak, csak tengődhettek, de mióta a hadi ítéletek hirdettettnak, naponkint csak 8 kraiczárt kapnak, ebből élni, mosatni, ruházódni lehetetlen — s így kit hazólrul nem segítnek, nem csak hogy téli ruhájok nints, de kazamátaikban meztlábossak, mert tsizmaik régen szét foszlottak — mondhatom, sokan vannak, kikre csak vérző szívvvel lehet tekinteni, s mi lesz ebből, ha még tovább is így fog tartani? Itt az a hír kezd szárnyalni, hogy szét fognak bennünket különféle osztrák várakba vitetni fogságra — legyen bár mi, tűrni kell, a hatalom előtt meg kell hajlani — szegény pajtásainkon pedig segítünk, mint lehet, én is két nadrággal szegényebb vagyok már; az aradi asszonyok pedig több nemű fehér ruhával segítették ki szegényeket, s ünnep napokon ételeket is szoktak a szegényebbek számára beküldeni, karácsonykor még én is kaptam egy mákos kalátsot, — úgy hiszem, Vásárhelyiné emlékezett rólam. Egyébiránt fogságunk most tűrhető, újságot olvashatunk, idegenyek meg szoktak látogatni, s csak hallunk néha valamit, leg terhessebb a kazamátai lakás, sok egér s bolha, s a naponkint egyforma étel.

Damaszkin köszöntet, ő délig alszik, délután kóborol, s csak este felé jön haza, mit lát, megveszen s így pénze itt sints soha is, de annál több contója — ő mindég a régi, neki mindegy, hány évre ítélik — jó kedvű, danól s dévajkodik — rendkívüli természet.

Aradi vár II/3. 850.

Édes Juliskám! Vettem kedves leveledet, melyt Taszi hozott, még vele nem beszéltem, a napokban talán beeresztik, akkor többet is reménylek hallani rólatok.

Itt minden a régieben van. Fogságomról jelentés eddig már hivatalos úton alkalmasint fent van, magam sem tudom, mi lesz jobb, ha tovább is itt maradok hol legalább nemű szabadságom van, járhatok reggeltől dél utáni öt óráig, vagy ha Pestre visznek az új épületbe, hol, ha igaz, mit a szegény Pestiek beszélnek, sokkal rosszabb lesz dolgom, ők legalább azt állítják, hogy az itteni fogság a Pestihez képest valódi kis szabadság. Egyébiránt nem tőlem függ a választás, hová parancsolják, ott leszek, mindenre kész vagyok, Pesten legalább vigasztalni fog ott léted és gyakori látogatásod.

Igazán nem tudja az ember, mit kívánjon, a szabadság is olly keserű most, senki sem biztos, nem fog-e a legközelebbi perczben ismét elfogatni. Szegény Damaszkinn Pistát s Nikolits Pétert újra el zárták, számtalan fondorkodó gazember áskálódik most alacsony haszonlesésből, az illy önző rágalmazók előtt semmi sem szent, ha önérdekük kielégítetik.

Nem tudom, meddig fog tartani fogságom, . . . de minden esetre czélszerűnek tartanám, ha Te tavaszra családotól le mennél Dubokára.

Leveleidet magyarul irhatod ezután is, de semmi politica ne legyen, mert a térparancsnokság által feltöretnek, s már sok baj történt másokkal. Házi dolgokról s egyes tényekről vagy személyekről bár mit is lehet írnod, de szározzan, véleményed kísérete nélkül — most vigrázóknak kell lennünk.

Volaritsal mi történt s igaz-e hogy Dinit is megidézték?

Az Olmücsi első szállítás el ment, hallom, tavaszig Budán maradnak a szegények. — Fél Arad kísérte. Esmeretlenek téli gúnyával s pénzzel kínálták. Jó esett a köz részvét . . .

11.

Aradi vár, 8/II, 850.

Kedves Juliskám! Február tizenhatodika a Te neved napja szent nap előttem; és én bús érzelemmel aggódtam, hogy azt is távol tőled leszek kénytelen tölteni. De a sors kedvezőbben rendelkezett, épen ma vettem a rendeletet, hogy holnap Pestre kísértetek (kisértetem).

Ugy hiszem, hatod napra érünk Pestre, Te jobban s biztosabban meg tudhatod a Szolnoki vaspálya igazgatóságnál, légy ott eljövetelemtkor, szóval többet mondanok, ha majd találkozunk.

Én és Bogdanovits mint követek küldetünk fel egy szállitmányal, melly 45 tagból áll s Olmützbe kísértetik . . .

*

Ezzel véget ért a fogság szenvedése.

Pesten a hadi törvényszék megengedte neki, hogy szabad lábon védelmezhesse magát, de Pestről eltávoznia nem volt szabad. Erről szól a következő német bizonyítvány:

Zertificat.

In Folge Armeekommandoverordnung vom 28. März 1850. Nro 1841 6734. J. ist dem gewesenen Landtagsdeputirten Stefan *Zako* die Bewilligung sich auf freiem Füsze zu vertheidigen, ertheilt werden,

dies zu seiner Legitimation mit dem Beisatze, dasz er *Pest* nicht zu verlassen, und seine Wohnung dem hiesigen kk. Militärplatzkommandó nahmhafft zu machen habe.

Vom kk. Kriegsgerichte
Pest am 30. März 1850.

Nedekovics m. m.

Stabs kom.

I. Mihalowski m. p.

Oberstlieut.

*

Érdekes még ez a bizonyítvány, melyet Zákó kérelmére Knézy Antal, volt bácsmegyei első alispán állított ki. Mi volt vele a célja, — nem tudni.

Allol irt ezennel bizonyítom; hogy Bajsai Zákó István Úr 1841-ik évben tartott tisztújítás alkalmával Bács megye Tiszti fő Ügyvédjének megválasztatván, azon hivatalt több évekig ditséretesen a közönség teljes meglegedésség (igy!) viselte — megjegyezvén egyzsersmind, hogy ő Deákúl, magyarul, németül és szerbül tökeletessen beszél és ír.

Miről is az ő megkeresésére adom ezen bizonyság levelet.

Kelt Zomborban September 24-én 1852.

Knézy Antal mint akkori Bács Vármegye
első alispánya.¹⁾

(Kis vörös pecsét *K A* betűkkel.)

*

Még három, nejéhez irt levele van Zákónak, melyekből fiainak sorsáról tudunk meg egyet-mást.

1855. március 4.-én Triesztből ír. Vele van a „sebes eszű, könnyű felfogású“ Gyuri, kit tengerésznek szánt.

A másik levél szerint a „szilárdabb jellemű s állandóbb emlékezetű“ Sándor Hamburgban kereskedelmi tanulmányokat végzett, s kereskedői pályára készül. E levelet különösen érdekessé teszi a Deák Ferenczel együttlétük elbeszélése. Közöljük belőle ezeket a részleteket:

Marienbád Juli. 28-án, 856.

Sándor tegnapelőtt megérkezett . . . Vamosytól jó bizonyítványt hozott úgy hogy Hamburgi létével kibéülök. Deák (Ferenc) azt találja, hogy valóságosan édes Atyám arczmása, annyira, hogy egészen vissza emlé-

¹⁾ Csak a névaláírás saját kezeirása.

kezteti édes Atyámra s egykori Füredi') együtt létükre... Maga viselete jó és udvarias, a délutánokat minden nap velem tölti Deáknál... Deáknak minden szava arany. Ő már is bámulja, s meg vagyok győződve, hogy néhány nap múlva maga sem fog azon körből más felé sóvárogni. Tegnap délután épen a kereskedés előnyeiről értekezett (Deák) s azt mint a jelen kor leg fő igényét hozván elő egyszersmint kifejtette, hogy az jelenleg az egyedüli mód, ön állóságának és anyagi jólétének megszerzése mellett, a haza emelésén is fáradozni. Mondhatom, hogy jobban hatott reá (fiára, Sándorra) ezen előadás, mintha én egy egész hónapig beszéltem volna, s látom, miképen véghetetlenül tisztul azon elfogultsága, mintha otthoni kereskedői állása tekintélyes nem lenne s bizton remenylem, hogy ezutáni Bécsi lakása és elalkalmazása nem lesz többé kárára, hanem hogy azt jövőjére való nézve ügyessen ki fogja tudni zsákmányolni...

Végül 1859. augusztus 26-án Triesztből írja, hogy hosszabb utról megérkezett a flotta, melynek Schwarzenberg nevű hadi hajóján a Gyuri szolgál, a ki már a tiszti vizsga előtt áll. A levél végén ezt írja családjának: „A Sándor mindenre vigyázzon s ha eső lesz, semmit sem várva vesse el a repcét.“ Ebből meg azt látjuk, hogy ez a fia átvette a gazdaság vezetését s így értékesítette közgazdasági tanulmányait.

A következő évben, 1860. januárius 28.-án meghalt Zákó István, mint Grossschmid mondja: „testben, lélekben megtörve, hosszú szenvedés után anélkül, hogy hazája ujjá születésének csak reményét is elérhette volna...“

Hivatását betöltötte. Méltó az utókor emlékezetére.

* * *

*

Függelékül közöljük még a katonáskodására vonatkozó alábbi okmányokat:

1) Balatonfüred, Deák kedvelt üdülő-helye.

1.

Repassy tábornok urtól.

T. c. Zákó őrnagy s zászlóaly parancsnok urnak.

A fenemlített tábornok ur nevében holnapi kiindulást a zászló alynak illető parancs meg másoltatik, s meg hagyatik nem Vecsésre hanem Kerepesre menni, hova még egy Divisio Huszár, 1, 3 f üteg $\frac{1}{2}$, 12 f üteg s 1 zászlóalj Don Miguel fognak áttetetni.

Őrnagy ideiglenesen az ott összehuzódó csapatok parancsnokságát átveendi.

Pesten. 2 Jan. 1849.

A tábornok ur nevében
(Olvashatlan aláírás)
őrnagy.

2.

34-ik honvéd Zászló allj parancsnoka.

Répásy Tábornok Úrnak!

Kerepes Január 3-án 1849.

Tegnap vett rendelvénye következtében ma Kerepesre bevonultam, azomban a hely szűke miatt, mind öszve is csak száz kis házikó lévén, hogy megférhessünk, kénytelen valék az itt levő 550 újonczokat azonnal Kis Tarcsára ide egy óra negyedre szállítattni. Don Miguel Zászló allj mind eddig estvéli fél hat óráig meg nem érkezett, ágyú ütegek sincsenek még itt, a helység szegénysége miatt katonáim az éjjel kenyér nélkül lesznek, nincs Liszt, sütetni sem lehet.

Ha tehát továbbá is itt kellene tanyázni, az élelmezés iránt rendelkezni méltóztassék, minden esetre pedig további parancsát elfogom várni.

Zákó s. k.
őrnagy.

(Hátirat :)

A mit az élelmezést illet, ha kenyeret nem kaphatni, egy Portio 2 kr p. fizetessék. Az ágyuk még ma este vagy az éjszaka még oda fog érkezni.

Pesten Januárius 4-én 1849.

Felyeb parancsra

(*Olvashatlan aláírás*)

százados.

3.

A Hadügyminister

Zákó Örnagy és Dandár parancsnok Úrnak

Kerepesen.

Budapest Jan. hó 4. 1849.

A Don Miguel 39-ik seregrei ujjoncok tüstént útnak indítandók Trausch fő hadnagy parancsnoksága alatt.

Úti rend leendő következő :

4-én Sáp és Súly.

5-én Tápio Bicske, s Szent Márton.

6-án Czepléd.

7. N. Kőrös.

8. Kecskemét s folytatólag Szeged felé. —

Lehetőleg szekereken szállítandók.

Vecsei s. k. Tábk,

4.

A Hadügyminister

Zákó Örnagy és Dandár parancsnok Úrnak

Kerepesen.

Budapest Januárius hó 4. 1849.

Hólnap hajnalba dandárjával Bag, Héveszgyörk, 6-án Hatvanra, aztán tovább Gyöngyösön át Miskolcz felé szekereken megindulni rendeltetik.

Vecsei s. k. Tábrk.

5.

Főhadi-Szállás.

Zákó dandár parancsnok úrnak, Mezőkövesden.

Miskolcz, 1849 évi Január 8-kán.

Meghagyatik önnek, hogy a parancsnoksága alatt álló összes erejével hólnap, az az: e hó 9-kén Mezőkövesden nyugnapot tartván, —

10-kén Emődre

11-kén Luczra

12-kén Szerencsre

13-kán Tokajra, induljon. —

Mészáros Lázár s. k.

(Kivül:)

Fő hadi Szállás.

Zákó, őrnagy és dandárparancsnok urnak

hivatalból

Sürgöny.

Mező Kövesden.

6.

Mészáros Lázár.

Miskolcz 8-ik Jan. 849.

Zákó őrnagy Ur Dandár Parancsnoknak

Mezőkövesden.

Elesmervén szükségét a szün napnak, ennek folytán azt meg tartani ezennel engedelem adatik.

Minden esetre a Parancsnokság oly készen tartsa alatvalóit mivel meglehet más irányt is kaphatna

Mészáros Lázár s. k.

(Kivül:)

Mészáros Lázár.

Zákó őrnagy Dandár Parancsnok urnak

Hivatalból.

Mezőkövesden.

(Az egész levél Mészáros tulajdon kezeirása.)

7.

Főhadi szállás.

Zákó őrnagy úrnak.

Tokaj Január 13-án 849.

Ezennel meghagyatik őrnagy úrnak, hogy az ide mellékelt rendeletet, — felkeresvén habár futár által is hollétét a Dom Miguel zászlóaljnak, kézbesíteni szíveskedjék.

Klapka s. k.
Ezredes.

(Kivül:)

Fő hadi Szállás Tokaj.

Zákó őrnagy 34-dik honvéd zászlóalj parancsnokának.

hivatalból

sűrgöttős

Tarcalon.

8.

Zákó őrnagy úrnak.

Tokaj jan. 16-án 849.

Ezennel meghagyatik őrnagy urnak: hogy a parancsnoksága alatt álló összes erejével, és ágyuival úgy készen álljon, hogy az első parancsra Bulharin ezredes urnak segítségére indulhasson, mivel az ő előőrei *Szántón* már az ellenségtől megtámadtattak.

Klapka s. k.
Ezredes.

(Kivül:)

Főparancsnokság.

Zákó őrnagy urnak

hivatalból

Sűrgöttős

Mádon.

9.

Főhadiszállás.

Zákó Őrnagy Urnak.

Tokaj Január hó 16-án 849.

Meghagyatik ezennel őrnagy urnak, hogy a parancsa alatt levő Császár huszároktól egy századot holnap az az: 17-én reggel 8 órakor Szerencsre utba indítani, a hol a század — mindvégig utrakeszen — továbbbi parancsig maradand.

Klapka s. k.

Ezredes.

(Kivül:)

Főhadi Szállás Tokaj

Zákó őrnagy és dandárparancsnok úrnak

hivatalból.

Mádon.

(Hátirat, Zákó írása:)

Kaptam 16-án. Litsmann Százados Úrral közöltetik egyszersmint meghagyatik, hogy azonnal Szerencsre utnak induljou. Maád. Jan. 17-én 849.

Zákó s. k. őrnagy.

10.

A felső magyarországi tábor fővezérétől.

Zákó őrnagy és dandárparancsnok urnak.

Máádon.

Tállya január hó 17-én 1848.

Mig a körülmények úgy kívánják s további parancsolatig, Thornicki alezredes — és az Ön dandárja, Bulharyn ezredes, osztály és centrum parancsnoka rendelete alá helyezettnek, azért is szigorú felelet terhe alatt felszólittatik Őrnagy úr mindjárt ideérkeztével magát az említett ezredes urnál jelenteni, s minden parancsainak pontosan engedelmeskedni.

Klapka s. k.

Ezredes.

(Kivül:)

A felső magyarországi tábor fővezérétől.

Zákó őrnagy és dandár parancsnok urnak.

Hbl.

sűrgetős.

Maádon.

11.

Klapka fő parancsnok.

Zákó dandár parancsnoknak.

Szihalmón.

Rendeletem vétele után azonnal minden a parancsnoksága alatt álló tartalék ágyukat (5 darab) — kivéve a tizenkét fontos üteget, Mező kövesdre Jennik őrnagy parancsnoksága alá átküldje, a szükséges fedezet egy szakasz huszárokból állhat.

Február 21-én 849.

Klapka s. k.

Ezredes.

Dandársága 10 óráig leg feljeb főzésen, s ezután minden pillanatba az indulásra magát készen tartsa, a fő hadi szállás M. kövesdre áttétetett.

(Kivül:)

Klapka fő parancsnok.

Zákó őrnagy, s dandár parancsnoknak.

Hbol.

Szihalmón.

12.

1150.

B.

A hadügyminisztertől.

Zákó őrnagy és 34-ik zászló alj parancsnokának.

Debreczen Márcz hó 3-kán 849.

Ezennel meghagyatik őrnagy urnak, személyes szigorú felelet terhe alatt, hogy jelen rendelet vettével egy óra múlva tüstént zászló aljához állomása elfoglalására Tiszafüredre magát áttegye.

a hadügyminister meghagyásából

Stein Miksa Báró s. k.

alezredes vezér segéd.

(Kivül:)

Zákó őrnagy s 34-k zászló alj parancsnokának

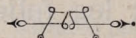
hivatalból,

helyben.

Valamelyik ujság kiszakított darabkáján olvasható végül ez a h iradás:

(A 34. számú honvédzászlóalj) volt tisztjeit és legénységét érdekelni fogja, hogy ezen zászlóalj pecsétje és zászlószalagja a hosszú időköz alatt nem veszett el, hanem parancsnoka Zákó István alezredes által megőriztetvén, ennek özvegye született Domonkos Julia asszony által még 1864-ben adatott át legillőbb helyére, a nemzeti muzeumba.

Összeállította: Trencsény Károly.

A Zichy család okmánytárának X. kötete.

Ismerteti: Iványi István.

Bács vmegye Helynévtára c. munkám befejező V. kötetének megjelenése után 1907-ben adták ki a Zichy család okmánytárának X. kötetét, vármegyénk történetének és helyrajzának e gazdag kutforrását. Adatait emiatt helynévtáramban nem dolgozhattam fel, ezért e helyen tartottam célszerűnek ismertetni őket.

Ezen kötet Mátyás király idejéből, az 1458-tól 1868-ig lefolyt évekre vonatkozó okmányokat tartalmazza. A bennünket érdeklő okmányok majdnem kizárólag Bodrog vmegyére vonatkoznak, és nem Bodrogban, hanem Hájszentlőrincben vannak keltezve.

Bodrog vm. tisztviselőiből említettnek: 1458. jul. 17.-én Kathay László alispán, Ordódi Miklós és Besenew Antal szolgabírák. 1458. szept. 4.-én Szentlászlói Miklós és Kakathy Miklós az alispánok; a szolgabírák az ellőbbiek. 1458. nov. 27.-én is ugyanők említettnek, mint szolgabírák. 1459. jul. 30.-án már Petrus Barán de Besenew és Nicolaus Checzech de Zenthmiklós bodrogi szolgabírák neveit olvassuk egy okmányon.

1459. szept. 24. Johannes litteratus de Posega és Kayándi Gáspár bodrogi alispánok említettnek; a szolgabírák ismét az előbbieket. 1459. dec. 12. Posegai János és Baranyai Benedek az alispánok, a szolgabírák most is az előbbieket.

1461. aug. 10. Feyer István és Bertalan említettnek mint bodrogi alispánok.

1462. ápr. 12. Szentgyörgyi János macsói albán (talán megyei főispán?) Geszthy László alispán, Tamásfalvai Loránt Mihály és Baróthy István bodrogi szolgabírák neveit olvassuk.

1464. aug. 20. Aranyani Józsa János macsói albán mint alispán, továbbá Kakathy Sandrin fia Demeter és Besenyői Kis Jakab szolgabírák említettnek.

* * *

A következőkben a történelmi, helyrajzi és társadalmi szempontból érdekes adatokat közlöm.

1458. jul. 17. Bodrog vármegye vizsgálatot tart Báthmonostori Töttös László panaszára, hogy *Szentlászlói* Miklós *Geszti* János macsói bán meghagyásából Töttösnek kárára ennek *Katymár* nevű birtokáról 60 kosci szénát elvitetett. Ezt bizonyítják a nemes tőszomszédok *Lengel*-ből, valamint a közeli szomszédok *Besenyő*-ből és *Bark*-ből is. Dátum: Hájszentlőrinc. 1458. aug. 30. Mátyás király Szegedről felszólítja Töttös Lászlót, hogy csatlósaival személyesen csatlakozzék hozzá a törökök elleni hadjáratra. 1458. febr. 25.-én Mátyás király *Futtakon* volt; szept. 4.-én Szegeden tartózkodott. 1458. jul. 30. Mátyás király vizsgálatot rendel el Várdai István kalocsai érsek panaszára aziránt, hogy Töttös László és társai az érseknek *Darvas* nevű bodrogmegyei birtokán szénáját felégették. A vétkesek voltak: Töttös fia Péter, továbbá Ördög Péter és Sáska László de *Aranyan*. *Walferben* Töttös tiszttartói *Kezii* Boldizsár és *Besenyői* Dániel voltak. A király rendelete a macsói bánhoz, Bodrog vmegyéhez és a *Kövi* káptalanhoz van intézve. Homo regiusok: Morhát Jakab de *Szántó*, Pócz Miklós de *Zeche*, Sulyok Pál de *Lekche*. 1458.

aug. 1. Mátyás király rendelete Bodrog vmegyéhez Töttös László panaszára, mely szerint Várdai István érsek az ő *Apáthi* és *Darwaz* nevű birtokain levő, névszerint említett sok magyar nevű jobbággyával Töttösnek *Walfeer* nevű birtokán nagy károkat okozott. Így *Menerhát* nevű kaszálójáról mintegy 100 kocsi szénát lekaszáltatott s elvitetett. Továbbá *Kiskolonica*, *Malonyatho*, *Paptava* és *Rákostó* nevű tavakat kihalásztatta, *Molonya*, *Bydesth* és *Choboch-Zigethe* nevű erdőkből meg fát vágatott. A jobbággyok vezetője Feyér Mátyás, az érsek *apáthii* kasztellánusa volt. Töttös ez időben *Asszonyfalván* volt. A közelben lehetett *Kétház*, *Besenyő*, *Ordod*, *Bark*, *Tamásfalva*, *Zeche* stbi. A károsítást az érsek rendeletére követték el jobbággyai; a vizsgálatot a kőí Káptalan tartotta, de a bodrogi alispánok és szolgabírák nem akarták Töttösnek a bizonyítványt kiadni, miért is a *titeli* káptalan által Mátyás király őket perbe idézteti. 1458. nov. 22. Várdai István felszólítja a *báthmonostori*, *tárnoki*, *bajai*, *aranyi*, *thoti* és más bodrogmegyei plébánosokat, hogy Töttös Lászlót és ennek jobbággyait egyházi átokra való figyelmeztetéssel intsék a papi tizedek megfizetésére. Egy későbbi (33. sz.) okmányban Ladislaus de *Bathmonostor*, Thomas de *Aranyan*, Georgius de *Thothi*, Demetrius de *Tarnok* és Nicolaus de *Baja* plébánosok jelentik, hogy eljárak az érsek meghagyása szerint.

1459. év elején Töttös László és Péter familiarisai Johannes Oláh de *Lyde* és Nicolaus Saragy de *Tharnok* voltak. 1459. jun. 29. Töttös László és fia Péter panaszolják Mátyás király előtt, hogy Geszthy János és tisztjei: Szentlászlói Tamás és Kakathi Miklós erőszakkal elfoglalták bodrogmegyei *Kathmar* birtokához tartozó szántóföldjeit. A kalocsai káptalan Barki Mihály homoregiussal megvizsgáltatta s alaposnak találta a panaszt. 1459. jul. 30. Hájszentlőrinc. Bodrog vmegye jelenti a királynak, hogy Thwz János és Imre tisztjei betörték Töttös Péter *borsodi* birtokára és ott erőszakot, rablást követtek el. 1459. szept. 24. Bodrog vm. birái jelentik Hájszentlőrincből

a királynak Töttös László panaszára, hogy ennek *Asszonyfalva* nevű birtokán Csentei Miklós a füvet lévai Cseh Péter özvegye akaratából lekaszáltatta. 1459. nov. 6. Szilágyi Mihály több valkómegyei birtokát cserébe adja Koroghy Gáspárnak ennek következő *bácsmegyei* birtokaiért: *Nagybajcs, Fibajcs, Okor, Napfény, Himesegyház, Kétfülű, Likasegyház, Györgye, Kerekegyház* és *Törökegyház* (máskép *Töröttegyház*).

1460. aug. 18. Erzsébet, Mátyás király anyja levét ír *Madaras oppidumnak* egy jobbágya ügyében, akit tolvajlásai miatt *Mathysházán* Töttös László elfogatott.

1461. jan. 1. János kalocsai érsek-helyettes felszólítja a bogrocmegyei összes plébánosokat az elmaradott érseki tized ügyében. 1461. ápr. 12. Töttös László és fia Péter, továbbá Geszti László és Mihály az ő *Eszter, Katymár, Pathala* és *Sári* birtokaikon lakó jobbágyaikkal a *Lengyelben* levő templomot kirabolták és felgyújtották. Emiatt a kalocsai érsek interdictum alá vetette őket. Az eljárást a *bátmonostori, geszti, patalai, külüdi* és *sárii* plébánosokra bízta. 1461. jun. 27. A bácsi káptalan előtt *Bancsai* Zsigmond, Szentdemeteri Velez István és érdektársai megnyugtatták Töttös Lászlót és Pétert az ő ellenük elkövetett mindennemű kártételek iránt. 1461. aug. 10. Bodrog vm. Hájszentlőrincben bizonyítja, hogy Ladislaus de *Naghwegh* 24 barmot hajtott el jogtalanul Töttös László *Balfer* nevű birtokáról.

1462. febr. 14. Mátyás király Budáról meghagyja Töttös Lászlónak, hogy fegyvereseivel Szegedre vonuljon a török ellen. 1462. ápr. 19. Bodrog vmegye birái jelentik Hájszentlőrincből, hogy a király rendeletére vizsgálatot tartottak *Lengyeli* Mihály ellen, aki Töttös Lászlónak és Péternek nagy károkat okozott *Patala* és *Borsod* birtokokon. A kiküldött vizsgálók *Tárnoki* Miklós és *Barki* Mihály voltak; hasonló jelentést adott a kalocsai káptalan is. 1462. jul. 12. Mátyás király a hadbavonulásra halasztást enged Töttös Lászlónak fia lakodalma miatt.

1463. márc. 30. Tolnavár. Mátyás király elrendeli, hogy Bodrog vmegye rendei visszaboecsássák Töttös László mindazon jobbágyságait, akik a királyi hadak levonulásától való félelmökben Töttös birtokáról elmenekültek. 1463. márc. 30. Tolnáról ad Mátyás király bizonyságlevelet, hogy Dengelegi Pongrác András kir. pohárnoknak *Szabadkán* lakó tiszttartója: Bartolomeus, továbbá familiárisa: Török István, valamint Gerardus, *Madaras* város bírása Pongrác rendeletére madarasi esküdtekkel és számos névszerint említett magyar jobbággyal Töttös Lászlónak *Szentgyörgy* és *Mátyusháza* nevű birtokaira betörték, s ott neki és jobbágyságainak nagy károkat okoztak. 1463. ápr. 24. Mátyás király Budáról felszólítja Töttös Lászlót, hogy fegyvereseivel a törökök elleni hadjáratra csatlakozásra *Bács* városba siessen, mivel hogy a török Nándorfehérvár ellen készül. 1463. máj. 26. A király *Bács* városból Töttös Lászlónak és Péternek pereiben a török háborúk miatt halasztást ad. 1463. jun. 6. Mátyás király *Futtakon* volt és jun. 23-án is ugyanitt tartózkodott.

1464. ápr. 10. Mátyás király Budáról Töttös László kérelmére megengedi, hogy ez *Báthmonostor* oppidumban már Zsigmond király engedelmével épített kastélyát most kőfalakkal, tornyokkal és árkokkal erősíthesse meg. 1464. jul. 2. Országgh Mihály nádor a kalocsai káptalant megbizsa, hogy vizsgálja meg a bátai apát kárára elkövetett hatalmaskodásokat, mely szerint Joh. Ladislaus Michael de *Gezth* az apátnak több jobbágyságát bodrogmegyei *Szeremlye* oppidumból elfogatták és bebörtönözték *Baya* nevű possessiójukban. Másrészt Töttös László és Péter az apátnak Szeremlyén levő kaszálóját önhatalmulag lekaszáltatták, határfáit szétromboltatták és egyéb nagy károkat is okoztak. A káptalan mellé homo regiusnak kiküldetnek Osvaldus de *Reegh* vagy Gerardus de *Tharnok*, Joh. de *Bessenew* vagy Mich. de *Kethaz*. A káptalan a panaszt alaposnak találta. A Gesztieket *Baján*, Töttös Lászlót *Pongrácon* idézték a nádori szék elé. 1464. jul. 9.

Országgh Mihály nádor megbizzá Bodrog vmegye biráit, hogy vizsgálják meg Töttös László panaszát, mely szerint a *báthai* apátnak névszerint említett sok magyar jobbágya *Szeremlye* városából az apát megbizásából Töttös Lászlónak *Pongrác* nevű bodrogmegyei birtokán valami 100 kocsi szénát kaszált le s vitt el. Magában *Pongrácban* is garázdálkodtak. A vmegye, meg a kalocsai káptalan is eljárak ez ügyben és igaznak találták a panaszt.

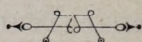
1465. jan. 5. Mátyás király Szegeden van. 1465. szept. 29. Mátyás király Töttös Lászlót a hadbavonulás kötelezettsége alól aggkora miatt felmenti. 1465. nov. A *kői* káptalan előtt Bodó Gáspár tolnamegyei főispán a Bodrog vmegyében levő birtokait 1000 aranyért zálogba adta a kalocsai érseknek. Ezen birtokok: *Csente, Vanna, Negyven, Tótfalu, Avató, Belkülöd, Pathyan* és *Keresztes*.

Niczky Benedek *Tárnok* nevű birtokát Töttös Lászlónak örök áron eladta volt, aki azt el is foglalta; de neje és fiai a vételárat lefizetvén, *Tárnokot* Töttöstől visszakövetelik, ez azonban nem hajlandó a visszaadásra. Ezért az országbíró 1466. ápr. 18-án Töttöst perbe idézteti. Az idézést Töttös *Kerekudvar* nevű birtokán vette át. 1466. jul. 15. Székesfehérvár. Mátyás király megerősíti a Várdai István kalocsai érsek és Töttös László között s a *kői* káptalan előtt 1466-ban kötött örökösödési egyezséget, mely szerint a Töttös család és a Várdaiak birtokai megszakadás esetén a másik család birtokába mennek át. Töttösnek több megyében is volt birtoka, így Bodrog vmegyében: *Báthmonostor, Pongrác, Aranyan, Matisháza, Szentgyörgy, Borsod, Katymár, Pathala, Kajánd, Timak, Gara, Bácskuta, Tárnok, Tóti, Baracska, Vajas*, és más *Vajas, Semberc, Lak, Valfer* és *Asszonyfalva*. 1466. dec. 20. Nagyszombat. Mátyás király Töttös Lászlót jan. 30-ra Budára országgyűlésre hívja.

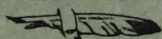
1467. jan. 14. Pécs. Guthi Országgh Mihály nádor előtt a pécsi püspök eltiltja Töttös Lászlót a bodrogmegyei *Tárnok*

Tartalom.

	Lap.
Adalékok Zákó István életéhez. Összeállította: Trencsény Károly	47.
A Zichy család okmánytárának X. kötete. Ismerteti: Iványi István	84.

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KAROLY,

TITKÁR.

XXVI. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL

1910.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

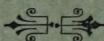
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás czimzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.

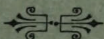
Alelnök: Latinovits Géza Budapest.

Titkár: Trencsény Károly Zombor.

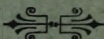
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.

Múzeumőr: Gubitza Kálmán, Monostorszeg.

Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

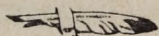

A boríték tulsó oldalára írhlivjuk a figyelmet!!

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KAROLY,
TITKÁR.

XXVI. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1910.

Az óbecsei szerb lázadás 1848-ban.

(Adalékok.)

Társulatunknak, alapszabályaiban kijelölt, egyik főcélja az, hogy „a megye egész területén a történelmi multat, jelent . . . lehetőleg földeríti; — a vármegye részletes és kimerítő történelmének megírását . . . előkészíti.“

Erre törekvő munkásságának gazdag eredményeit tette és teszi közzé a már XVI. évfolyamát megkezdett évnegyedes folyóiratának lapjain. S tagadhatatlan, hogy főképen az itt összegyűjtött nyers, illetőleg földolgozott anyag fölhasználásából épült föl vármegyénknek ama két, vaskos páros kötetű monografiája, mely 1896-ban, illetőleg 1909-ben nyert befejezést.

Am e két nagy mű még korántsem meritette ki vármegyénk történelmének anyagát. A jelen multtá, a közel mult rég multtá érlelődik. Az általánosságok részleteikben megvilágosodnak. Ujabb meg ujabb tárnák nyílnak meg a kutató előtt. A kifejtett, összehordott anyag, megmunkálva, szintén beleilleszkedik majdan vármegyénk történelmének mind szélesebbre terjedő, mind magasabbra emelkedő épületébe.

Ilyen földolgozásra váró anyag ez a közlemény is. Megokoltsága az előbb mondottakban rejlik.

Szorosan hozzáfűződik e közlemény folyóiratunk ez évi II. füzetének első cikkéhez (Adalékok Zákó István életéhez).

Az 1848. április 26.-án kitört óbecsei zendülésről Zákó István hosszabb magánértesítést küldött Szemere Bertalan

belügyminiszterhez (l. az említett közleményben), s föltárván az események okait és célzatát, a fenyegető nagyobb bajoknak idején való elhárítására nézve azt a véleményét nyilvánította, hogy a bajokon rögtön kinevezendő teljes hatalmu kormánybiztos, elegendő katonaság és a lázongókra s a néplázítókra kiterjedő statárium okvetlen segítene.

A kormány azonban már előbb intézkedett, ha nem is eléggé idejében. Ugyanis már április 27.-én megkapta Bács-Bodrog vármegye, és 30.-án kirdették ki, István nádornak rendeletét, mely szerint Csernovics Péter temesi gróf és főispán a délvidék teljes hatalmu királyi biztosává kinevezetett. Megparancsolta a nádor a vármegyének, hogy „oly számban és azon helyeken, miként a királyi biztos rendeli“, rögtönítelő bíróságokat állítson fel.

A királyi biztos május 2.-án rendelkezett, hogy Óbecsére rögtönítelő bíróság szálljon ki, s a lázadás ügyében ítélkezzen.

Sztrilich Tóbiás, törvényszéki ülnök, mint a rögtönítelő bíróság elnöke, ötöd „székülő magával“, május 12.-én kezdte meg s 15.-én végezte be a törvényes eljárást, a mint azt az: „1848-ik esztendő Május hó 12-ik, 13-ik s 14-ik napjaiban, Bács-Bodrogh Megyéekben kebelezett Ó-Becse M: Várossában, M . . . ts m.(ás-)k.(ént) Sz i Nyitya, T . . . ts Mladen, F v m. k. E n Márkó, K n m. k. E n Glisa, és K i Péter lázadó gonosztévők felett tartatott Rögtön-ítelő Bíróságnak Jegyző-Könyve“ — mutatja.¹⁾

Az óbecsei lázadás története a legapróbb részletekig föltárul előttünk az említett jegyzőkönyvből, valamint az előzetes vizsgálatokat magukban foglaló periratokból. Látjuk

¹⁾ Az ítéletet május 15.-én hirdették ki és hajtották végre. — Az eredeti jegyzőkönyv a vármegyei régi levéltárban III. 3/1714. jelzéssel van elhelyezve. E közlemény adatai e jegyzőkönyvből, valamint a hozzá csatolt nagy csomó tanuvallomásból és egyéb melléletekből vannak merítve.

a lappangó tűz szándékos élesztését, a vész heves kitörését Óbecsén, futótűzként szétterjedését a vidéken, s kisebb-nagyobb mértékű pusztitással, ismétlődését.

Csak a főbb mozzanatokot szemeljük ki, lehetőleg hiven megtartva az eredeti iratok előadását.

1848. május 12.-én, reggeli 8 órakor kezdte meg működését a rögtönítelő bíróság.

„Felolvastatott Ő Császári királyi Fensége Fő Herczeg Istvány országunk Nádora s királyi Helytartója által a rögtönítelő Bíróságok felállítására, a folyó évi Ápril hó Huszonhetedik napján, két száz nyolczvan ötödik szám alatt ezen megyéhez küldött azon hó harminczadik napján kihirdetett s ezen Bíróságnak kiadott kegyelmes felhatalmazási rendelete, mely szerint Csernovics Péter temesi Gróf és Fő Ispány a Torontál megyében kiütött lázongás elfojtása s a bűnösök meg büntetésének eszközlése végett rendkívülieg teljhatalmu királyi Biztosnak kineveztetvén, ezen Megyének meg hagyatik és parancsoltatik: hogy olly számban s azon helyeken, miként a királyi Biztos rendelendi, rögtönítelő Bíróságokat állítani; annak felállítását kihirdetni s a Bíróságokat gyors eljárásra utasítani kötelességinek tartva, — és ezen rögtönítelő Jog a leg felsőbb rendszabályokban kijelölt minden esetekre, s különösen az ország békéjének s a törvényes köz csendnek erőszakos kitörésekkel kísért lázadás, lázítás, lázadásrai bujtogatás és annak következtébeni gyilkosságok, rablások, gyujtogatások általi meg háborítása eseteire világossan kiterjesztve értendő legyen.

Továbbá felolvastatott a fellyebb nevezett királyi Biztos Urnak folyó évi és hó második napján¹⁾ Kikindán e rögtönítelő Bíróság részire kiadott külön felhatalmazása.

A rögtönítelő bíróságok szabályzata III. szakaszának 2. §-ára a bíróság azt terjeszti elő, hogy

1) 1848. május 2.

Annak rendelete szerint, harmad nap a vétkeseknek befogadtatása után öszve ülni lehetetlen volt, azon okbul, mert a megyei s kerületi tisztviselők és helybeli előljárók a lázadók, rombolók és rablók dühe elől el vonulván, a rész szerint Ó-Becsén, rész szerint pedig a kerületi más helyeken öszve fogatott kétszáz hetven két lázadók számos csin tettei eránt meg kívántató adatokat hevenyében elő nem mutat-hatták, és a zavarok tömkelegében azoknak vallatása alá vétele, és mind ellenük, mind pediglen részükre ki nevezett több kevesebb Hat száz tanuk vallomásaik kivételére hosszabb physikai üdő elkerülhetetlenül szükséges lévén, csak mindeneknek tisztába hozatala után lehetett a nagy számu rabok közül azokat, a kik ellen leg több csintett és előkelőség¹⁾ ki nyilvánult, kiválasztani, és a háza békéjének és a törvényes közcsend erőszakos kitörésekkel kísért lázadás, és annak következtében történt szívet rémitő, szemet riasztó iszonyu rombolások, rablások és gyujtogatások meg gátlása és elfojtása végett elkerülhetetlenül szükséges példa végett azokat a Rőgtön-ítelő Biróságnak által adni.“

Fratricsevics Péter, alszolgabíró és Szalmásy Ferenc esküdt előterjesztették a vizsgálat eredményét, mely az eseményeket így adja elő:

Folyó 1848-ik évi Mártius hó 27-ik napján kerületi Gyűlés lévén hirdetve azon okból, hogy akkor a Pozsonyban, az örökváltság tárgyában kiküldve volt követek eljárásukról tudósítást tegyenek. Mártius 26-ik napján azonban minis-terelnöki levél érkezett, mellyben a kerületi kapitánynak kötelességül tétetett, hogy az uri hatóság — az urbéri viszonyok — papi tízedek megszüntetéséről, nem különben a közös teherviselésről alkotott, Ő Felsége által azonban még nem szentesített törvényczikkelyek meghirdetessenek. Együtt lévén Mártius 27-én a kerületi képviselők, kerületi kapitány

¹⁾ Vezetőség; a lázadás vezetői.

Klaich Áron az alkalommal a minister elnöki rendelet következtében a leküldött törvényczikkelyeket meghirdettette, egyszersmind ugyan azon ministerelnöki levél folytában minden községben a rend és béke fentartására választmányok jelöltettek ki, a kerületi Tanács pedig mint a Rend és Béke fentartására ügyelő középpont bizatott meg; — nevezetett továbbá egy választmány, melly a kerületnek, és a kerületi községeknek elrendezéséről tervet készítsen. Ezen választmány már f. é. április 3-án működni kezdett volna, de épen ezen napra volt kitűzve Bács vármegyének közgyűlési határnapja, melly napon a közgyűlésen azon határozat keletkezett: hogy miután a Tiszáninneri koronai kerület a ministerelnöki levél következtében a tervezett törvényczikkelyeket önkebelében már meghirdette, s a nemzeti őrsereg összeírása végett is intézkedett, a megye részéről ezekre való nézve semmi intézkedés sem fog tétetni. A megyegyűlésre kiküldött képviselők által beadandó tudósítás, s a kiküldött választmány által kimunkált tervezet előterjesztése végett április 10-én Ó-Becsére kerületi Gyűlés volt hirdetve. Megjelentek ekkor nagyobb számmal a kerületi községek képviselői, valamint szinte nagy számu Ó-Becsei lakosság. A tanácskozások szabad ég alatt meglehetősen csenddel folytak, és ez alkalommal elhatároztatott a kerületnek Bácsvármegyétől való elkülönözése, — minden kerületi községeknek mint első bíróságu hatóságnak azonnali működése, mire való nézve minden községekben aránylag néhány törvényekben jártas közbirák választása rendeltetett, a kerületi Tanács pedig mint feljebb viteli törvényszéki hatóság önykényessen megerősítettet, és a már kiküldött választmány újra megbízottatott, hogy a kerületnek és kerületi községeknek ideiglenes elrendezéséről mielőbb tervet készítsen, és azt a f. é. április 26-ik napján tartandó kerületi Gyűlésnek előterjessze. Ezen Gyűlésben a kerületi községek oda utasitattak, hogy a nemzeti őrsereg végett az összeírást maguk kebelükből kiküldendő választ-

mányok által eszközöljék, és az összeírásokat 8 nap múlva a kerületi kapitánynak beküldgyék. Meg is történtek az összeírások, de kivált Ó-Becsén igen csekély volt az önkénytesek száma, mert találkoztak bujtogatók, kik azon eszmét terjesztették a nép között, hogy az őrsereg nem csak a belső béke, rend, vagyon és személy biztosítás fenntartása végett alakittatik, hanem ugyan az külsőországba fog küldetni. Idő közben megérkezett azon hír, hogy Ujvidéken ápril 19-ik napján a g. n. e. v. templomokban a magyar nyelven szerkesztett anyakönyvek nyilvános helyeken a legnagyobb botránnyal elégettettek, hogy ottan több vidéki bujtogatók nemzeti magyar zászló mellőztével idegen lobogót tűztek ki, és avval az utcázakon járkálván lázító és Magyar Országtóli elszakadásra buzdító illir dalokkal a várost bebarangolták. Ezen hírek következtében a kerületi Kapitány, mint is a központi választmány elnöke, a községekbeni választmány elnökeihez bocsájtott rendeletiben figyelmeztette ezeket, miszerint a rend és béke fenntartására ügyelő¹⁾ — ha netalán gyanus egyének a köz béke és rend zavarására törekednének, azokkal szigoruan járjanak el. A rossz gyors léptekkel közeledett, mert az illir propagandának nyomán már mutatkozni kezdettek, látszattak illir cocárdák, — sokan kik előbb magyar színeket viseltek, illir színekkel felcserélték, — a helybeli g. n. e. v. lakosok némely fondorkodók által arra biztattattak, hogy az őrseregbe ne írják be magukat, és hogy a magyar nemzeti zászló alá ne esküdgyenek, tapasztalni lehetett, hogy sok g. n. e. v., ki már az őrseregben be volt írva, és karján a megkülönböztető szalagot viselte, azt olvetette; nyilvánosan is lehetett hallani nyilatkozatokat a separatismus mellett, és hogy a ráczok a magyar zászló alá esküdni nem fognak, oly híreket is terjesztettek ezen izgatók, mintha a magyarok a ráczokat és viszont ezek a

¹⁾ Latinos : ügyelvén helyett.

magyarokat megtámadni szándékoznának, innen ingerültség támadt, és a két felekezetbeliek ovakodva viseltettek egymás irányában. — Ápril 23-án a Kikindán történt borzasztó események híre csak hamar megérkezett Ó-Becsére és Április 24-ikén reggeli mise után a g. n. e. v. templomból az eddig magyar nyelven vezetett anyakönyvek kihozattak, a templom udvarában legnagyobb botránnnyal széjjeltépettek, és az utcákon elszórattak; ki adta ki ezen jegyző könyveket és ki volt ez iránt a fő izgató, bizonyossan meg tudhatni nem lehet. — Csak az világosodhatik ki, hogy Gájinovics János legidősebb plébánus a mint a templomból haza felé ment, a templom udvarába összegyűlt néphez hosszabb beszédet — mint állítja, az indulatok lecsillapítására — tartott, s ezután elmenvén, a nép a templomba visszament, és az anya könyveket eltépte, de az eltépetés után a népnek nagy része a templom közelében lévő ugy nevezett kis kávéházban összegyülekezvén áldomást is ittak. Megtörténvén az anyakönyvek eltépeése, Csokits György mint az Ó-Becsei rend és béke fenntartására ügyelő választmány Elnöke, választmányi Gyűlést szándékozván tartani, a választmányi tagokat a kerületi házhoz hivatta, ezeken kívül azonban, az anyakönyvek eltépeése után még együtt volt g. n. e. v. lakosság nagy része is meg jelent. — A Választmányi ülésében a kerületi kapitány urnak a rend és béke fenntartása végett a Választmányi elnökhöz intézett levele felolvastatván, mint hogy ebben a bujtogatók eránt szigorú eljárás ajánlatott, ez kivált a nem választmányi tagokban ingerültséget okozott, és a mint hirlik Joikits Trifun h. ügyvéd — ki egyébiránt is köz helyeken nyilvánított szavai szerint az Illir propagandának egyik hőse vala, a kérdéses levélnek félre vettetését ajánlotta; nagy lön a zaj, és a választmány minden eredmény nélkül eloszlott. — E napon már nyilvános jelei mutatkoztak az ingerültségnek. Délután többen, kik magyar nemzeti színeket viseltek, az utcákon botrányos módon megtámadtattak, Szentiványi János

urnak kalapja mellől a kávéház előtt a nemzeti cocárda letépetett. — Gyendics Tamás, és Maróczy Caelesztin bizonyos Burko nevezetű által az utcán káromlások között megtámadtattak, és a nemzeti színek letételére felszólítottak. — Hétfő és kedd közötti éjjel Ivanics István kerületi csendbiztos Csábi István kerületi-pénztár legényével ló hátán a várost bebarangolván, az utcákon felvigyázó patrolokat megtámadta, s széjjel széleszteni igyekezett, más nap reggel pedig Földvára menvén, a mint az ottani választmány elnökének a kerületi kapitányhoz intézett hivatalos jelentéséből kitűnt, a g. n. e. v. népet a magyar nyelven szerkesztett anyakönyvek elszaggatására felingerlette, mi meg is történt. Illy előzmények után lehetett tartani, hogy a két felekezetű nemzet között az igerültség ki fog törni, és legszelidebb módok ajánltattak, és használtattak az ingerültség lecsillapítására. — De minden igyekezet késő volt már, mert a lakoságnak egy része, kivált az aljassabb osztály, más eszmékkel voltak már felingerelve, főleg a g. n. e. v. lakosok között azon hír terjesztetett, mintha Zákó István, és Csokics György az egész Bácsi, és kerületi g. n. e. v. lakosokat magyarokká tenni iparkodnának, miért is ezek ellen az ingerültség olly nagy lőn, hogy már hallatszott azon hír, mintha sokan a nevezetteknek élete után terekednek. — Igy készítették a hivatalra, és más vagyonára ásitózó rosز lelkű bujtogatók által az alattomos tervek, mellyeket a kikindai, és szomszéd Franyovai események még elősegítettek. — Készítették pedig a tervek leginkább néhány csapszékekben, és privát házakban, hír szerint Bozsits Joszim koresmájában, hol a hirlapok is olvastattak,¹⁾ és az összegyűlt tudatlan népnek balul magyaráztattak. — Kedden éjjel is voltak ezen Bozsics Joszim koresmájában több nevezetes gonosztévők, kik a másnapi eseményekben részt is vettek.

¹⁾ Belgrádi lázító szerb lapok.

Felviradott végre az április 26-ik napja, mellyen kerületi Gyűlés vala tartandó. Összegyültek reggeli 8 óra után a kerületi tisztviselők, és a ker. községek képviselői, de nagy számmal gyülekezett az Ó-Becsei népség, kicsiny, nagy, aszszony, férfi összekeveredve; nem csak a ker. Ház udvara telt meg, hanem az utca is el volt lepve ácsorgó sokasággal, kik kíváncsisággal néztek a történéndők eleibe. Kilenc óra tájban a ker. Kapitány által megnyitott a ker. Gyűlés, a ker. Ház előtti udvar téren. Előadatott Zákó István által rácul, Győry János által pedig Magyarul a Gyűlés célja, hogy t. i. a kiküldött választmány tervezete az, miszerint a kerület, és ker. községek a Jászkun, vagy Hajdu kerületekhez hasonlóul rendeztessék, hallatszottak e között szövatok: „nem kell Magistratus, nem kell vármegye.“ — A ker. Kapitány azonban látván, hogy illy körülmények között rendessen tanácskozni nem lehet, a Gyűlést bevégezettnek nyilvánította. Ekkor zavargás és zugás hallatszott a sokaság között, és már a kitöréstől lehetett tartani, midőn Gyorgyevics Sabbas ügyvéd, kihez a g. n. e. v. lakosság bizalommal viseltetni látszatott, az ingerültség lecsillapítása, és minden támadható kitörések megakadályoztatása tekintetéből a g. n. e. vallásuakat felszólította, mennének utána a g. n. e. v. iskolába, a hol majd tanácskozni fognak. Az összegyűlt népnek nagy része eltávozott, részint a g. n. e. v. iskolába, részint pedig a magyarok közül sokan a R. Cath. Plébénus urhoz, hogy tőle, a mint némellyek balul értesítve voltak, az uj privilegiumot követeljék. Ez idő közben több ker. tisztviselők a ker. Háztól eltávoztak, a ker. udvaron maradott nép pedig meglehetősen csenddel várta a g. n. e. v. iskolába, és a rcath. Plébánus urhoz eltávozottak visszaérkezetét, — a magyarok a plébánusukat fenyegetésekkel szólították fel a privilegium kiadására, és megesküdtették, hogy nála a privilegium nincsen. Nem sokára azonban a g. n. e. v. iskolában összetódult, s ott csillapított sokaság, nem tudatik, ki által tett

azon felkiáltásra: „gyertek, a magyarok verik a rácokat,” a templomkerítés léceit leszaggatva, és ezekkel ellátva sebes léptekkel sietett vissza a ker. Házhoz. Megérkeztek a magyarok is a plébánus urtól, és az udvaron nagy lön a lárma, fenyegetődzések hallatszottak, és sokaknál felemelt botok, és lécdarabok látszottak. — Értesülvén Maróczy Ignác ker. fiscalis, ki is Mucsi János ker. csendbizzossal, Moics János ker. alügyésszel, Hildenstab Antal ker. sebésszel, és Tripolszky József Ó-Becsei jegyzővel hivatal szobájában volt, hogy az udvaron a zajgás növekedik, szobája ajtaját bezárta. De nem sokára az előszobában több léptek hallatszottak, és egyszerre a bezárt ajtón kopogás. A nevezett fiscalis ur, kinyitván szobaajtaját, ki ment az előszobába, hol több magyarok lévén jelen, tőle a privilegium kiadását kívánták. Értesítetvén azonban, s felvilágosítván arról, hogy a privilegiumok nem tartanak az ügyészi hivatalban, eltávoztak, mondván: majd megkeresik hát akárhol a privilegiumot. Az ügyészi hivatalban jelen volt fenn nevezettek, ez idő alatt egymás után eltávoztak, ki vévén Maróczy Ignác ker. fiscalist, a ki már akkor a nép tömeg által elfoglalt ker. Ház folyosóján keresztül ki sem mehetett. Zaj hallatszott ismét, és Zákó István a ker. Privilegium másolatát, melly deákul vagyron szerkesztetve, olvasni, és mind magyarul, mind rácúl meg magyarázni igyekezett, de a nagy lárma miatt ugyszólván érthetetlen volt. Észre vévén nyilván, hogy néhányan a tömeg közül fenyegetődzének is, oda hagyván a tömeget, a ker. Ház felső emeletébe sietett. A tömeg utána üggyekezett, mi közben Maróczy Ignác fiscalis, ki akkor a folyosón jelen volt, a tömeget fenntartóztatni igyekezett, azonban nemes Preradovics Fülöp megpillantván az említett fiscalist ezen szavakkal: „J boga nyegovoga treba i ovoga ubiti” megtámadván, a kezében lévő botjával ütni akarta, ezen szándékában azonban Novkov Pál, és más jobb érzésű lakosok által akadályoztatván, kívülről a már dühöngeni kezdő

sokaság által Zákó neve hangoztatott; Szivacsy Lázár Zákó Istvánt a ker. Ügyészi hivatalban is keresvén, minthogy ott nem találtatott, a tanácsterem ajtait kezdte feltörni; Novkov Pál és a kik a fiscális védelmére jelen voltak figyelmeztetvén ötöt, hogy Zákó ott nincsen, mind Szivacsy Lázár, mind Preradovics Fülöp, és botokkal felfegyverzett társai, — a felső emeletbe siettek, a hol is Zákó Istvánt, ki magát egyik szobában, Gágics János, Joczics Áron, Gyendics Tamás, és Kékits Novákkal bezárta, megtalálván, a szobába rohantak, és ott mindjárt Zákót ütni kezdvén, számtalan sebesítések között sikerült neki mégis a néptömeg között Csokics ur házához, hol szállva volt, menekülni, és magát elrejtetni. A felbőszült tömeg nem találván meg az áldozatra kiszemelt Zákó Istvánt, a ker. Házra rohantak, a börtönöket megtámadták, az ajtókat feltörvén, a rabokat ki bocsájtották. Feltörték azután minden hivatal szobákat, minden butorokat, iratokat és eszközöket összerombolták, tépték, és az utcára, udvarra, és kutba dobálták, — a ker. Ház padlásán hasonlóul mindent összetördeltek, és annak — ugy szinte a többi kerületi udvarban lévő épületeknek tetőit megbontották, és rombolták, szóval le nem írható dühöngéssel a kerületi száz éves levéltárt semmivé tették. A pénz tárárt is megrohanták, de némelly jobb gondolkozásuaknak sikerült a Pénztárt a rablóktul megmenteni és az ó-hitű templomba vinni, mely egész épségben meg is maradt. Rombolás közben feltöretett a ker. Ház alatt lévő pince, melyben az Ó-Becsei italmérési jog haszonbérője tartotta italait, ide csődült azután mindenki, és ittak, és a hordók fenekeit beverték. A rombolók egy része délutáni egy óra tájon a piacon keresztül vonulván, Tripolszky József helybeli Jegyzőnek házát támadta meg, ezután az általellenben levő Györy János ker. tanácsnokét, innen Klaich Áron ker. kapitány házának rombolására indult, és ezen házakban legvadabb módon rombolt mindeket, és ki rabolt. Klaich Áron kapitány házát összerom-

bolván, és kirabolván, Vissy Kristóf ker. Tanácsnok házát akarták meg rohanni, és már néhány ablakokat be is vertek, sikerült azonban az oda haza lévő cselédségnek őket szépszerivel eltávolítani. Vissza mentek ismét Győry házához, és a rombolást, és rablást folytatták. Azután Jankovics Ferenc ker. tanácsnok házára rohantak, innen Obláth Ignác és Polák Lőrinc zsidó kereskedők, azután Haill Antal ker. tanácsbeli, Eltsics Thadé Ó-Becsei Jegyző, Engelsman Jakab, Kellner Lázár kereskedők, Csokics György, Benich Antal ker. irnok, és Maróczy Ignác ker. fiscális házára rohantak, azokat és a butorokat összerombolták, és a mit lehetett elraboltak. — Azután 6 óra tájban, miután előbb többen közülök a Városházhoz fegyveressen menvén, erőszakosan közfuvert — azon nyilatkozattal, hogy a Botrai szőlőkben lévő épületek meggyújtására menni akarnak — követeltek, és befogni parancsoltak s ezen kocsin a kerületi házig menvén, ebbe több más társaik magukkal hívása végett bemenetelük után, a közfuvarosnak elszökni sikerült volna — ki mentek a botrai szőlőkbe, a hol is Vagner Tóbiás Rc. Plébánus, Győry János, Tripolszky József, Vissy Károl, Vissy Kristóf, özvegy Ledniczkyne asszony és a csősz épületeit felgyújtották és lánokok prédájává tették.¹⁾ — Ezen rablások és gyújtogatások elrémitették a nagyszámu Ó-Becsei lakósságot, és a veszedelem elhárítása végett egyesülésre serkentették. Már estve felé csoportoztak a béke és rend szerető lakosok, kik báró Jovics István helyben lakozó vezérőrnagynak lelkes buzdítására egyesülvén, a gonosztévő rablókat üzőbe vették, azok közül sokakat éjjeli prédálások közt agyon lövöldöztek, és levertek, többeket elfogtak. — A béke és rend helyre állani látszatott. — Április 28-ik napján azonban nagy tömeg gyűlt össze a piarczon, hol valami 22-en a karóhoz voltak kötözve, és ezeknek azonnali kibocsájtatását követelték. A nép de-

¹⁾ Az okozott károk értéke — bevallás szerint — 82 ezer pengő forintra rugott.

monstratiojának engedni kellett, hogy minden kellemetlen következtetések elmellőztessenek, és így a befogottak elbocsájtattak, mivel azonban, a mennyire csak lehetett, az örködés a legnagyobb renddel folytatott, semmi zavargások nem történtek; félni lehetett azonban, hogy a szélesend nem soká fog tartani, mert mindenféle hírek terjesztettek. Azonban 29-ik Áprilisben megérkezvén egy zászlóally sorkatonaság, a béke tökéletesen helyre állott. — Másnap aztán, azaz ápril harminczadik napján éjjel, és utánna következő napokban és éjjelekben a lázadók, rablók, s gyujtogatók nagy tömegéből azok, kik a létezett nagy zavarban némellyek által felesmértettek, legnagyobb részben éjjel, tulajdon lakó helyeiken, az a végre fegyveressen kiküldött sorkatonaság, és rendőrök által a nélkül, hogy ellenszegülhettek volna, s a kik kezeikbe fegyvert ragadtak is, a nagy fegyveres erőnek engedni kénytelenek lévén azt letették, több kétszáznál befogattak — és azok közül tsak M . . ty máskép Sz y Nitya, huszonnyolcz éves, g. n. e. v. nőtelen Ó-Becsei lakos, T . . . cs Mladen, huszonnyolcz éves nős g. n. e. v. Ó-Becsei lakós, K n, máskép, E n Glisa, harminczöt éves, g. n. e. v. nős Ó-Becsei lakós, K y Péter harmincz éves g. n. e. v. Ó-Becsei lakós, és F v, máskép E n Márkó¹⁾ husz esztendő nőtelen, Ó-Becsei lakós — a kiket tudni illik a lázadás, rombolások, rablások, és gyujtogatások előkelőinek lenni a mostani zavarok szövényében, s a vizsgálati munka nagyságának tömkelegében kinyomozni lehetett, és ellenük az iszonyu tények tökéletesen kivilágosodnak, a felzavart országbékéjének, s törvényes közcsendnek erőszakos kitörésekkel kísért, és már több helyeken elterjedett lázadás, lázítás, lázításrai bujtogatas, és annak következtébeni gyilkosságok, rombolások, rablások, és gyujtogatások elfojtására elkerülhetetlenül szükséges példa

1) A neveket csak e közlemény jelzi így.

okáért kikötettek, a Rögtönítélő Biróság által elítélendőek. — A többiek pedig a helyszínére kiküldött rendes Fenyítő-Törvényszéknek megítéltetésük végett általadatnak. — Költ Ó-Becsén Május hó tizenkettedik napján, egy ezer nyolcz száz negyven nyolczadik esztendőben. Fratricsevicz Péter m. k. Al-Sz-Biró. Szalmásy Ferencz mk. Esküdt.

Eremits István tiszti alügyvéd, mint vádló, a fenyítő törvényszékhez intézett beadványában, a részleteknek több helyütt kiegészítésével, az eseményeket így adja elő:

Folyó év Ápril hó 26-án Ó-Becse mezővárosban a kör. kerület tiz községének képviselői és számos összesereglett Ó-Becsei lakosok jelenlétökben a kerületi Tanácsház udvarában gyűlés tartatott, mellynek tárgyául a legközelebbi országgyűlésen alkotott törvények kihirdetése, és a szavazók öszveírása iránti intézkedés tüzetten ki, a gyűlést a kerületi kapitánynak gyengélkedő egészsége miatt Győry János ker. tanácsnok nyitá meg, Zákó István pedig a gyűlés tárgyára áttérve magyarul szóllamlott fel, miközben többen kiálták: ráczul szóljon, és a szónokló Zákó István ama előterjesztésére, hogy magyar előadását szerb fogja követni, csend lön, és ezután Zákó István magyar nyelven tett előterjesztését, melly békével hallgattatott, és végzésbe ment, szerb nyelven is ismétlé, mire a gyűlés béfejezettnek nyilvánítatott, és a nép oszolni látszatván, a szerbek ön elemi oskolájuk felé távoztak, de csakhamar zajongva, és a szerb templom udvarában létező tégladarabokat felszedve, és a templomkerítési léczeket letörve a volt gyűlés helyére visszatértek, s a folyosóra feltódulván a kerületi váltság levelét parancsolólag követelték, mire a lármázó csoportot megnyugtató Zákó István lemenvén a követelt váltság-levelet olvasni és magyarázni kezdte. A mire Preradovits Fülöp azt mondá neki szerb nyelven: „B az a t, ez nem Privilegium, hanem Copia,“ erre nagy zaj és lárma támadt, és Zákó István az utját álló sokaságtól rést nem kaphatván, ismét a felső eme-

letbe, menekvését keresendő, felment a számvevő hivatal szobájába Gagits János, Joszity Áron, Gyengyits Tamás és Kekits Noel társaságában magát elrejtő. A mire a lázongó tömeg Zákó Istvánt keresvén a kerületi ház felső emeletében létező kapitány szobáját feldulván, és a többi hivatalos szobák ajtait betörvén, Zákó neve ordításai közt végre a számvevő szoba ajtóit, a hol is Zákó elrejtve vala, betörvén Zákónak több helyeken fejét bezúzván azon káromlások közt: „Istenedet, te akarsz bennünket magyaroknak eladni,“ — e közben Zákó vér által elborítva, ezen vérszomjazók kezeiből megmenekült.¹⁾ Ezen lázongó szemét népcsoportnak ez elég

¹⁾ Mint magában véve is érdekes orvosi okmányt, ide iktatjuk a két orvosi látlet-et Zákó István súlyos megsebesüléséről:

L Á T L E L E T.

Alolírott 1848-ik évi Sz. György hava 26.-án délutáni 3 óraker, Szalmásy Ferencz Bács Megyei Esküdt Úr által hivatalossan felszólíttam a végre, hogy Sztratimirovits Tamás Úrnak szállásán tartózkodó, és súlyos megtagoltatásra sebesített T. Zákó István Úrnak állapotját megvizsgálván — arról kimerítő orvosi tudósítást adnék, — ki is a hely színére azonnal kirándulván következendőket tapasztaltam.

1-ször. A fejnek egész területében valami 20 zúzott sebet találtam, mellyek közül 4 sebek különösen: a homlok csont erányában — úgy szinte a fal csontok két oldalán, valamint a nyakszirt csonton levők 3 hüvelknyi hosszúságúak voltak, és a fejtakarón keresztül hatva, a koponya csontig terjedtek, — a vizsgálatkor a koponya csontok sértetleneknek találtattak.

2-szor. A nyakszirt részen, valamint a derék, mell — has tájak erányában, ugy a felső és alsó végtagokon számtalan terjedelmes kék foltok (contusiones) mutatkoztak.

Noha ezen elősorolt fej sérelmek egyenként véve nem közvetlen halálössak (absolute lethales), mind azon által azon nyomatókos oknál fogva, hogy a fejen nagy számmal találtattak és különösen azért, hogy ezen sérelmekre agyrendítés és agyvelő gyulladás véstellyes következményeivel bekövetkezhend — a megtagoltott beteg egyén állapotja veszedelmes. Mellynek hiteles feljegyzését lelkiesn éretessen bizonyítom. Kelt Sz. Tamáson Ápril 27-én 1848. P. H. Musiczky György m. k. Orvos Tanár.

L Á T L E L E T.

Melly Ó-Betsén hivatalossan működő rögtön Itélő törvényszék elnöke Sztrilit Tóbiás Ur hivatalos felszólítása következtében Zákó István Úrnak f. é. Ápril hó 26-án az Ó-Betsei kerületi házban egy bunkós botokkal és késekkel felfegyverkezett dühös nép csapat általi meg támadtatása és halálos meg sebesítése tárgyában általam mint nevezett Zákó István Úrnak ápril 27. ótai rendes orvosi ápolója által ezennel hivatalossan és lelkiesméreteness kiadatik.

Találtam ugyan is:

1-ször. Homlokán egy 2 hüvelknyi hosszú a külbőrt keresztül ható szakadt sebet.

2-szor. Szint ugy homlokán a bal szem fölött egy 1 hüvelknyi hosszú a csontig ható seb találtott.

3-szor. A főnek közepén egy $1\frac{1}{2}$ hüvelknyi hosszú, — $\frac{1}{8}$ hüvelknyi széles csontig ható seb volt látható.

4-s er. A fő hátulsó részén találtott egy 2 hüvelknyi hosszú és $\frac{1}{4}$ hüvelknyi széles egészen a csontig beható zúzott seh.

A testnek többi részen számtalan kék foltok valának láthatók.

nem lévén a Kerület ház pinczéit, és az egész házat felrombolván az uradalom által bebörtönözött rabokat kieresztették . . . (stb.)

A szerb lázítások kutfejéről, a bujtogatások módjáról és mértékéről megdöbbentő leleplezéseket olvasunk e hivatalos jelentésből:

Bács Bodrogh Megyének Óbecse mezővárosában együttülő fenyítő Törvényszékéhez intézett hivatalos jelentése Mártonfi Károly szolgabíró és Eremita István tiszti ügyvédnek a belgrádi szerb lap iránt.

Tisztelt Fenyítő Törvényszék!

A petrovoszellói zendülésben fő szerepet vivő, s jelenleg a tisztelt fenyítő Törvényszék ítéletére váró Kresztits Áron óhitű lelkész, és rabnak nevére czimzett belgrádi szerb ujság némelly számai a tisztelt Törvényszék által lefoglaltatván, nekünk alulirtaknak a végett adattak ki, hogy mi azok tartalmait átvizsgálván, a tisztelt Törvényszéket a bennök foglaltakról kellőleg felvilágosítsuk; minek következtében van szerencsénk jelenteni, hogy mi a nevezett lapnak kezünkbe adott számaint átolvasván, azt tapasztaltuk:

1-ör, Hogy eme lap — noha állítólag Belgrádban jelenik meg — kirekesztőleg csak magyarországi tárgyakkal foglalkozik, és a szerbországi ügyekről vagy éppen semmi, vagy csak kisebb napi eseményeket tartalmazó cikkeket közöl,

2-or, E lapnak sem alkotmányos, sem jogi, sem historiai iránya, vagy jelleme nincsen, hanem legköze-

Orvosi vélemény. Az érintett sebzések egy általyán, különösen pedig az 1. 2. 3. 4. szám alatti, halálosak és ennél fogva oly tellyes erejű és elszánt ütlegek következményeinek tekinthetők, miszerint Zákó István Ur erős test alkotásának és rendkívül vastag koponya csontjának tulajdonítható, hogy vagy azonnal az ütlegek után agyvelő megrázkódtatás (comotio cerebri) következében vagy pedig rövid idő mulva vérömlény (Extra vasatum) vagy agyvelő gyuladás által a halál be nem következett. — Költ Cservenkán Május 9-én 1848. Ráth János m. k. sebész és szülész mester.

lebbi és közvetlen célja a magyarországi szerbeket a fennálló alkotmány és kormány ellen fellázítani, és a zendülésnek véres zászlóját minden áron és minden eszközökkel kitűzni; miért is

3-or, A magyarokat barbároknak, tatároknak, ázsiai rabló népesoportnak, jog és szabadság tapodóknak nevezvén, a tények készakaratos elferdítése, és a legvakmerőbb hazugságok terjesztése által mindent elkövet, hogy ezeket a legalávalóbb módon meggyalázza, utálatossá tegye, és az ellenük való gyűlölséget a kitörésig, és egész az erőszakos megtámadásig felfokozza.

4-er. Izgatását különösen e megye óhitű lakosságára irányozván, az itt legközelebb végbe ment, s erőszakos rablásokkal és gyilkolásokkal párosult vérfa-gyasztó eseményeket nem csak helyesli, sőt azokat mintegy a szabadság harcának szempontjából tekintvén, a népet még azok ismételéseire is ingerli, midőn egy részről sajnálkozását jelenti ki a fölött, hogy az óbecsei zendülésnek gyilkolóbb eredménye nem lett: más részről pedig a koronai kerületnek óhitű népét azzal biztatja, hogy a köztük lakó maroknyi magyarokat könnyen kiirthatják.

5-ör. Ezen lap három négy ivnyi terjedelemben jelenik meg egyszerre, s mind a lelkeseknek, mind a községeknek, mind pedig a kebelükben létező szerb olvasó társulatoknak — gyakran undok gunyképletek kíséretében¹⁾ — leginkább előfizetés nélkül, és ingyen küldetik meg.

Ezen részent saját vizsgálódásunk, részent mások hiteles közlésein épült pontok tartalmából kétségtelenül kitűnik:

¹⁾ Gun képek. — Levelekben is köröztek pl. egyet, mely Csernovics Péter temes gróf-főispánt, teljes hatalmu kormánybiztost, akasztófán lógva ábrázolta. A kíséző sorok szerint: ha kezükre kerül, úgy, mint akasztófán lógva fel van rajzolva — felakasztatik.

Hogy e lap ha nem is Magyarországbán, de bizonyára magyarországiak által szerkesztetik,

Hogy a kikindai, frányovai¹⁾, óbecsei, földvári, moholi, petrovozellői rendzavarások ennek egyenes kifolyásai,

Hogy az ujvidéki, karlóváci gyülekezetekben alkotott Vojvoda és Patriarcha ugyan csak ezen lázító lap political agyrémeinek csudaszüleményei, s hogy ezen lap a legalávalóbb elveknek, és a vérengző zendülésnek nyílt és legveszedelmesebb organuma, olyannyira, hogy ha gyalázatos működéseinek gát nem vettetik, bizony állithatni, miszerént az egész hazát igen rövid idő alatt a rablás, gyilkolás és vérengzés iszonyu színhelyeivé változtatandja által.

Nehogy pedig ezen rémületes következményeket a a közönösség vak szemeivel lássuk magunk körül kibontakozni, nehogy tétlen karokkal várjuk be a megszárlás iszonyait, ennél fogva tehát alulírtak bátorkodunk a tisztelt Törvényszék bölcs figyelmét sürgetőleg arra felhívni, miszerént e környülményeket megyei első Alispán urral szintugy, valamint temesi gróf főispán és teljes hatalmu biztos Csernovits Péter urral is haladék nélkül közölvén, őket hivatalosan megkeresni méltóztassék, hogy a nevezett belgrádi szerb lapnak²⁾ ország-szertei letiltását a Ministerium utján hova elébb kieszközlni igyekezzenek.

Költ Óbecsén, 1848-ik eszt. Május 21-én.

Mártonfi Károly m. p.
szolgabíró.

Eremits István m. p.
tiszti Alügyvéd.

¹⁾ Frányova: torontálmegyei község.

²⁾ E jelentésben a szerb lap nincs megnevezve. — Dr. Thim József: Délmagyarország önvédelmi harca című munkájában az e korbéli szerb sajtóról ezeket mondja: *A Szrpszke Novine, Napredak Vjesznik* határozottan a magyarok ellen izgattak, élesztették az elégtelenséget s előkészítették a talajt a felkelésre. A szerb sajtó nyílt tükre az összes szerb forradalmi eseményeknek. (I. 32. l.)

A nyomozás a lázítás egyéb módjáról is lerántotta a leplet.

Az óbecsei postahivatal 3 zimonyi és 1 karlócai levelet foglalt le s átadta a május 25.-én, Óbecsén tartott fenyítő törvényszéknek. A törvényszék a leveleket kiadta átvizsgálás végett Eremits István tisztii alügyvédnek, a ki így nyilatkozott róluk:

A karlovcai levelben hirül adatik az: „hogy Patriarchát és Vojvodát maguknak választván azon karlovcai gyülekezetet Nemzeti gyülekezetnek nevezvén — elhatározták, miszerént a Szerb nemzet Politikai értelemben az Ausztriai ház és a Magyar korona alatt független és szabad.“

A mi illeti az 1/, 2/. és 3/. alatti leveleket és főleg a 2/. alattiakat — melyek Szerbiai ujság szerkesztője által irattak — azokon, a tulsó lapon, egy névtelen által irt sorok egyenessen bujtogatóak s lelkesitik az Országunkban lakó szerbeket Hazánk egysége s boldogsága feldulására, mondván — szerbekre irányozva — mitül sem féljenek, ha ütközetre kerül, lesz fegyveres erő, pénz és minden. Ezen izgatásai támogatásául felhossa végtére, miszerént már a Bán¹⁾ a Magyaroknak hadat üzent, a kinek is emberei a legnagyobb lelkesedéssel csak a parancsot várják, és több e féle hireket hirlel. Ezen bujtogató sorok, ámbátor névtelen által irattak, de a Belgrádi Ujság szerkesztője levelén találtattak, — elősegitik a már, Hazánkra igen veszélyes Belgrádi Ujságok irányában adott véleményemet, miszerént a Hazánkban fentartandó csend és rend fentarthatása tekintetéből a Belgrádi ujságok behozatalát a Miniszterium utján hová hamaréb eltüntetani szükségessnek lenni vélem.“

Az előbbi hivatalos jelentéseket megerősitik a vizsgálat során történt tanuvallomások, a melyekből kitünik, hogy az elszórt maszlag milyen fogékony talajra talált a nép lelkében.

¹⁾ A horvát bán: Jellasics.

Május 21.-én éjszaka Kovács Ferenc és Benkő József egy börtönben voltak elzárva Zsivkovits Antal csizmadiával, a ki nekik — egyértelmű vallomásuk szerint — ezeket mondotta:

„Csudák fognak történni e hazában. Levél által fel vannak szólítva Slavonia, Torontál, Bács, hogy készen legyenek, ne féljenek, mert ha maguk erőtlenek is, a szerviánusok két milliommal, a Banátiak pedig 4 ezerrel készen álnak első intésre segítségükre, — győzvén pedig Rácz királyt választanak, mert Magyar király eleget volt már, és Csernovics ha kezükre kerül, úgy, mint akasztófán lógva fel van rajzolva — és levelek által körözve vagyon — felakasztatik, azért, mert a Magyar ministeriummal tart s a Ráczokat a Magyaroknak eladta. A Magyar urakat és a Magyar népet ki fogják pusztítani, s akkor Rácz országot alakítanak, Rácz törvényeket alkotnak. Az is, a mi Becsén történt, abból eredt, hogy induljon és cselekedjen a nép, semmitül sem tartson.“

A rögtönítelő bíróság „a felzavart országbékéjének, s törvényes közcsendnek erőszakos kitörésekkel kísért és már több helyeken elterjedett lázadás, lázítás, lázításrai bujtogatás és annak következtébeni gyilkosságok, rombolások, rablások és gyujtogatások“ vádjának beigazolása után — ítélkezett.

A vádlottak legnagyobb részének ügyét a rendes fenytő törvényszékhez tette át, négynek a fejére pedig a következő ítéletet mondotta ki:

Mind a négyen, a mostani rendkívüli zendülési körülményekben a lázadók vakmerőségének elfojtására szolgálандó idvességes példa tekintetéből is, a szabályok 12-ik pontja szerint akasztófára ítéltetnek, azon kívül a rendes Törvényszék által a rombolásokért, rablásokért és gyujtogatásokért megítélendő cimboráikkal az okozott károk és költségek egyetembeni megfizetésében marasztattnak.“

Az ítéletet május 15.-én, délutáni három és háromfertály

órákor hirdette ki a bíróság. Az ítélet végrehajtására kiküldött Szárcesevics Ambrus alszolgabíró, meg Parcsetics Lajos esküdt, esteli hét és egyfertály órákor már jelentették a bíróságnak, hogy — „a négy lázadó Gonosztévők e mai napon délutáni hét órákor a Zombori Gyepmester Freschel Mátyás által akasztófán az élők sorából kitörültettek.“

A bíróság eljárásáról fevett jegyzőkönyv „Kelt Ó-Becsén Május hó tizenötödik napján estveli nyolcadfél órákor Ezer nyolcszáznegyvennyolcadik esztendőben.

(Aláírások.) Sztrilich Tóbiás Törvény-Széki Ülnök, mint a rögtön-ítélő Bíróság Elnöke. Póka Mihály Bács Vármegyei Törvényszéki Ülnök, mint közbíró. Nikolits András Bács Vármegyei Törvény Széki Ülnök, mint köz Biró. Antunovits Pál Bács Vármegye Fő szbirája mint köz biró. Paulovics János törvényszéki ülnök mint közbíró.

*

Az óbecsei lázadás hullámai szétgyűrűztek a környékre is. Petrovoszellón, Földváron még csirájában sikerült a lázadást elfojtani; Moholon azonban már az óbecseihez hasonló események történtek. A szerb és magyar lakosság között véres összeütközésre került a dolog, melynek mind két részről áldozatai is voltak.

A földvári zendülésről Sárcesevits Ambrus alszolgabíró jelentése szól:

„Ama borzasztó történet, mely a vandalizmusnak ocsmány feltját hagyá maga után f. évi Április 26-án Ó-Becsén, a szomszéd Földvár helységében is ki akarta ütni undok fejét másnap, vagyis Április 27-én és már korán reggel kezdtek mindenfelől azon hírek lázongani, hogy a mi tegnap Ó-Becsén történt, annak ma Földváron kelletik megadni, vagyis hogy a Jegyzők és Elöljárók fognak megtámadtatni, a nép csoportosan tanakodott, s remegve nézett a kétes jövőnek eleibe.“

A lázitó Bugyi István kiszolgált katona volt. A község-házán a bírótól „az igazságok kiadását sürgette, — ki is azon kérdésére a bírónak, hát micsoda igazságot követelnek? azt válaszolta, azt, hogy az árendás pincéjében ihasunk a tőkéről¹⁾ — s ha azt meg nem engedik, úgy majd rövid időn megmutatják a csudát, de nem úgy, mint tegnap Becsén, hanem megnyuznak egy pár kék ruhást s utána a többi.” Bolvári József bíró, időt akarván nyerni, a borívásra az engedélyt megadta. Maga mellé vevén aztán egynehány becsületes gazdát, a korhelykedőket szétoszlatta, az engedetlenkedő Bugyi Istvánt három cinkosával együtt elfogatta s mint lázitókat karóhoz köttette.

Ügyük a fenyítő törvényszék elé került.

Moholon az óbecsei események hírére mingyárt másnap, április 27.-én, a hetivásár alkalmával, súlyos megítélésre méltó utonállás, fosztogatás, lázitás, rablás és rombolás történt. A lázitók, a fő cinkosok az óbecsei zendülésben is részt vettek.

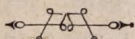
Hogy milyen lelketlen bujtogatások áldozata volt a *nép*, az istenadta nép, — hogy miképen magyarázták neki a *szabadságot*: kitűnik abból, hogy eféle kiabálások hangzottak szerte-széjjel a lázongók között: „Itt az írás nálunk, szabadságot kaptunk 24 óráig rabolni.” „A kinek a zsidókkal van valami baja, jöjjön velem, vegyük el a pénzüket!” Most jöttem Óbecséről, ott is szabad minden.” „Most *szabadság, egyenlőség* van közöttünk.” „Most az az idő jött el, mikor egy rongyos szür vagy suba többet ér száz kaputnál.” . . . „Nincs már többé szenátor. Én vagyok a miniszter, én vagyok a Battyányi!” (Szegény boldogtalan, tudta is ő: mi az a miniszter, ki az a Battyányi!)

A zendülés mértékét mutatja, hogy a rablás és rombolás okozta károk, becslés szerint, 24 ezer p. forintra rugtak.

¹⁾ A töviről, a hordóból.

A rögtönítelő bíróság ujból kiszállt Óbecsére, s május 30. és 31. és junius 1. napjaiban ült széket a moholi lázadók ügyében. A főcinkosok közül az egyik maga ítélkezett önmaga fölött: a börtönben felakasztotta magát; a másikat a bíróság töröltette ki az élők sorából.

Közl: **Trenosény Károly.**

Vármegyénk határozata a magyar nyelv ügyében 1791-ben.

Annak a nagy nemzeti fölbuzdulásnak, mely II. József halála után az egységes birodalom eszméje ellen megindult, egyik legnemesebb megnyilvánulása a „csaknem számkivetésben volt“ magyar nyelvnek „elvetett állapotá“-ból való fölemelésére irányuló törekvés vala. A rendek az 1790/91.-i országgyűlésen a magyar nyelvnek teljes jogaiba való visszaállítását sürgették. A „nemes hazának“ kívánsága azonban csak részben teljesült. II. Lipót a rendeknek adott válaszában kijelentette, hogy „még egy ideig, amig tudnillik a magyar nyelv a fő iskolákban is különösen tanittatván, jobban kipalléroztatik, a fő helyeken, dicasteriumokon (helytartótanács, cancellaria stb.) a szokott közönséges dolgok deák nyelven vitetessenek.“

A vármegyék erre maguk szántából elhatározták, hogy jegyzőkönyveiket magyar nyelven „folytatják“ s minden ő írásbeli dolgaikat magyar nyelven „teszik föl“. Ez ügyben élénk körlevél-váltás indult meg a vármegyék között. Fölötte érdekesek ezek a körlevelek, mint a hivatalos használatba vett magyar nyelvnek első zsengei, tiszteletreméltó emlékei.

A mi vármegyénkhez is érkeztek ilyen levelek. Közülük csak kettő maradt meg a régi levéltárban, valamint egy, Mármaros vármegyének adott válasz. Ezeket közöljük az alábbiakban, hozzájuk adva az 1793. és 1794. évekből néhány vár-

megyének ugyancsak a magyar nyelv ügyében körözött határozatát.¹⁾

Zala vármegye ugyanis 1793-ban „csalhatatlan bizalommal“ fölíratot intézett a nádorhoz, Sándor kir. főherceghez; kérve, hogy — „mivel az ország a magyar nyelv iránt tett igazságos kívánságának fogamatját a megállított törvényes cikkelyeknek 7-ik ágazatával el nem érte“ — a következő országgyűlést oly határozatra vezesse, hogy a helytartótanács a vármegyének magyar nyelvű fölírataira szintén magyarul tartozzék válaszolni. Ezt a fölíratát oly kéréssel közölte vármegyénkkel is, hogy hasonló folyamodásával támogassa.

Szabolcs vármegye pedig, Szatmár vármegye példájára, 1794-ben elhatározta, hogy a jövő országgyűlésen a „Nemzeti Játék Színnek“ fölségelését fogja sürgetni, mivel a színészet a magyar nyelvnek, e „fakadásban levő csemetének egyik nevezetes gyökere“. S ebben kéri vármegyénk támogatását. Mit határozott ez ügyekben Bács-Bodrog vármegye? — adatok hiányában nem tudjuk.

A szóban forgó nyelvemlékek — az eredeti írásmódot lehetőleg megtartva — ezek:

1.

*Nagy Méltóságú, Méltóságos, Fő Tisztelendő, Tisztelendő, Tekéntetes,
Nemes Nemzetes, és Vitézlő Rendek.*

Ezen Nemes Hazának ahban tett, és Eő Felségének is a többek között 8-dik Czikkelyben bé adott kívánságára, hogy az Haza minden közönséges Dolgai ez után nem más idegen Nyelveken, hanem Magyar Nyelven vitessenek, és folytatassanak, Januáriusnak 8-dik napján, ezen folyó Esztendőben, azon Kegyelmes válaszsát adván ki Eő Felsege, hogy még egy ideig a mig tudni illik a Magyar Nyelv a Fő Oskolákban is különösen tanittatván jobban ki palléroz-

¹⁾ Mindezek az okmányok vármegyénk régi levéltárában III. 1/1715. jelzéssel találhatók.

tattatik, a Fő Helyeken Dicasteriumokon, a szokott közönséges Dolgok Deák nyelven vitettessenek: Mi ugyan arra nézve, hogy Eő Felsége a Deák Nyelvet tsak a Fő Helyekre, Dicasteriumokra, még bizonyos Ideig, kegyelmessen szorítani méltóztatott, olly szándékkal és értelemmel vagyunk, hogy a közönséges Jegyző könyveink, Protocollumaink Magyar született Nyelvünkön irattassanak, és vitessenek, a mennyibe mind azáltal a Közönséget egyaránt illető Dolgokban, eddig is egy értelemben kívántunk Nagyságtokkal Kegyelmetekkel lenni, hogy e részben is az egyenlőség minden Nemes Megyékre nézve Hazánkba meg tartattassék, most is Atyafiságos Bizodalommal kérjük, magok értelmekeket vélünk atyafiságossan annyival inkább, hogy azon jelentett szándékunkat mind a Magyar Nyelvnek pallérozása, mind Maradékainkra lejendő el-hatása, mind más nagy okok is kívánnák, közleni ne terheltessenek.

Mellynek el várása mellett maradunk
Nagyságtoknak Kegyelmeteknek

igaz köteles Szolgái

Attyafiai s Baráti

Nemes Máramaros Vármegyéknek Rendei.

Költ Szigeten Mártiusnak 28-dik és
több, rész szerént Áprilisnek is Nap-
jain egy más után tartatott közön-
séges Gyűlésünkben 1791-dik.

Kivül.

Ns Máramaros Várgyétől.

*Nagy Méltóságú Méltóságos, Fő Tisztelendő, Tisztelendő, Tekéntetes,
Nemes, Nemzetes és Vitézlő Báts Bodrog Vármegye Rendeinek
Kedves Atyámfiainak s Barátaiknak illendő tisztelettel*

Hivatalbeli kötelességb.

Baja.

2.

Tekéntetes Nemes Vármegye!

Több Tekéntetes Vármegyéék ditséretes példáját követni kívánván tegnapi Napon kezdődött Közönséges Gyűlésünkben, Jedző könyveinket Édes Anyai Magyar Nyelvünkön folytattni el kezdtünk, meghatározván magunkba hogy az ennek utánna tartandó közönséges, és különös Gyűléseinkben az eddig szokásban volt Deák nyelvel tsak az Felséges Cancellariához, s Helytartó Tanácshoz téendő Tudósításokban éljünk, meg hagyván egyszersmind minden Tisztviselőnknek, hogy hozzánk bé adandó Munkáikat szinte ditső Nyelvünkön tegyék fel.

Remélvén tehát, hogy az Tettes Nemes Vármegye is ezen Hazánk, Magunk, és Maradékunk javára tzelző cselekedetnek hasznait könnyen által látva, tsak nem számkivetésbe volt nyelvünknek virágoztatásán s minden Polgári dolgok folytatásába léjendő béhozásán. Melly reménsséggel tellyesek lévén minden szomszédságos, s barátságos Tisztelettel maradunk

A Tekéntetes Nemes Vármegyének

Költ Pesten Böjt elő Havanak 4-dik Napján 1791-dik Esztendőben tartatott Közönséges Gyűlésében.

Kész köteles Szolgái Baráti Szomszédi, és Attyafiai Pest, Pilis és Solt törvényesen egyben kaptstolt Vármegyéknek Rendei.

3.

(Bács-Bodrog vármegye válasza az 1. levélre.)

Nagy Méltóságu, Mlgos, Feő Tisztelendő, Tekéntetes, Nemes, Nemzetes, és Vitézlő Rendei!

Azon hazafiui indulatyokat Nagyságtoknak Kegyelmeteknek, melyet Martiusnak 28-dik napján tartatott közönséges Gyűlésekből a Magyar Nyelvnek tellyes bé hozattatása végett vélünk közleni méltosztattak, érdeme szerint különösen becsülyük, és hálaadó képpen vesszük.

Miis Edes Hazánkhoz tartozó kötelességünkhez képest a mernyre Megyénknek belső környül állásai, kiváltképpen az ujonnan történt Népettetés¹⁾ által bé hozatott több féle Nemzetbéli Nyelvekre nézve engedni fogják az egyenlőségnek meg tartására készek leszünk több Nemes Megyének hasznos példáit e részben is követni.

Kik egyéb aránt állandó tisztelettel maradunk.

Nagyságtoknak Kegyelmeteknek

Költ Zomborban Pünkösöd havának második napján tartott közönséges Gyűlésünkбül.

Igaz köteles Szolgái Atyafiai s Baráti Nemes Bács Vármegyének Rendei.

4.

Nagy Méltóságú, Méltóságos, Feő Tisztelendő, Tekéntetes, Nemzetes és Vitézlő Urak, kedves Atyánkffiai, Barátink!

Minekutáppo a leg közellebb mult Ország Gyűlésének nap folyta könyvébül²⁾ meg értettük, hogy a Fölséges Fejedelem Hazánk Rendeinek kérésére adott kegyelmes válaszában az országos Deputatiok munkáiuak következő Hazai Gyülekezetnek ideje előtt a Vármegyékkel némely részben való közöltetését meg engedte, meg újétottuk előbbi alázatos kérésünket Fölséges királyi Herczeg Nádor Ispány Urunknál, hogy azoknak nem tsak egy részben, hanem tökéletes foglalatyábon leendő közöltetését ki eszközölni méltóztasson. Kértük Eő Herczegségét egyetemben arrais, hogy mivel az Ország a Magyar nyelv eránt tett igasságos kívánságának foganatyát a meg állétott Törvényes cikkelyeknek 7-ik ágozatyávol el nem érhette, méltóztasson a Deputatio-
nak Tanácskozásait azon célra vezérelni, hogy a következő Hazai Gyülekezetben ohajtott Tárgyához jutásávol vigasztaltasson. Mind kettő eránt tett Föl írásunknak pár-

¹⁾ Népettetés = népesítés, telepítés.

²⁾ Országgyűlési napló.

ját oly barátságos kéréssel közölkük, hogy köz boldogságunkra törekedő igyekezetünket tulaidon folyamodásaikkal is gyámolértani méltóztassanak. Kik többnyire Atyafiságos szivességekbe ajánlottak szokot tisztólettel maradunk A mi 1793-ik Esztendőbéli Bóit elő Havának 18-ik és több napjain Zala Egerszegi Mezző Városban folyvást tartatott köz Gyülekezetünkben

Nagyságtoknak, Kegyelmeteknek

*Kész köteles Szolgái, Attyafiai, Baráti
N. Zala Vármegyének Közönsége.*

(Kivül.)

*Nagy Méltóságu, Méltóságos, Feő Tisztelendő, Tettes, Nzetes és
Vzleő Urakk, Tettes Nemes Bács Vármegye Rendeinek, Kedves
Atyánkfiainak, Barátinkk, Atyafiságos Barátsággal ajánlyuk.*

Hivatalbul.

Baján.

A nádorhoz intézett fölirat.)

Főlséges Királyi Örökös Hertzeg, Ostriának Fő Hertzege, Országunk Nádor Ispánnya, Nagy kegyelmes Urunk !

Magasztaló ditsekedéssel tiszteltük eleitől fogva Királyi Fő Hertzezségednek kegyelmes Indulattyát. mellyel Nemzetünkhez s Anyai Nyelvünkhez viseltetni méltóztatik, de különösen minekutánna hiteles tudósításból értettük, hogy a leg utóbbi Ország Gyűlésben az Hazai Rendekek Magyar Nyelvnek Tanulása és a köz dolgok folytatásában leendő be hozatása aránt jelentett törvényes kívánságát, mint bölts és kegyes közben járó Atyai pártfogással gyámolítottani méltóztatott, leg szorossabb köteleségünknek tartottuk, buzgó fáradozásaiért mély alázatos köszönetünket, s örökös háladatosságunkyt hazafiui hívséggel jelenteni.

El nem érhette ugyan óhajtasinak Tárgyát Hazánk, s Nemzetünk a meg állított törvényes Tzikkelyeknek hetedik

Ágazattyával, de vagyon tsalhatatlan birodalmunk királyi Fő Hertzegségednek kegyelmességében, hogy mivel azon kívánságnak ki munkálása, hogy a királyi Helytartó Tanács a Vármegyéknek, kik Magyar Nyelven teszik föll írásaiak, ugyan Magyarul tartozzék válaszolni, az országos Deputatióra bizattott, Királyi Fő Hertzegséged, mint azon Deputationak kormányja, ennek fontos okokkal támogatandó vélekedése szerént utóbb az Ország Gyűlésében is a Vármegyéknek kívánságaival egyező Törvény hozattassék.

Jobbágyi háladatossággal értettük Fölséges Urunknak a Haza Rendeinek alázatos kérésére adott kegyelmes válaszában ki nyilatkoztatott királyi Engedelmét, hogy a Deputatiók munkáinak egy része, elébb, hogy sem azok a Nagy Gyűlésben Tanácskozásra vétessenek, a Vármegyékkel közöltessék, de királyi Hertzegségednél régi törvényes kérésünket alázatosan ujjéttyuk, méltóztasson azoknak nem tsak egy részben, hanem tökéletes foglalattyában való közöltetését ki munkálni. — A Törvénnyel és igazsággal egyező kívánsága ez vélünk együtt minden Hazai Megyéknek, mert azon kívül, hogy törvényes külömbséget az ország végzéseiben (mihelyest mindeniknek egyenlő kötelező erővel birnia kell) nem találunk, maga böltsen által láttya királyi Fő Hertzegséged, minémű erőtelén foganattya lenne az ollyatén határozásoknak, mellyek a Törvényt-tévő Hatalom egyik nagyobb részének akarattya nélkül történnének? A Vármegyék azok eránt, mellyekről tudományok nintsen, oktatást követeknek nem adhatnak; a követek vezető világos utasittáson kívül Törvénytételhez nem járulhatnak, következőképpen a törvényes renden kívül történtt végzések, ha bár Tzikkelyekbe foglaltatnának is, Törvényeknek nem ismértetnének, és a meg tartásra köteleiséget nem hozhatnának.

Melly hogy ne történnyen, királyi Fő Hertzegségedet tovább is alázatosan kérjük, méltóztasson magát az ország igazságos kérése mellett Fölséges Fejedelemnél kegyelmesen közben vetni, fundamentomos Törvényeinknek, Vármegyék ősi szabadságinak

sérelmét hathatós pártfogással ell mellőzni, és Atyai buzgósággal kieszközölni, hogy az országos Deputatióknak minden munkái az Hazai Gyülekezet elejbe leendő terjesztés előtt vélünk, s minden Vármegyékkel közöltesse.

Igérjük előre, hogy valamiket Főlséges Királyunknak javára, és ezzel öszve kaptsoltt köz boldogságunknak elő mozdítására meg állittatottaknak lenni meg ismérünk; mindazokat kívántt tökéletességre vezetni voksunkal is igyekezni fogunk. — Kik többnyire kegyelmességében magunkat ajánlván, mély alázatos Tisztelettel maradunk. A mi 1793-ik esztendőbéli Bőjt elő Hava 18-dik, és több napjain Zala Egerszegi Mezző Városban folyvást tartatott köz Gyülekezetünkéből.

Királyi Fő Hertzegségednek

alázatos szolgálai

Zala Vármegyének Közönsége.

5.

Nagy Méltóságú, Méltóságos (stb.) Rendek!

Az a kis idő, mi olta tudni illik Anyai nyelvünket, a közönséges dolgok folytatásába, némely részbe használni kezdtük, elége meg esmértette vellünk annak édességét, kellemetességét, és Maradékainkra ebül származandó jövődőlbeli boldogságnak zsengéjét.

Meg vagyunk győztetve az iránt is, hogy ezt Nagyságtok Kegyelmetek is, mint a kiknek Hazafiui jó indulatját bővén esmérjük, vellünk egyiránt érezik; azért is nem célunk Nagyságtoknak Kegyelmeteknek Édes Anyai Nyelvünkhöz való Buzgóságokat evégre elő hordható sok okokkal éleszeni.

A Menyei Felségnek kel inkább hálákat adnunk, hogy bennünket oly kegyes Fejedelmek igazgatásának idejére juttatott, kiknek elő segétesekkel Édes Anyai nyelvünk használhatásának kezdetétt értük, azon kegyes Fejedelmeinknek Nevét kel késő Maradékink emlékezetébe által tennünk,

akik illy Ns tárgyra való törekedésünkre alkalmatosságot szolgáltatván, ami Maradékink által bővebben érezhető haszon meg szerzésének eszközeivé tették magokat.

De e mellett igyekeznünk kel magunknak is azon, hogy ez a fakadásban lévő csemete gyökerestül ki ne száradgyék, hanem gondos szorgalmatosságunknak, fáradságunknak és minden tehetségünknek, a mennyire rajtunk áll, ide fordítása által arra az állapotra jusson, melyben kellemetes virágokat, s majd édes ézű Gyümölcsöket hozhasson.

Dicséretes példát láttatnak nekünk ebbe mutatni Nemes Szatmár vármegyének Rendei ami kedves szomszéd Atyáinkfiai azon gondoskodásokkal, melyet a mult Eszterdöbéli kis Aszony havának 27-dik napjára el eresztett levelekben a Nemzeti Játék Szinnek fel segérlésével a Nemzet oltárára szánt áldozatyok iránt vellünk közlöttek.

Kiknek példájokat anál inkább, hogy ezen Nemzeti Játék Szint amaz csemete egyik nevezetes gyökerének tartyuk, kész szivel követni és ezen készségünket Nagyságtoknak Kegyelmeteknek is tudtára adni el tökélettük.

Ohajtanánk is, ha ezen Nemzetünk diszére teendő áldozat minél előbb tökéletességre mehetne, de más részről rettegtetvén bennünket némely Hazánkfiainak anyai Nyelvünkhöz való Buzgóságtalansága, s a köz boldogságnak nem valóságos esméretekből származott hidegsége, alig látjuk módgyát, miképpen készülhessen meg ez az ajánlás, Ország Gyűlésen kívül. Azértis ezen ajánlásnak ottan leendő elő mozditását egyező értelemmel meg határoztuk.

De minthogy ezen Nemzeti Játék Szinnek mostani el vetteett állapotja keserves fájdalmunkra vagyon, és ennek fel segérlése, a következő Ország Gyűlésig Nemzetünknek nagy meg alacsonyításával haladna, hogy edig is édes anyai nyelvünkhöz való hivségünknek valamely jelét

adhassuk és ezen Nemzeti Játékszinnek elő segítése által nemzetünk Ditsőségére kész Buzgóságunkat, értékünkhöz képpest meg mutathassuk, el végeztük magunkba, és azt azon Nzeti Játék Szin igazgatójának tudtára is adtuk, hogy a következő ország Gyűlésig, egy Losinak¹⁾ Esztendőnkint fizettetni szokot bérét, Esztendőnként fizetni fogjuk.

Kérjük emellet Nagyságtokat Kegyelmeteket is, hogy ezen Nyelvünk virágzására és az által következő boldogságnak elő mozditására törekedő szándékunkat a Jövő Ország Gyűlésen elő segélleni méltoztassanak. Akik egyéb iránt atyafiságos szeretetekben ajánlottak szokott tisztelettel maradtunk.

Nagyságtoknak Kegyelmeteknek

Költ Nagy Kalloban Böjt elő havának 24 napján 1794 Esztendőben tartatott köz Gyűlésünkbul.

kész köteleességü Szolgái, igaz Atyafi s jó Baráti Szabolcs Vgyének Rendei.

(Kivül.)

N Kallob. Ns Szabolcs Várm.

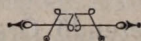
Tekéntetes Nemes Báts Bodrog Vármegye Nagy Méltóságu, Méltóságos, Feő Tisztelendő, Tisztelendő. Tekéntetes Nemes, Nemzetes és Vitézlő Rendeinek Atyafiságos szeretettel és

Hvtbli köteleességből

Baja.

(Hátirat.) 794-ik Eszt. 7-berk²⁾ 3-ik napján Zomborban tartatott Köz Gyűlésben fell olvasatott.

Közl: **Trencsény Károly.**

¹⁾ Páholy (loge).

²⁾ Szeptembernek.

Vegyesek.

Kérelem társulatunk barátaihoz! Régiségtárunk gyarapodását várjuk a közel jövőben kiépítendő dunamenti vasut munkálatainál előkerülő leletekből, valamint a tél folyamán felrigolozandó szőlőföldeken található régiségekből. Tisztelettel kérjük az ügyünk iránt érdeklődőket, hogy minden előforduló esetről társulatunkat értesíteni, a leleteket megmenteni s hozzáuk beküldeni sziveskedjenek. Minden küldemény portómentesen szállítható, akár postán, akár vasuton, ha a csomagon jelezve van, hogy „Régiséglelet, muzeumi ügyben, portómentes.“

Régészeti ásatás Szeghegyen. A folyó év tavaszán Greiner Endre tagtársunk arról értesítette társulatunkat, hogy Szeghegyen a temető mellett fenn a Telecskán régi sirokat találtak. Ezen jelentésre értesítettük tagtársunkat, hogy kísérje figyelemmel a munkálatokat, s mentse meg az előkerülő leleteket addig is, míg az ott megejtendő ásatásra fedezetet nyerhetünk.

Az érdekes felfedezés híre Szász Ferenc uverbászi áll. főgimnáziumi tanárnak is fülébe jutván, május 27-én Greinerrel kirándultak Szeghegyre, s ott próbaásatást rendeztek. A biztató jelek után Szász Ferenc dr. Pósta Béla országos muzeumi felügyelőhöz fordult anyagi segítségért, mellyel azután 12 sirt bontott fel. Az előkerült leletek, a költségek megtérítése ellenében, társulatunk muzeumába kerülnek. A temető — amint Szász Ferenc tagtársunk jelenti — I. Endre árpádházi királyunk idejéből (1045—1060.) származik.

A biztató előjelek után társulatunk választmánya az egész temető felásatását tervezi, s azt a f. évi programjába már fel is vette.

Ujabb őskori telep Bezdánban. A bácskai ősemlékek száma egyre szaporodik. Ujabban Körmöczy Ernő s. lelkész fedezett fel egyet Bezdánban. Muzeumörünk a telep megvizsgálása végett ki is ment a helyszínre, amely Bezdántól északkeletre, a Kigyós-menti szőlők területén fekszik. A nagyszámu durvaművü edénytöredék, a konyhahulladékok és tűzpadok sokasága, a csiszolt kőeszközök (kőbalták, kővésők) jelenléte, a telep fekvése stb. mind azt igazolják, hogy ott hajdan egy nagyobb kiterjedésű nedithkori ősemlék telep volt. Az összegyűjtött leletekből számos érdekes példány jutott a muzeumba. Társulatunk ezen a helyen is ásat.

A Nagyvölgyiek.¹⁾ Bács-Bodrog megye régi főtisztviselőiről keveset tudunk. A fő- és alispánok névsora is nagyon hiányos, annál kevésbbé

¹⁾ A Bácska 1910. szept. 16.-i számából.

ismerjük azok életviszonyait. A vármegye régebbi (1896. évi) egyetemes monografiája meglehetősen pontossággal közli a régi fő- és alispánok névsorát, de életviszonyaikra nem terjeszkedik ki s erre nézve az újabb monografiában (Magyarorsz. vármegyei. Bács m.) sem találunk adatokat.

Csoma József tud. akadémiai tag, kiváló heraldikus a Turul c. folyóirat XXVI. kötetének 10. lapján közli a magyarországi főbb tisztviselők által a mohácsi vészig terjedő időben használt pecsét-cimerjelvényeket s ezek közt bemutatja Nagyvölgyi László bodrogmegyei alispánét is, mely 1440-ből való és a gr. Zichy család levéltárából került elő. Nagyvölgyi László tehát az első bács- és bodrogmegyei főbb tisztviselő, akinck cimerét most már ismerjük. Mivel Csoma József ezen alispán életviszonyairól egy szóval sem emlékezik meg, kutatni kezdtem némi adatok után.

Eddigi tudomásunk szerint a Nagyvölgyi család nem származik egyik hazai ősi genusból sem, tehát valószínű, hogy azok közé a családok közé tartozott, melyek az Anjouk korában emelkedtek ki az ismeretlenség homályából. A család eredetileg Bács megyében lehetett birtokos, mert Nagyvölgy nevű helység Bács megyében a mai Bogyán község táján volt. (L. Csánky: Magyarorsz. tört. földr. I. és Iványi: Bács B. helynévtára IV.)

A Nagyvölgyiekről első említés az 1272. évben történik, a midőn csak általánosságban szerepelnek mint „nemesek“. 1391-ből Csánky említi, hogy e család a bodrogmegyei Kölöd helységben is birtokos.

Az első adatot, melyben a család tagjai már megvannak nevezve, a m. tud. akadémia kéziratárában levő Pesty-féle oklevélgyűjteményben találtam, ahol a *bácsi* káptalan 1395-ben kelt oklevele szerint Nagyvölgyi Endre fiai István és Pál, továbbá N. János fiai Miklós és János a Doroszlói család elfoglalt birtokait királyi rendeletre visszaadták. Ugyanezen gyűjteményben egy másik oklevelet is találtam, amely szerint 1399-ben Nagyvölgyi Miklós fia Domokos, N. János fia János és N. Endre fia Pál és István a Bebek macsói bán elnöklete alatt Bácsban tartott törvényszék által a Kereszturi család némely birtokainak visszaadására ítéltettek.

A család XV. századbeli viszonyaira vonatkozólag már több adat ismeretes s ezeket Csánky (és újabban Iványi Bács B. helynévtár III. 80) röviden fel is sorolták. Ezek az adatok Nagyvölgyi *Lászlóra* vonatkoznak, aki ebben a században emelte virágzása tetőpontjára a családot. Mivel életviszonyairól sem Csánky, sem Iványi nem szólnak, az általam ismert adatokat elősorolom. N. László (az országos levéltár 1439. évi okmánya szerint) István fia volt, s mivel ekkor már mint meglett férfi

szerepel, valószínű, hogy a század elején született. 1440-ben már Bodrog megye alispánja, (Zichy okmtár IX. 6.), 1447-ben világi ember létére hájszentlőrinci prépost és országgyűlési követ Budán s mint ilyen az ország rendei sorában szerepel abban az okmányban, mely szerint Budavárát a rendek Hédervári Imrétől (Lőrinc nádor fiától) átvették és Hunyadi János kormányzónak átadták. (Turul, XX. 156.) 1451—1454-ig mint al-bán szerepel és bíraskodik Bodrog megyében. (U. o. XXVI. 10.)

A nemzeti muzeum levéltárában levő br. Walterskirchen-féle oklevelek közt találtam több érdekes okmányt, melyek Nagyvölgyi Lászlóra vonatkoznak. Ezek szerint felesége bartáni Peres György ismert bodrogmegyei nagybirtokos leánya, Ilona volt. Vele örökölte — úgy látszik — Bartán várát is, melynek romjai ma is megvannak. Nagyvölgyi Lászlónak nagy és sok birtoka volt a megyében, így 1439-ben Nagyvölgy, Balásfalva, Csősz és Iskariot helységek, 1441-ben Bartán, Piski, Dád, Páris, Tatárrév, Varasd, Szentgyörgy, Mene községek, 1448-ban Bást-Szentpéter, 1455-ben Aranyán, Baracsa, Edvart és Lengyel községek, 1466-ban Rém és Csipces községek szerepelnek birtokai gyanánt.¹⁾ Ugyanő 1468-ban is mint bodrogmenyei alispán szerepel.²⁾ Mikor halt el, nem tudjuk, de 1480-ban már nem élt, mert ebben az évben már neje mint özvegy említették, aki még ekkor is birta Bartán várát, Bartán, Kormos és Páris községeket.³⁾

A családra vonatkozó eddig ismert utolsó adat — úgy látszik — ez s bár 1474-ből egy Nagyvölgyi Jánost ismerünk, aki a bácsi káptalan előtt mint a titeli prépostság megbízottja szerepelt (Orsz. levéltár, 17532. sz.), N. Lászlónak valószínűleg nem maradtak utódai.

Erre nézve egyébként be kell várnunk a még ezután teljesítendő történelmi buvárlatok eredményeit.

Muhoray.

A torzsai gyermekek mulattató rimes mondókai. (Prädich.) Az alábbiakban, a már közölt gyermekrímek kiegészítésére eddigi közleményeimhez még egy fejezetet óhajtok toldani. Ezek a mulattató rímek, melyeket a gyermekek igen gyakran használnak lakodalmas, temetősdi és egyéb nyilvános ünnepeket utánzó játékok alkalmával.

1. *Kanzlprädich*:
 Ich steh uf de' Kanzl,
 Ich prädich, wie e' Amschl.
 Kummt die Katz unn fressst die Maus,
 Is' mei' ganzi Prädich aus.

¹⁾ M. N. Muzeum ltr. (Walterskirchen gyűjt. 2. 3. sz.)

²⁾ M. T. Akadémia ltr. (Pesty-gyűjt. 174.)

³⁾ Csányi i. m. VII. 221.

2. *Hochzitsprädich*:

Ich geh um die Kerch erum,
Han mei' roder Rock ve'lor;
Hane wieder gefunn'.
Ich han ner meiner Mutter geb,
Mutter hot mer Graizer geb.
Graizer han ich 'm Vatter geb,
Vatter hat mer Frucht geb.
Frucht han ich 'm Miller geb,
Miller hat mer Mehl geb.
Mehl han ich 'm Bäcker geb,
Bäcker hot mer Semmel geb.
Semmel han ich 'm Saicher geb,
Saicher hot mer Werschtche geb.
Werschtche han ich de' Praut geb,
Praut hat mer Paudcher geb.
Paudcher han ich 'm Hochzeider geb,
Hochzeider hot mer Wei' geb.
De Wei' han ich g'trunk,
Die Flasch hot gepummt.
Mei' Prädich is' 'erum!

3.

Eins, zwei Zwirn,
Zwei gebackene Birn,
Zwei gebackene Äppl,
Die Wursch hat zwei Zäpfel.
Der Pauer krie't Dorscht.
Dorscht krie't de' Pauer,
Das Leben werd ihm sauer.
Sauer werd's ihm 's Leben,
Der Weinstock hat zwei Reben.
Zwei Reben hat Weinstock,
Kalb is' ke' Ziegenbock.
Ziegenbock is' ke' Kalb,
Jetzt is' mei' Prädich halb.
Halb is' mei' Prädich,
Mei' Pauch der is' lédich.
Lédich is' mei' Pauch,
Mei Mitzche' is' Rauch.
Rauch is' mei' Mitzche',
Mei Pruder heisst Fritzche.

Fritzche' heisst mei' Pruder,
'S Schwein iss ké' Luder
Luder is' ké' Schwein
Jetzt werd mei' Prädich am End'sein.

4. *Leichenprädich*: Nadel, Faden Fingerhut,
Sterbt de' Pauer is' net gut.
Sterbt die ganzi Welt sogleich,
Gehn die Engel mit de' Leich'.
Huri, wari, wer is draus?
Treib' 'ner die Kieh unn Kälber 'naus!
Treib' 'ner sie iewr die Donau,
Faug' mer an zu wohne.
Kummt die Ráb,
Um macht mer 's Grab.
Kummt die Pein,
Scherrt mer 's nein.
Trá't mei' Vater mich
In's selich, selich Haus,
Mit dem is mei Prädich aus.

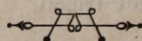
5. *Allgemeine Prädich*: Eins, zwei, drei,
Alt is' net nai.
Nai is' net alt,
Warm is' net kalt.
Kalt is' net warm,
Reich á' net arm.
Arm is' net reich,
Ungrad á' net gleich.
Gleich is' net ungrad,
De' Wa'n hat vier Rad'.
Vier Rad hat de' Wa'n,
Singe' is' net sa'n.
Sa'n is net gesunge',
Tauze á' net gesprunge'.
Gesprunge is' net getanz',
Fläh á' ké' Wanz'.
Wanz' sin' ké' Fläh',
Hirsch á' ké' Reh.
Reh sin' ké' Hirsch'.
Faul á' net frisch.

Frisch is' net faul,
Lux á' ké' Gaul.
Gaul is' ké' Lux,
Hás' á' ké' Fux.
Fux is' ké' Hás',
Lëbër á' ké' Nás'.
Nás is' ké' Lëber,
Pauer á' ké' Weber.
Weber is' ké' Pauer,
Siess á' net sauer.
Sauer is' net siess,
Hänn' á' ké' Fiess'.
Fiess sinn ké' Hänn'
Frosch á' ké' End'.
End' sinn ké' Frosch,
Hunger á' ké' Dorscht.
Dorscht is' ké' Hunger,
Alder is' ké' Junger.
Junger is ké' Alder,
Biebl á' ké' Psalter.
Psalter és' ké' Testament,
Jetzt' is' mei' Prädich am End.

Trotzreime.

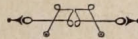
1. Dort drobe', dort drobe'.
Tanze' die Schwobe'.
Mit kleine Gigl unn Geigl,
Unn grossen Pump-pump..
Die Mutter backt Krapfen,
Sie backt sie so braun.
Sie schliesset den Kessel,
Unn losst mich net schau.
(Wann se nochmol so macht)
Nemm ich mei' Bindl
Unn sá' guti Nacht!
2. Drei Tá', drei Tá'
Geh ich net hém,
Bis mei' Mutter net Kichlcher backt
Unn ké Scheppmaul mé' macht.

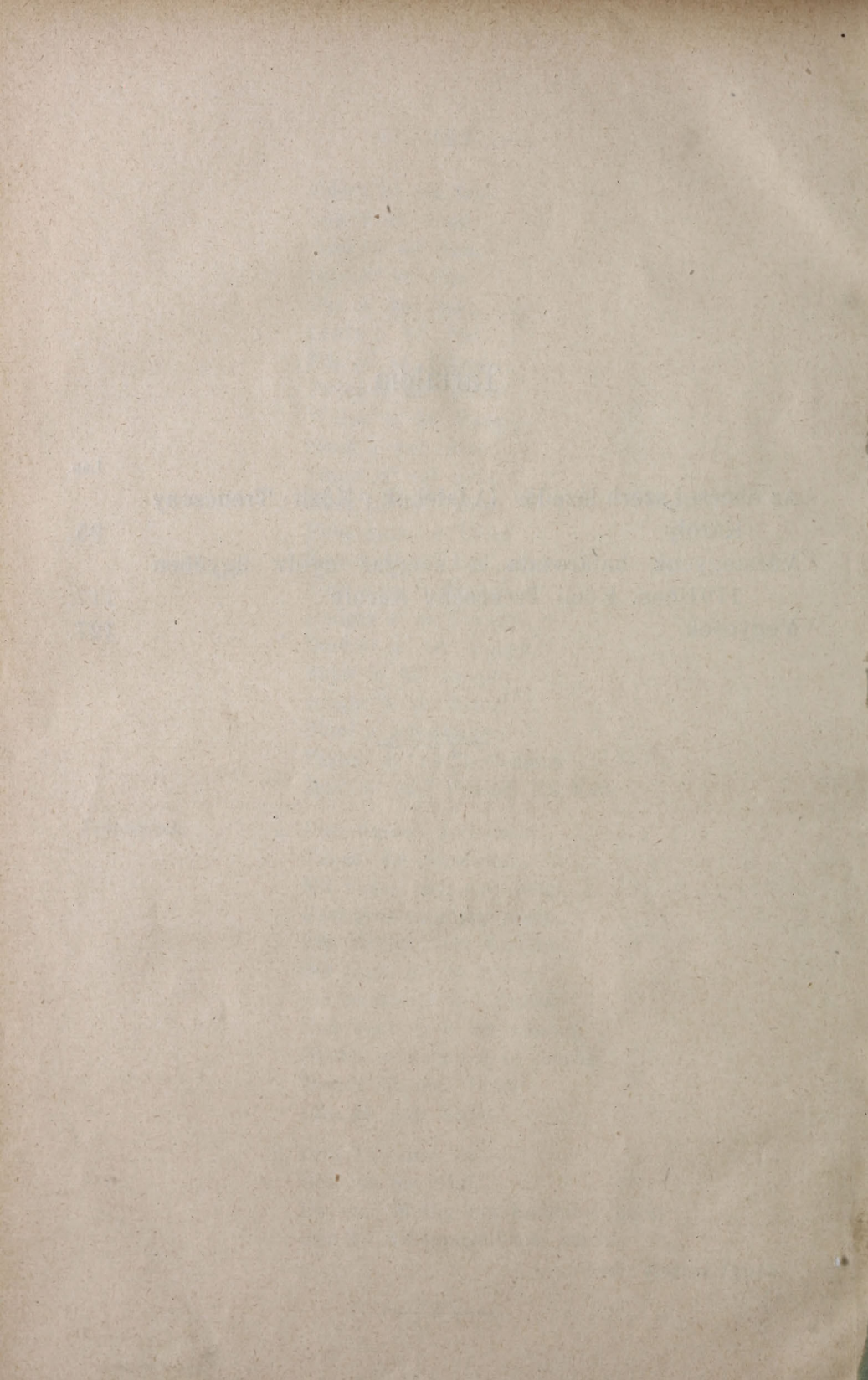
Közli: **Hajnal Ignác.**

Tartalom.

	Lap.
Az óbecsei szerb lázadás. (Adalékok.) Közli: Trencsény Károly	95.
Vármegyénk határozata a magyar nyelv ügyében 1791-ben. Közli Trencsény Károly	117.
Vegyesek	127.

Kérelem.

Tisztelettel kérem a társulat tagjait, hogy hátrálékos tagsági díjaikat hozzám beküldeni sziveskedjenek.

Zombor, 1910. november hó.

Buday Gerő,
pénztáros.

A szerkesztő kérelme.

Tisztelettel kérem társulatunk MŰKÖDŐ TAGJAIT, hogy történelmi, régészeti, néprajzi dolgozataikkal, vagy adat-közléseikkel Évkönyvünk szerkesztését elősegíteni sziveskedjenek, hogy eleget tehessünk alapszabályszerű kötelezettségünknek.

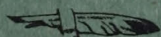
Zombor, 1910. november hó.

Trencsény Károly,
titkár.

A BACS-BODROGH VARMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSENY KÁROLY,
TITKÁR.

XXVI. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1910.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

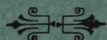
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használhatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás címzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara :

Elnök: Kozma László Zombor.

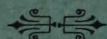
Alelnök: Latinovits Géza Budapest.

Titkár: Trencsény Károly Zombor.

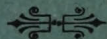
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.

Múzeumőr: Gubitz Kálmán, Monostorszeg.

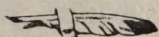
Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI :

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXVI. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET.

ZOMBOR.

SITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1910.

Zombori iparos-céhszabályzat 1819-ből.*)

A III. Károly, Mária Terézia és II. József idején történt nagyobb arányú telepítések alkalmával mintegy 3500, többnyire iparos család költözött vármegyénkbe Badenből és Württembergből. Épen II. József korában pedig Zomborban 34 féle mesterségben dolgozó 63 mesterember telepedett meg. Élénk és fejlett ipari élet lüktetett ez időben, melynek érdekeit a céhrendszer törvényei védték és szabályozták. A mesteremberek a rokon iparágak szerint több céhben tömörültek. Külön céhük volt az egyesült kőmives, ács, meg bognár mestereknek, kiknek itt bemutatott céhszabályzatát I. Ferencz király 1819. szeptember 27-én szentesítette. E céhtörvények *német* nyelvűek, míg a királyi megerősítés: a kezdő és befejező szakasz, természetesen, latin nyelvű. Érdekes megemlíteni, hogy a szintén I. Ferencz által 9 évvel később: 1828. március 27-én szentesített *pacséri* iparos céh szabályzata *magyar* nyelvű.

A 49 cikkelyt tartalmazó szabadalomlevél, melynek eredetije társulatunk okmánytárában van, fordításban így szól:

Szabadalomlevél.

Mi, első Ferencz, Isten kedvező kegyelméből Ausztria császára; Jeruzsálem, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Galiczia és Lodomeria apostoli

*) V. ö. A zombori szabadalmazott kereskedő-társulat céhszabályzata 1828-ból (Az évkönyv 1909. II. f.)

királya; Ausztria főhercege; Lotharingia, Salzburg és a frankoniai Würzburg hercege; Krakkó nagyhercege; Erdély nagyfejedelme; Stajerország, Karinthia és Krajna, Felső- és Alsó-Szilezia hercege; Bertholdgaden és Mergenthem fejedelme; Habsburg grófja stb. stb., a jelen levelünk rendiben adjuk emlékezetül mindeneknek, a kiket illet, hogy a törvényesen egyesített *Bács és Bodrogh vármegyébe* kebelezett szab. kir. *Zombor városunkban* élő és tartózkodó, egy czéhben egyesült, *kőmíves, ác* és *pintér* hű *polgáraink* és *mestereink* érdekében élénk terjesztettek és adattak bizonyos, a jobb rendnek közöttük fenntartására alkotott és német nyelven szerkesztett, alább irt tartalmu czéh-szabályok; Felségünknek tartozó legalázatosabb folyamodással esedezvén, hogy mi az említett szabályokat és a bennük foglaltakat összesen és egyenként érvényeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak tartván, szabadalomleveleink közé soroztatván, a mi császári és királyi hatalmunknál fogva helyeselni, megerősíteni és jóváhagyni, — s hogy a nevezett polgárookra és mesterekre, valamint minden ő utódaikra kötelezők legyenek: szentesíteni kegyeskedjünk. A szabályoknak tartalma következő:

Első czikkely.

Az inasokról.

A ki inasnak óhajt beszegődni, akármely törvényesen bevett vallásu lehet. Mielőtt valamely inas a czéhmester vagy előljáró előzetes tudtával, és pedig a fertályévi czéhgyűlés alkalmával, a megkiváнтató módon felvétetik s inasnak beiratik, szükséges, hogy annál a mesternél, akihez inaskodásra beállani kíván, hat heti próbát tegyen. Ha aztán a mester alkalmatosnak és használhatónak találja és az inas a keresztelő levelét, vagy születése helyéről más egyéb hiteles bizonyítványait, — ha pedig földesuri hatalom alá tartoznék, ugyan földesurának engedelmét is, előterjeszti, azon esetben a czéhláda felnyitásával valóságos inasnak felvétetik; mely

alkalommal mind keresztlevelét, mind születése helyéről való más egyéb hiteles bizonyítványait, úgy szintén a földesuri engedelmet is a czéhládába betenni, az inasságra fölvételért pedig egy forint harmincz krajczárt fizetni tartozik. Az esetben, ha a földesur az engedelmet megtagadná, az iránt az illető felsőséghez folyamodhatik.

Második czikkely.

Óvás-pénzt vagy kezességet csak akkor lehet kívánni az inastól, ha eféle a czéhnél már annak előtte is szokásban volt.

Harmadik czikkely.

Az inas az ácsoknál két, — a kőmiveseknél és pintéreknel három esztendeig tartozik állandóan és egyfolyamatban megmaradni. S ne merészelje, hogy mesterét akármely szín alatt elhagyja, vagy éjjelenként kimaradjon s csavarogjon; hanem mindenekben úgy viselje magát, a mint becsületes, jó erkölcsű ifjuhoz illik; legyen hív, szorgalmatos és engedelmes. Ellenben a mester is jó móddal bánjon az inassal és ne fogja többet a házi munkára, mintsem a mesterség tanulására, — inkább mint jó családapa és jó tanító mester a vallás alapelemeiben, az erkölcsiségben, a mesterségben vagy kézimunkában szorgalmatosan oktassa. Az inasok a czéh által meghatározott tanuló éveknél tovább egy pillanatra se tartóztassanak, ha csak a kommissarius és a czéh megítélése szerint olyan okok elő nem fordulnának, a melyek az időnek hosszabbítását vagy kurtítását javasolják. A mester, legényei és cselédei az inassal emberségesen bánjanak.

Negyedik czikkely.

Ha megtörténnék, hogy az inas elegendő, és a czéh-mesternek előre bejelentett ok nélkül mesterét elhagyná, és két, három vagy több napig elmaradna, de ily rövid idő multával ismét visszatérne és megjobbulna: az esetben bün-

tetés gyanánt minden elmulasztott napért egy héttel tovább tartozik inaskodni, kezesei mindazáltal ez esetért semmi elégtételre sem kötelesek. Ha pedig helyes ok nélkül hosszabb ideig maradna el, és pedig úgy, hogy megjavulásához épen semmi reménységet sem nyujtana, vagy pedig, ha különben is illetlenül viselné magát, avagy épen hűtelenséggel vádolhatnék s az rája is bizonyulna: akkor az illető mester jelentse föl a czéhnél, ez pedig a tanácsnál, vagy az illetékes felsőségnél, a hol aztán megítélik, vajjon megérdemli-e az inaskodásból való elcsapatást, vagy sem? Az óvás-pénz a megbizonyított hűtlenség esetében a czéhládába tétessék, amely aztán a szokásos czéhszabály szerint, egyrészt a mesternek kiadatik, a mennyire kárát kimutatja, másrészt pedig a kezesnek visszatérül.

Ötödik czikkely.

Ha ellenben az inasnak oka volna arra, hogy mesterét elhagyja, ezt — a nélkül, hogy elszökne — a céhmestereknek maga, vagy kezesé által bejelentheti, kik alaposan megvizsgálván s megállapítván a dolgot, a panasztévő inast hátralevő inasidejének kitöltésére más mesterhez fogják adni. Hogyha pedig az előbbeni mester a tanulásért szokás szerint fizetendő pénzt már egészen kezéhez vette volna, az inast kitanító mesternek, az ennél eltöltött időig megillető részt, köteles megtéríteni.

Hatodik czikkely.

A tanítás bérének meghatározása, ha ezt a mester inasától megkivánja, a czéh-kommissarius vagy a helybeli előjáróság ítéletére van bízva, csakhogy az husz forintnál több ne legyen. Egyébiránt minden tanítómester iparkodjon, hogy inasa mentől előbb annyira vigye a tanulásban, hogy élelmét munkájával megszolgálhassa.

Hetedik cikkely.

Ha a mester elhalálozik és inast hagy maga után, a ki a tanulási időt még ki nem töltötte, köteles a czéh azonnal megvizsgálni és megfontolni, ha valjon az inas a mesterséget folytató özvegnél meghagyható-e, vagy más mesterhez kell-e adni? Meghagyható az inas olyan özvegnél, a kinek jó műhelyvezetője van; csakhogy az olyan inasnak, szokás szerint, az özvegnél kitöltött tanulás idején tul tizen-négy nappal vagy négy héttel vagy egy fertály esztendővel is, tanulás idejének kiegészítéseképen még a czéhmesternél vagy más mesternél kell szolgálnia. Az inasbér azonban egészen az özvegyet illeti.

Nyolcadik cikkely.

Ha az inas tanulásidejét pontosan kitöltötte és semmi alapos kifogás nincs ellene: a czéhláda fölnyitásával, s a felszabadításért járó összegnek letétele mellett, mely azonban az inas szegődtetésének taksáját, azaz Egy forint 30 krajcárt felül nem haladhat, — minden eddig szokásban volt hasznaltan szertartásoknak és visszaéléseknek félretételével, — előbb felolvassván és megmagyarázván néki mind a rendszabásokat és törvényeket, s azoknak szoros megtartását szívére kötvén — elbocsátható, sőt fel kell őt szabadítani, s a mesterlegények sorába fel kell venni. Minden eféle fölszabadítást a czéh jegyzőkönyvébe nyomban be kell irni, az uj mesterlegény számára a szabadulólevelet a meghatározott formában el kell készíteni, melynek eredeti példánya a czéhlárában nyer elhelyezést.

Kilencedik cikkely.

A mesteremberek fiainak mások mellett semmi kiváltságuk sincs, mégis abban lehet nekik kedvezni, hogy felfogadtatásuk és felszabadításuk alkalmával csak fél taksát fizetnek.

Tizedik czikkely.

A mesterlegényekről.

Minden mesterlegénynek, ha a mesterségre jogot akar nyerni, a szükséges vándorlást előbb meg kell járnia, hogy a kézművességéhez szükséges különféle ismereteket azalatt megszerezze. A vándorlásnak legalább három esztendeig kell tartania. Minden legénynek a keresztelőlevelét, vagy származásbeli más hiteltérdemlő bizonyítványát valamint szabadulólevelét mind addig a czéhládában kell hagynia, míg az illető előjáróság vagy czéh hiteles bizonyítványával ki nem mutatja, hogy, mint mester, valamely más czéhtestületbe kíván belépni. Azért ha valamely legény a fentebb kiszabott vándorlásra indulni akar, és földesurának vagy előjáróságának engedelmét előmutatja (ha semmi csinyt vagy gonosztettet el nem követett és adósságot nem hagyott), a czéh a keresztelő levélnek és a szabadulólevélnek párját, a szokott czéhaláírással, a szokásos és mérsékletes írástaksának, ugymint harmincz, vagy a lemásolt okmányok nagyságához képest legföljebb negyvenöt krajczár lefizetése mellett, köteles kiadni, hanem csak egyszer és nem többször, kivéven ha őket véletlenül és a maga hibája nélkül elvesztette volna, a mit azonban hiteltérdemlő módon be kell igazolnia. Azon kívül köteles a czéh annak a legénynek az erkölcsi magaviseletéről és a mesterségében való jártasságáról szóló tanulevelet is ingyen kiszolgáltatni. Ennek a tanulólévélnek a kiállítás-formája a következő:

*Mi Czéhmesterek és egyéb czéhbeli mesterek
városában, ezeknek erejével bizonyítjuk, hogy e
jelenlévő levelünket előmutató legény, ki született
esztendő, termetű, haju,
nálunk itt, esztendeig hétig mint legény
dolgozott és ez alatt az idő alatt mindig serényen, hiven, csendesen,
békésen és becsületesen viselkedett, a mint minden mesterlegényhez
illik, miért is néki jelenlévő bizonyítványunkat kiadtuk. Kérjük*

azért mestertársainkat közönségesen és egyenként, hogy őt czéhbeli szokásaink szerint pártolják, s a mennyire kívántatik, gyámolítsák.

év.

(P H.)

N. N. czéhmester.

N. N. mester, akinél dolgozott.

A midőn a vándorló legény azon a helyen, a hol magának munkát keres, a czéhnél illendőképen megjelenik és ezt a bizonyáglevelet bemutatja, az a mester, a kinek legényre szüksége van, őt befogadni köteles. Ha a legény a fent jelzett keresztelő- és szabaduló levelét véletlenül elvesztené, s hogy újra kikérje, kénytelen volna hazatérni, abban az esetben elegendő néki a szokásos bizonyág-levél is, mivel abból különben is kitűnik mind az, a ml rája és nevére vonatkozik. Mindazonáltal, míg esküvel, vagy a felettes hatóságának, avagy annak a czéhnek, melytől a bizonyítványt illetékesen nyerte, írásbeli igazolványával meg uem erősíti okmányainak elvesztését, a legényt sem a czéh, sem valamely mester föl nem fogadhatja, húsz forint büntetés terhe alatt. Sőt még az eskü letétele esetében is az illető előljárássággal levelezés útján értekezni szükséges. A büntetést pedig egyedül csak a helybeli előljárárság engedheti el részben vagy egészen.

Tizenegyedik cikkely.

Minden mesterlegény köteles három esztendő t szakadatlanul vándorlásban eltölteni. Ha azonban nyomós okokból, úgy mint súlyos betegsége, vagy szüleinek véletlen halála s más hasonló körülmények miatt vándorlását meg kellene szakítania s haza kellene térnie: az okok megszűnése s dolgainak elrendezése után ismét vándoruttra kelni, s hátralevő idejét kitölteni tartozik. Abban az esetben pedig, a mikor a vándorlásnak akár egészben akár részben való elengedésére nézve nyomós okok forognak fenn, minők beteges testalkat, vagy a szülők aggkora, elgyengülése,

betegsége, melyek a gazdaság s a mesterség vezetése és más hasonló okok miatt fiuknak otthonlételét mulhatlanul megkövetelik: a czéh előzetes meghallgatása után a helybéli előljáróság a magyar királyi Helytartó Tanácshoz fölterjesztheti az esetet megítélés végett; egyedül neki lévén hatalma a fölmentés megadására.

Tizenkettedik czikkely.

A vándorló legény, mihelyest valahová elérkezik, a szálló helyre (herberg) menjen, a hol pedig ilyes nincsen, legfőlebb másnap a czéhmesternél, vagy ha őt nem találja, a czéh öregebb mesterénél jelentkezzen, munkát kérjen s a neki ajánlott műhelyt minden vonakodás nélkül elfogadja. Mindenekelőtt azonban a keresztelő- és szabaduló-levelek hiteles másolatait, azon kívül az utolsó munka-helyéről szóló czéhbeli levelet (Kundschaft) megőrzés végett a czéhládába adni tartozik, melyek mind addig benne maradnak, míg abban a helységben dolgozik. Ha azonban munkát nem talál, a czéhmesternek az utolsó czéhbeli levélre díjtalanul rá kell írnia, hogy nem találkozott mester, a kinek legényre szüksége lett volna. Ellenkező esetben pedig annak a legénynek, a ki abban a helységben, ahol munkát talált, ottléte idején jól és becsületesen viselkedett, s vándorlását folytatni akarta és mesterének a következő czikkely szerint felmondott, s a kívánt engedélyt az illető előljáróságtól megnyerte, — ha semmi bűn vagy kihágás nem terheli, adósságait, vagy az ellene támasztott egyéb követeléseket kiegyenlítette és máshol akar munkát keresni, — nem csak a czéhládjában elhelyezett keresztelő- és szabaduló-levelét, hanem erkölcsi magaviseletéről új tanulevelet is, a fentírt formában, ingyen, ki kell szolgáltatni. A régi tanulevéltre pedig, mely az ujnak kiszolgáltatása után érvénytelen és elavult, s a legénynek csupán zsinormértékül és saját használatára szolgál, s kivá-

natára neki visszaadható, — az új tanulevél kiállításának évét és napját fent rá kell jegyezni.

Tizenharmadik cikkely.

Egy legénynek sem szabad különös, és az előjárók által elfogadott elegendő ok nélkül, mesterét hat hónapnál előbb elhagynia; valamint a meghatározott idő előtt elegendő ok nélkül a mester sem bocsáthatja el a legényét.

Ha azonban a legény az illetékes előjáróság által elfogadott elegendő okot tud kimutatni: tizennégy napi fölmondás mellett, a meghatározott idő előtt is, elhagyhatja mesterét.

Tizennegyedik cikkely.

A czéhmester is a czéhkomissariussal egyetemben, meg a helybeli előjáróság is, előforduló különösen fontos esetekben megengedhetik valamely vándorló legénynek, hogy ehez vagy ahoz a mesterhez, különösen olyanhoz, a kit a legény kiválaszt, s a ki őt föl akarja fogadni, renden kívül is beállhasson. Elegendő ok nélkül azonban ez meg nem történhetik.

Tizenötödik cikkely.

Bármely mesterlegénynek szabadságában áll, hogy valamely uraság szolgálatába lépjen. Ha utóbb azonban az illetén legény a mester-jogot meg akarja nyerni, szükséges, hogy nem csak attól az uraságtól a maga jó viseletéről bizonyítványt hozzon, hanem hogy azt az utolsó czéhbeli bizonyáglevelet is, melyet magán szolgálatba lépte előtt kapott, fölmutassa, hogy belőle kitünjék: vajjon azt a mestert, a kinél utoljára dolgozott, nem károsította-e meg, vagy nem valami kihágás miatt bocsáttatott-e el?

Tizenhatodik cikkely.

Minden mesterlegény bizonyos esteli órákor, melyet vagy a hatóság minden városban meghatároz, vagy egyébként

szokásos, térjen haza, éjjelenként semmiképen ki ne maradjon. A vétkes a czéhládába fizetendő mérsékelt pénzbeli büntetéssel bűnhődik. Ha a mester a legényének valamely kihágását a fertály esztendei czéhgyűlés alkalmával elhallgatja (a mikor a czéhkommisáriusnak a legények által elkövetett kihágásokért a mesterekre büntetést kell szabnia), hasonló büntetés alá esik.

Tizenhetedik czikkely.

Egy legény se merje, hogy a korhely hétfőn (Blaumontag), vagy a hétnek más dologtévő napján a munkát elkerülje, fél-, vagy a körülmények szerint egész bérvesztésének büntetése terhe alatt, melyet a mester, a kinél dolgozik, tőle lefogni s a czéhládába adni tartozik, melyből az őt illető részt a czéhtől visszakapja. Ha pedig a mester ezt elmulasztja, legényének illetlenkedéseivel nem törődik, őt a czéhnek föl nem jelenti, abban az esetben nem csak a legényt illető büntetést magát, hanem azonfölül nemtörődömsége miatt a dupláját fizeti. Egyébiránt a legények az eféle többszöri kihágás esetében keményebb büntetéssel is illettetnek.

Tizennyolczadik czikkely.

A mint a mestereknek tilos kézműveik árát kényük szerint felcsapniok s ez iránt egymás között összebeszélniök, ép úgy a legényeknek se szabad semmiképen sem egymás között megegyezve megállapodniok, hogy kevesebb heti bért, mint a mit megállapítottak, a mestertől el nem fogadnak. Az a legény, aki másképp nem akar munkát vállalni, csak az így előre megállapított bérért, lázítónak tekinttetik és a dolog mibenléte szerint keményen büntettetik.

Tizenkilencedik czikkely.

Mivel a mesterlegények egyébként se köthetnek szövetséget, a szövetségi pecsétnyomó használata egyáltalán

tilos és eféle pecsét nekik megengedve nincsen, hanem a hol még szokásban volna, tőlük elvételik és a czéhládba heiyesztetik. Ezenkívül különös összejövetelek tartása, titkos czikkelyek megállapítása, vagy saját czéhláda használata a legényeknek tilos. Az a pénz, melyet a legények, a mesterek fertály esztendei összejövetele alkalmával, a beteg vagy vándorló legények segélyezésére vagy más szükséges célra összegyűjtenek s a mely egyenként legfőlebb tizenöt krajczár lehet, a mesterek czéhládjában nyer elhelyezést, melyhez e célra külön rekeszt kell fenntartani. A czéhnek pedig különösen ügyelnie kell arra, hogy ez a pénzösszeg más célra ne fordítottassék; az összegyűlt pénzről s a kiadásokról számot adni köteles, a számadást az illető czéhmester meg a kommissárius megvizsgálja s esetleg a helybeli előjáróságnak is bemutatja. Kemény büntetéssel tilos, hogy a legények magukat más helyen levő czéhez lekötelezzék.

Huszdik czikkely.

A legények v czéh- és alczéhmester iránt köteles tisztelettel és mindenben engedelmességgel viseltessenek; mindenek előtt pedig első kötelessége minden legénynek, hogy mesterének javát elősegíteni igyekezzék, mind a mesterek fertály esztendei összejövetelek, mind a szállóban és otthon engedelmesen, hiven, becsületesen és békésen viselkedjék. Erre annál is inkább ügyelniök kell, mivel minden szándékos vétség büntetéssel jár. A czéhbeli büntetést semmi esetre sem lehet másképp megállapítani, mint a czéhkommisárius jelenlétében, a ki a dolgot köteles hivatalból megvizsgálni. Mindazonáltal az eféle büntetés a két forintot meg nem haladja; a súlyosabb vétségeket, melyek talán keményebb büntetést érdemelnek, mindig a helybeli előjáróság ítéle alá kell bocsátani. Azok a legények, a kik mesterségüket más helyen, az ott használatos és megállapított czéhszabályok szerint, rendes és az előjáróság által befogadott mesternél

tanulták, minden megkülönböztetés nélkül rendes és alkalmas legényeknek tartandók, s ez azokról a legényekről is értetődik, a kik idegen országból, szabaduló s feddhetlen magaviseletüket bizonyító levelekkel jöttek bé. Tilalmas minden eddig tapasztalt visszaélés az öreg legény és a fölszabadult, ugynevezett díjas legény, között való megkülönböztetésre nézve. Minden legény, mihelyt fölszabadult, az öregebb legénnyel egyenlő. Az mégis szabadjában áll a mestereknek, hogy a heti bért a legények ügyességéhez mérten szabják meg, és hogy egyet nagyobb fizetés mellett, művezető legénynek alkalmazhassanak.

Huszonegyedik czikkely.

A mesterekről általában.

Ha a legény a megszabott vándorlást elvégezte, s mester akar lenni, ha ezt a jogot más helyen akja megnyerni, mint a hol a mesterségét tanulta, mindenk előtt attól a czéhtől, amelybe fölvétetni kívánczik, szándékáról bizonyáglevelet szerezni, azután annak előmutatásával annak a czéhnek a ládájából, melynél fölszabadult, eredeti keresztelő- és fölszabaduló levelét kivenni és annak a czéhnek a ládájába, a melybe fölvétetni kívánczik, beadni tartozik. Ha pedig a legény földesuri hatalom alá tartozik, s valamely más, az uradalomhoz nem tartozó helyen, akar mesterjogot szerezni, akkor földesuri elbocsátóval, minden esetre pedig a valóban kitöltött vándorlást hiteltérdemlően bizonyító okmánnyal kell ellátnia magát, s ezekkel a czéhgyűlés előtt illendően jelentkeznie. Továbbá a helybeli tanácstól kérnie kell a polgárjogot, s annak megegyezésszerű ígéretét a czéhmesternek s az idősebb mestereknek be kell mutatnia. Ha pedig valamely uradalomban akar mester és polgár lenni, akkor a földesur jóváhagyását kell megnyernie.

Huszonkettedik czikkely.

Noha a remekelés a mesterjog elnyerése céljából felette

szükséges és attól egy legényt se menthet föl sem a czéh, sem a helybeli előljáróság: mégis ha olyan különös körülmények és fontos indító okok fordulnának elő, hogy a legény, a ki a mesterségében jártas és jó tulajdonságokkal ékeskedik, — időközben szerzett szemgyöngesége vagy mellbaja, avagy más önhibáján kívül esett fogyatkozása miatt a remeket, kivált olyat, a mely nagyobb erőmegfeszítést kíván, egészségének veszélyeztetése nélkül el nem végezhetné, minden ilyen rendkívüli esetben a legény folyamodványát, melyben a remekeléstől való fölmentésért könyörög, a fennforgó körülmények pontos megjelölésével, a Magyar Királyi Helytartó Tanácshoz kell fölterjeszteni, s ha tőle engedélyt nyer, akkor a remekeléstől fölmenthető.

Huszonharmadik cikkely.

A czéh rendeli el: hol, mikor és kinek felügyelete alatt kell a remeket készíteni? A fölügyelés alkalmával napszámok, evés-ivés-költségek fizetése tilos. Ha a legény a remekeléshez szükséges anyagokat a maga pénzén be nem szerezhethné, a czéh tartozik mindazt megszerezni és a ráfordított költséget az eladott remekmunka árából levonja.

Huszonnegyedik cikkely.

A ki a remekelést valahol már elvégezte és szabadalmazott czégbe valóságos mesternek fölvétetett, ha más helyre költözik s ott le akar telepedni, ha erre a helybeli előljáróságtól vagy a Magyar Királyi Helytartó Tanácstól engedélyt nyert, nem köteles újabb remekelésre, csupán csak hiteles okmányt kell fölmutatnia az illető céhtől elvégzett remekeléséről és mesterré fölvételéről.

Huszonötödik cikkely.

Ha a legény remekét hiba nélkül valónak találják, az illető fölvétetik a mesterek közé.

Huszonhatodik cikkely.

A mesterjog elnyerése alkalmával az illetőnek azonnal huszonöt forintot kell a czéhládába fizetnie. Az új mesternek ebédet vagy vacsorát adnia, sem a maga valóságában, sem pénzre váltva, nem szabad.

Huszonhetedik cikkely.

Mind ezek az előadott rendszabások a mester fiát és azt a legényt is illetik, aki valamely mester özvegyét elveszi. Sem az inaskodástól, sem a három évi vándorlás kötelességétől, sem a remekelés készítésétől föl nem menthetők; sőt — mint a többi legényeknek, a mestertaksát is egészen meg kell fizetniök. A mesterség eladása vagy átruházása mester leányát avagy özvegyét feleségül vevő legényre, szabad egyezkedés tárgya. Mindazáltal a mesterségnek ilyenén eladásán vagy átruházásán nem értendő a mesterjog gyakorlása, hanem csupán a mesterségbeli dolgoknak, az eszközöknek meg a szükséges anyagoknak birtokbavétele. Határozottan szemmel tartandó ugyanis, hogy minden vevő vagy átvállaló köteles tanultságát és jártasságát kimutatni, ellenkező esetben mesternek föl nem vehető.

Huszonnyolczadik cikkely.

A czéhnek szabadságában áll, hogy a szomszédból egy vagy más mesterembert, de csak egyenként és semmiféle szín alatt többekre ki nem terjesztendő fiókszövetség gyanánt, fél mestertaksa lefizetésével, a maga kebelébe fölvegyen, miután arról a helybeli előjárásnak vagy a tanácsnak jelentést tett. Magától értetődik azonban, hogy az olyan mesternek a megszabott remekelés elvégzését ki kell mutatnia. Az eképen bevett vidéki mesterembereknek a pénzbeli járandóságot (Auflag-Geld), mely azonban két forintnál több nem

lehet, esztendőnként a meghatározott napon, a czéhládába be kell fizetniök. Ha elmulasztják, büntetésül a dupláját fizetik,

Huszonkilenczedik czikkely.

A mesterek kötelességei.

Mivel minden jól rendezett társaságban Isten tiszteletét és félelmét fő kötelességnek kell tartani, minden római katolikus mesternek és legénynek a szokott — s a czéhládából fizetett — fertályesztendei vagy kántor-miséen a plébánia templomban, ünneplő ruhában, meg kell jelennie. A ki elegendő s a czéhmesternek előre bejelentett ok nélkül csak az evangelium után érkezne, vagy épen meg sem jelenne: első esetben a mester 20, a legény 10; másodikban amaz 40, ez 20 krajczár büntetést fizet a czéhládába. Ez egyedül a római katolikusokról értetődik, nem pedig azokról, a kik a más törvényesen bevett vagy megtürt felekezethez tartoznak. Ha az ájtatosság alkalmával, vagy az esztendőnként szokás szerint tartandó kétszeres urnapi körmenetben — melyben a czéhnek minden római katolikus tagja, egy ember által könnyen vihető czéhzászlóval, mulhatlanul részt venni tartozik (kivéven a jogszerű okból történt elmaradást) — valamely mester vagy legény illetlenül viselkednék: a kihágáshoz mért pénzbüntetést fizessen, mely azonban 2 forintot meg ne haladjon. Nagyobb kihágás esetén fenyítésre a helybeli előjárásnál kell följelenteni.

Harminczadik czikkely.

Mivel minden mesternek a maga és családja mindennapi élelmét mesterségének szakadatlan folytatásával kell megkeresnie, senkinek sem szabad a legényeket más mestertől elidegeníteni s magához csalni. Mivel pedig a czéhnek 2 frtnál nagyobb büntetést behajtani tilos, ha valamely mester legényének elidegenítése, vagy megrendelőitől való megfosztás által tetemesebb kárt szenvedne, kárpótlásért a hely-

beli előljárósághoz kell folyamodnia. Továbbá egy mesternek sincs joga ahoz, hogy érkező vándorló legényeket önkényesen fölfogadjon, kivéven, ha azt a 14: cikkely értelmében a czéhmester a czéh-komissáriussal vagy a helybeli előljáróság, különös esetekben, megengedik; hanem be kell jelenteni a czéhmesternek, akinek, minden czéhnél követett szokás szerint, az a kötelessége, hogy az érkező vándorló legényeknek, minden részrehajlás nélkül, a szükséges rendben való elosztására ügyeljen.

Harminczegyedik cikkely.

Se mesternek, se legénynek nem szabad valamely másik mester munkáját — akár művészeti tárgy, akár kézimunka az — lekicsinyelni és ócsárolni, hogy ily módon a vevőket elidegenítve magához, vagy a legény az ő mesteréhez csalogassa. Előforduló esetben a mester két, a legény egy forint büntetést fizet, vagy a dolog mivoltához s a fennforgó körülményekhez képest a helybeli előljáróság a mesternek okozott kár megtérítésére kötelezi őket. Ez a rendelkezés arra az esetre is kiterjed, a mikor tudniillik valamely mester az ő társát a mesterség folytatására vagy portékáinak és kézműveinek eladására kibérelt boltból fortélyosan ki akarja üzni. Mivel a mesterek egymás között egyenlők és mindenkinek egyenlő joga van, senkit se lehet mesterségében korlátozni, hogy csak bizonyos helyen, vagy a munka bizonyos nemében és a járásnak csupán egy bizonyos területe részére dolgozzék.

Harminczkettedik cikkely.

A mely helyen czéh vagyon, ottan be nem kebelezett mesterembereket (kontárokat) megtérni nem lehet, ez a cikkely mindazonáltal nem vonatkozik azokra, a kik felsőbb engedelemmel eddig is ottan tartózkodtak.

Harminczharmadik czikkely.

A mint bármely idegen kereskedőnek és mesterembernek szabad nyilvános vásárookra járni és áruikat a vásár egész ideje alatt tetszés szerint árulni, azonképen ellenkezőleg semmiképen sem szabad, hogy idegen kereskedők és mesteremberek áruikat vagy készítményeiket, a mik a helybeli szabadalmazott mesterembereknél különben is megszerezhetők, az országos vásár idején kívül árulják; avagy nyilván vagy alattomban, legényekkel vagy azok nélkül, a szabadalmazott mesteremberek sérelmével valamely mesterséget folytassanak.

Harmincznegyedik czikkely.

Ha egyik vagy másik mester, vagy legény valami illetlenséget követne el, vagy a czéhet megkárosítaná, ezért őt a többi mesterek vagy legények részéről senki se merje — megszabott büntetés terhe alatt — szóval vagy írásban megfeddeni, annál kevésbbé gyalázni, vagy épen ellene lázítani; hanem a dolog bejelentése után a helybeli előljáráóság intézkedését meg kell várni, s annak befejezéseig nyugodtan és békésen kell viselkedni. Mivel a legszigorubb kötelessége minden czéhnek, hogy a mesterek egymásnak minden alkalommal segítséget nyujtsanak, a czéhnek az is kötelessége, hogy a nagyobb katonai vagy más hasonló közszolgálat esetében szükségelt munkákat a mesterek között arányosan, a mennyire lehetséges egyforma mennyiségben ossza szét. Egyébként az egész czéh arról is köteles gondoskodni, hogy beteg mestereknek vagy legényeknek, kik szegénységük miatt nincsenek abban a helyzetben, hogy a maguk és családjuk élelmét előteremthssék, a czéhládából segítséget nyujtson, ugy mindazonáltal, hogy ha az oly mester vagy legény meggyógyul s családi körülményei megjavultak, a kölcsönvett összeget a czéhládába visszatérítse.

Harminczötödik czikkely

Ha a megbetegedett mesternek legénye nem volna, a czéhnek kötelessége intézkednie, hogy neki a mesterség folytatására mestertársai, az öregebbeken kezdve sorjában, nyolcz-nyolcz napra egy legényt átengedjenek, mindaddig, mig valamely vándorló legény nem érkezik s hozzá nem utasittatik; — kivévén azt az esetet, ha valamely ragadós nyavalyában szenved.

Harminczhatodik czikkely.

A temetésekről.

Ha valamely mester, legény, inas, mester felesége vagy gyermeke elhalálozik, a temetésen minden mester és legény tartozik megjelenni. Ha azonban a czéh nagyon népes, úgy hogy a gyászeset minden héten vagy gyakrabban is történnék, nehogy a czéh tagjai napi munkájukban folyvást akadályoztassanak, a helybeli előjáróság által meghatározott módon, csoportonként, egymást fölváltva jelenjenek meg. Ha azonban valaki, a kire a sor rákerül, elfogadható ok nélkül elmarad, mérsékelt taksa szerint, a mester 20, a legény pedig 10 kr. büntetést fizet.

Harminczhetedik czikkely.

Az özvegyekről.

Mivel az özvegyet, férje halála után, a mesterségre nézve ép oly tisztelet illeti, mintha a férje, kinek nevét viseli, élne: az özvegy nem csak hogy a mesterséget folytathatja, hanem annak vezetésére valamely jó erkölcsű s a mesterségben kellően jártas legényt is választhat művezetőnek. Ha pedig az özvegy olyat nem találna, a czéh tartozik az ő kérésére valamely alkalmas jóra való legényt hozzá rendelni. Egyébként a mint az özvegy, ha a mesterségén kívül megy férjhez, néhai férje mesterségét nem folytathatja; azonképen,

ha megholt férje mesterségén levő legénnyel lép házasságra, azt, miután a mesterjog elnyerésével összekapcsolt követelményeknek eleget tett, a mesterek sorába minél előbb föl kell venni.

Harmincznyolczadik czikkely.

A czéh gyűléseiről,

E kiváltsággal felruházott czéhnek fertály évenként, tehát négyszer egy esztendőben, gyűlést kell tartania, melyen a helybeli előljárátság vagy tanács által kirendelt komissáriusnak mindig jelen kell lennie. A komissárius által bizonyos órára összehívott eme czéhgyűlés alkalmával mindazok a czéhet illető dolgok, a melyek egy fertály év alatt előfordultak, rendre tárgyalás alá kerülnek és minden mester meg legény a fertályesztendőre járandó taksát, mely a mestereknél egy forintnál, a legényeknél pedig tizenöt krajczárnál több ne legyen, magával viszi és a czéhládába befizeti. Ha valamely mester vagy legény e fertályévi gyűlésről figyelmetérdemlő akadály nélkül elmarad, a mester két forint, a legény egy forint birságot fizet a czéh ládjába. Magától értetődik, hogy, ha rendkívüli esetekben a körülmények kívánják, a megállapított időn kívül bármikor is tartható gyűlés, de soha sem a komissárius tudta és beleegyezése nélkül.

Harminczkilenczedik czikkely.

Ha a mester vagy legény azt kívánja, hogy valamely őt érdeklő ügyet rendkívüli gyűlésen tárgyaljanak, a czéhkommissáriusnál történt előzetes bejelentés s a czél megjelölése mellett az ily gyűlés megtartható. Ily esetben azonban a mester 5, a legény 2 frt taksát tartozik a czéhmesternél letenni, a kinek azt a pénzt annak idején a czéhládába kell elhelyeznie.

Negyvenedik czikkely.

A különböző mesterségágak czéhei között fennforgó egyenetlenségek elintézése az illető helybeli előjáróság hatáskörébe tartozik. Ha pedig egy czéhbe tartozó mesterek vagy legények körében merülnek föl panaszok, azokat a czéhgyűlésen tárgyalják. Ily alkalommal mind a panaszttevő, mind a vádlott ülőszékéről fölkelve s a fölnyitott czéhláda elé állva, sérelmét illetőleg védelmét egész szeliden és illedelmesen adja elő. Ezután a czéh az előadott panaszt tárgyalja, s a jog és igazság szerint ítélkezik. Ha valamelyik fél a czéh ítéletével meg nem elégszik, joga van a helybeli előjárósághoz föllebbeznie.

Negyvenegyedik czikkely.

A vidéki vagy más egyes mesteremberek, kik e czéhnek fölvelt tagjai, nem kötelesek minden fertályesztendei gyűlésen megjelenni, elegendő, ha egy esztendőben egyszer jönnek el a negyedévi gyűlésre, mely alkalommal az évi járandóságot lefizetik; sőt a kik egy óra járásnyi távolságnál messzebb laknak, fizetnivalójukat, személyes megjelenés nélkül, be is küldhetik.

Negyvenkettedik czikkely.

Mindent. a mit a czéh a gyűléseken tárgyal és határoz, valamely irni tudó és a fogalmazáshoz értő mesternek, vagy ha ilyen nem található, a czéhládából fizetendő, illő díjazással fölfogadott irnoknak, rendes jegyzőkönyvbe pontosan be kell vezetnie. A jegyzőkönyvet a czéhkommisárius aláírja, a czéhmester magánál tartja, hogy minden mesternek, a ki olvasni kívánja, előmutathassa.

Negyvenharmadik czikkely.

A czéh- és al-czéhmester választása.

A czéh- és al-czéhmester választása esztendőnként azon a napon, melyen a czéh a kiváltságát nyerte, a czéh gyűlésén

— s mint már a fentiekből is kitűnik: az illető hatósági kommissarius előlülése alatt — a következő módon megy végbe: Az akkori czéhmester a bevételekről és kiadásokról szóló számadásait, a szükséges mellékletekkel fölszerelve, magával viszi, azoknak átvizsgálása után hivatalát s a czéhláda kulcsát átadja. A czéhkommisárius most három mestert ajánl, a kik között a volt czéhmester, ha csak valami alapos kifogás nincs ellene, mindig az első legyen. Ezek közül választják szavazat-többséggel az új czéhmestert és alczéhmestert kellő tisztességgel, minden versengés és láрма nélkül. A megválasztott új czéhmester a czéhláda kulcsát átveszi, s ez alkalommal a czéh szabályzatait is fölolvassák.

Negyvennegyedik cikkely.

A czéhládának legalább két vagy három kulcsa legyen. Egyiket a czéh-kommisárius, másikat a czéhmester, a harmadikat pedig az alczéhmester, ha van, veszi át.

Negyvenötödik cikkely.

A birság- és büntetéspénzeket a czéh, a czéhkommisarius előzetes tudtával és beleegyezésével, a czéh szükségleteire, s a mint már a fenti cikkelyekből kitűnik, szűkölködő mesterek vagy legények segélyezésére fordítja. Ha pedig valami megmarad, a helybeli előjárásának bejelentvén s hozzájárulását megnyervén, vagy templomi s egyéb közintézményi czélokra, avagy más szegények segélyezésére fordítja.

Negyvenhatodik cikkely.

A czéhmester minden fertályesztendei gyűlés alkalmával a bevett és kiadott czéhbeli pénzekről a czéhkommisárius jelenlétében számot adni tartozik. Ha számadása helyes, a czéh nevében fölmentvényt nyer, ha ellenben helytelennek találják, akkor a czéhkommisárius a számadást további intézkedés végett a helybeli előjárás elé terjeszti.

Negyvenhetedik cikkely.

Mivel a dolgok rendje megkívánja, hogy az egész czéhet közönségesen illető dolgokban más czéhekkal a levélváltás általában csak az egész czéh tudtával és nevében történjék, ennél fogva senkinek se szabad a negyedévi vagy rendkívüli gyűléseken kívül, vagy a czéhkommisszárius előzetes tudta és beleegyezése nélkül az egész czéh nevében levelet küldenie vagy hivatalos levelet átvennie. Ugy szintén meg nem engedhető, hogy valamely mester az egész czéhet illető ügyekben titkon levelezésbe bocsátkozzon. A mestereknek, a helybeli előljáróság különös és írásbeli engedelmé nélkül, más helyen lévő czéhhez magukat lekötelezniök szintén tilos. Minden vétséget tehát a czéhkommisszárius, a vétkezőre kirovando büntetés céljából, a helybeli előljáróságnak be fog jelenteni.

Negyvennyolczadik cikkely.

Hogy törvényszegés esetén senki magát avval ne mentethesse, hogy a fenti cikkelyekbe foglalt rendelkezéseket nem ismerte vagy nem jól értette: szükséges, hogy e czéh-szabályokat, az eredeti példányból, a fertályesztendőnként tartandó gyűléseken világosan és nyomatékos hangon fölolvassák; azonkívül hiteles másolatának állandóan a czéh-mesternél készen kell lennie, hogy akármely mester vagy legény tisztességesen jelentkezvén, a szabályokat minden díj nélkül elolvashassa, vagy ha olvasni nem tud, magának fölolvastathassa. Ugyane szabályzatokat felszabadulásuk alkalmával az inasoknak is gondosan meg kell magyarázni és pontos megtartásukra figyelmeztetni kell őket.

Negyvenkilenczedik cikkely.

Mivelhogy a most felsorolt cikkelyek mindazokat magukban foglalják, a mik a jó rend céljából s a mesterségek

érdekében pontos zsinórmértékül szolgálnak: szünjenek meg mind azok a balszokások, a melyek eddig divatoztak, s azoknak újra szokásbavétele, a többszöri rendelések szerint, szigorú büntetés terhe alatt tilos.

*

Mi tehát az említett *Bács és Bodrogh* törvényesen egyesített vármegyébe kebelezett, fent nevezett *Zombor* szab. kir. városunkban élő, egy czéhben egyesült előbb jelzett *kőmives, ács és pintér* polgárainknak és mestereinknek az előbbi módon Felségünkhöz benyújtott legalázatosabb esedezését királyi jóindulatunkkal meghallgatván és kegyesen fogadván, a jelen szabadalomlevelünkbe foglalt fent említett czikkelyeket, a mint az imént beiktattattak, — azoknak egész tartalmát és a bennök foglalt határozmányokat, összesen és egyenként érvényeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak tartván, császári és királyi hatalmunknál fogva helyeseltük, megerősítettük és jóváhagytuk s — hogy az előbb jelzett *polgárokra és mesterekre*, valamint minden ő utódaikra kötelezők legyenek, kegyesen szentesítettük (mások jogát épségben hagyván), sőt — a fent elősorolt czikkelyek részben vagy egészben való megváltoztatásának, módosításának avagy törlésének teljes hatalmát egyébként magunknak fenntartván: Magysrország apostoli királyaként használni szokott titkos függő pecsétünkkel ellátott jelen levelünk erejénél fogva és tanúsága szerint — jóváhagyjuk, megerősítjük és szentesítjük. — Kelt a mi őszintén kedvelt rokonunk, méltóságos csábrági és szitnyai *Koháry Ferencz* herczég, Murány örökös urának, az aranygyapjas rend lovagjának, Hont megye örökös főispánjának, kamarásnak és belső titkos tanácsosunknak, magyar királyi fő-pohárnok mesterünknek, valamint magyar kir. udvari fő-kancellárunknak keze által, Ausztriában, Bécsben, a mi császári városunkban, az Urnak ezernyolczszáz-tizenkilenczedik esztendejében, szeptember hónapnak huszon-

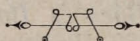
hetedik napján, Magyarországbán, Csehországban és egyéb országainkban való uralkodásunknak huszonnyolczadik évében.

Franciscus mp.

Princeps Franciscus Koháry mp.

Sigismundus Bánffy mp.

Közli: **Trencsény Károly.**

Vegyesek.

Mártonfi Károly mandátuma 1848-ból.

Jegyzőkönyv.

Bács Bodrogh egyesült vármegyék petrováczi választó kerületének, az 1848-iki Junius 19-kén tartott országgyűlési képviselő választásáról.

Alolirott Elnök, az V. t. cz. 27. §. értelmében, az általa előre meghirdetett Junius 19-kének reggeli 9. órája után $\frac{1}{4}$ -el, Petrovác mezővárosának mezején megnyitván a választó gyülekezetet: szükségesnek látta mindeneknek előtte a választási törvények megmagyaráztatását. E célból az egy ajku népfajok külön külön, e szerint a négy nyelvhez képest négy csoportra, azaz magyar, tót, német, rác csoportra választatván a nép: szomoruan tapasztalta az Elnök a rác ajkuaknak félreértésből származott csaknem általános elmaradását, ellentétben a többi három népfajok buzgóságával. A törvények ekként a külön ajkuaknak megmagyaráztatván, a nép ajánlási jogára figyelmeztetett, — mire a felelet egyhangu kikiáltása lőn *Mártonfi Károly* szolgabíró Urnak. Alolirottak magok a valóságról tiszta meggyőződést szerzendők, a csoportokat sorba járták kikérdezés végett, és egy ellenvetést sem találtak. Az új képviselő bemutatott, felemeltetett, egymás (után) négy különböző nyelven tartott köszönő beszéde mindenik népfaj által megéljeneztetett. Ekként az V. t. cz. 30-k §-ának esete forogván fenn, Elnök a gyűlést bezárottnak, s a képviselőt megválasztottnak éppen ki akará nyilat-

koztatni, midőn Csébről Bezerédi Miklós 9 és $\frac{3}{4}$ órákor a sátorba érkezvén, az állítólag három napig tartatni kellő képviselő választásnak illy hamar lett befejezése ellen maga — és mint mondá — vele jött jobbágyai nevében is óvását teszi. Alolirottak akként voltak ugyan meggyőződve, hogy az elkésetteket a jelen nem levők categoriájába lelkiisméretők megsértése s esküjük megszegése nélkül sorozhatták volna: azonban a jó egyetértés tekintetéből jónak látták alolirottak magát az óvást tevő urat, s a többi csébi mindössze 5 jelenvolt választókat véleményök iránt megkérdezni. S miután a kérdezettek kinyilatkoztatták, hogy az ő bizodalruk szinte Mártonfi Károly szolgabíró urban pontosul össze; s miután kinyilvánult, hogy az óvás csak a forma és nem a lényeg körül forog: az óvás, maga által Bezerédi Miklós ur által visszahúzatott, — és az Elnök, az V-k t. cz. 30-k §-a értelmében, kérdést intézvén az összes néphez, ha valyon megnyugosznak-e mindnyájan Mártonfi Károly ur személyében?: ujra ellenmondás nélküli elfogadás, s éljenzés lön a válasz.

Az illető képviselő ur maga igazolhatása czéljából, s az érintett t. cz. 43-k §-a rendeletéhez képpest is, kiadatott három egyenlő példányban.

Költ Petrovácson az 1848-ki Junius havának 19-k napján.

(P. h.) Szratimirovits Uros
választási Elnök.

(P. h.) Fitos István
választási jegyző.

A Clericus magyarázata.

Dr. Wertner Mór a Századok 1910. évi 9. füzetében érdekes módon magyarázza meg a *clericus* szót, melyet régibb okiratokban nem papi emberek nevének jelzőjeként gyakran használnak. Magyarázatát épen a mi vármegyénket érdeklő példából vezeti le: „1331. okt. 5-én tanusítja az országbíró, hogy (Haraszt nb.) Keled fia Péter fiai: *Johannes clericus* és Miklós a bodrogmegyei Adorján nevű birtokra vonatkozó jogaikról Magyar Pál javára lemondanak (Anjoukori okmánytár II. 554.); mikor Károly király ugyanezen Magyar Pált

1335. nov. 1-én a nevezett birtokban megerősíti, akkor ezen Keled fia Miklós fia már *Johannes litteratus* néven szerepel. (Ugyanott III. 212.). 1343-ban mint *Johannes litteratus quondam de Inche*, 1344-ben pedig *Johannes Litteratus dictus de Inche stb.* — A fentiek alapján azt hiszem, hogy az Encsei Jánosról szóló pozitív adat a kérdést teljesen kielégítőleg oldja meg. Valaki lehetett papnövendék, ki azonban tanulmányai bevégezte előtt vagy után bármily néven nevezendő oknál fogva nem a lelkészi pályára lépett, hanem a világi élethez tért vissza, miután pedig akkori időben a tágabb értelemben veendő műveltség majdnem kizárólag csak az egyház embereinél volt található, magától érthető, hogy oly világi férfit, ki a csak papoknál található műveltséggel birt, még azon esetben is kitüntettek vagy megjelöltek a „clericus“ epithetonnal, ha valamikor papnövendék volt. *A legrégibb „clericus“ tehát nem más, mint a későbbi litteratus, vagyis „tanult ember“, a mit később azután a magyar „deák“ szóval pótolnak.*“

A torzsai gyermekek találós kérdései.

Tudvalevőleg igen kedvelt mulatsága a gyermekeknek a találós kérdések feladása. Van eféle minden nyelvben szép számmal és a legtöbbször már bele is került az olvasókönyvekbe. Azonban vannak őseredetiiek is. A torzsai német gyermekek közt a következőket sikerült feljegyeznem.

1. Es hängt an de' Wand,
Wie é' Todeschank.
Wann's runder kummt
Is's lustig? (Die Gei = hegedű.)
2. Es is' e Görte'
Mit weisse Palcsate.
Es re'nt net nin,
Es schneit net nin,
Unn doch is' immer nass derin? (Der Mund =
[a száj.]
3. Unne Goje, owe goje
In de Mitte goje-goje? (É' Láb Prot = egy
[kenyér.]

4. Es geht uf de Speicher unn hot e roder (weisser) Rock ó' ? (Zwiwle, Knobloch = hagyma v. fokhagyma.)

5. Was fallt in's Wasser unn plumpt net? (Sunn, Mond = a nap és a hold.)

6. Es geht immer um unn kummt net rum Platz? (De' Zai'er = óramutató.)

7. Es geht dorch de' Hof unn lost Tellere Falle' ? (Kuh = tehén.)

8. Es láft im Hof 'erum unn hot Sichle im Ó . . . sch ? (De' Hahn = kakas.)

9. Es is é' Stadt mit weissí Maure unn drin sinn géle Plume ? (Oi = tojás.)

10. Es hängt ohne Ná'l an de Wand ? (Rotznas = takony.)

11. De' lang' Daniel leimatzt sei' Motter ? (Prunnestitz unn Prunneschwenkl = kutágas és kutgém.)

12. Zwische' zwé' horiche bambelt e Nappl ? (Die Deixl zwische' zwé' Röss' = a kocsirud két ló közt.)

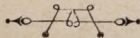
13. Also hiess Kaiser Carolus sei' Hund,
Er gab ihm den Namen aus seinem Mund.

Wie hiess Kaiser Carulos sein Hund ? (Also.)

14. Es geht um's Haus 'erum unn macht tripp-trapp ? (Die Re'ntroppe' vom Dach = az ereszről lecsepegő eső.)

15. Woll' nenn' ich dir's, Woll' sag ich dir's Woll is' es. Der dies nicht raten kann, ein grosser Esel ist es. Was ist es ? (Wolle = gyapju.)

Közli: **Hajnal Ignác.**

Tartalom.

	Lap.
Zombori iparos-céhszabályzat 1819-ből	137.
Vegyesek	160.

